

Asrın Yesevi'si

SEYYİT AHMET ARVASI

HAYATI, ESERLERİ ve EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. ŞUAYİP ÖZDEMİR

Asrın Yesevi'si

SEYYİT AHMET ARVASI

HAYATI, ESERLERİ VE
EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. ŞUAYİP ÖZDEMİR

Doç. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

1964 yılında Samsun'un Kızıloğlak köyünde doğdu. Orta öğrenimini 1982 yılında Samsun İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1987 yılında On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

1987 yılından 1993'e kadar Kahramanmaraş'ın Elbistan İlçesinde ve Samsun'un Ladik İlçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı değişik okullarda öğretmen olarak görev yaptı. 1993 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Eğitimi Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek Lisansını On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak 1993 yılının sonunda tamamladı. "İmam Hatip Liselerinde Okutulan Fıkıh Dersi Programının Değerlendirilmesi" isimli Yüksek Lisans tezi hazırladı. Doktora öğrenimine 1994 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde başladı. "Cezaevlerinde Din Eğitimi" adlı Doktora tezi hazırladı. 1998 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Din Eğitimi Ana Bilim Dalından Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 2002 yılında "Seyyit Ahmet Arvasi'nin Eğitim Üzerine Görüşleri" adlı çalışmasıyla Doçent unvanını aldı. Halen aynı Fakültede görevine devam etmektedir.

Çeşitli dergilerde bilimsel yazıları yayınlanan Özdemir, şu anda "Müftülerin Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar", "Cezaevlerinde Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar" ve "Alevilerin Din Hizmeti Beklentileri" konuları üzerinde çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	8
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
Araştırmanın Problemi	11
Araştırmanın Metodu	14
Araştırmanın Amaç ve Önemi	14

BİRİNCİ BÖLÜM SEYYİT AHMET ARVASI'NIN HAYATI VE ESERLERİ

I- SEYYİT AHMET ARVASI'NIN HAYATI VE ESERLERİ	18
A- HAYATI	18
B- ESERLERİ	23
1- "Sır"- "Şiirlerim"	23
2- İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri	25
3- Kendini Arayan İnsan	27
4- İnsan ve İnsan Ötesi	28
5- Eğitim Sosyolojisi	29
6- Türk-İslam Ülküsü	31
7- Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz	31
8- İlm-i Hal	32
9- Doğu Anadolu Gerçeği	33
10- Hasbihal	36

İKİNCİ BÖLÜM SEYYİT AHMET ARVASI'NİN EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

II- SEYYİT AHMET ARVASI'NİN EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ	40
1- Eğitimin Tanımı ve Gerçekleştirdiği Fonksiyon	40
2- Milli Tecrübe Doğrultusunda Eğitim	46
3- Eğitimde Fırsat ve İmkan Eşitliği	50
4- Eğitimin Planlanması ve Eğitimde Özel Teşebbüsün Önemi	53
5- İktisadi ve Sosyal Kalkınmada Eğitimin Rolü	58
6- Öğretmen Yetiştirme Meselesi	62
7- Aile	70
8- Okul	84
9- Kültür	90
10- Yüksek Öğretim	101
11- Yabancı Dil Eğitimi	104
12- Ahlak Eğitimi	106
13- Din Eğitimi	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SEYYİT AHMET ARVASI HAKKINDA GÖRÜŞ BEYAN EDENLER

III- SEYYİT AHMET ARVASI HAKKINDA GÖRÜŞ BEYAN EDENLER	130
1- Enver Ören	130
2- Dilaver Cebeci	130
3- Hamdi Mert	131
4- Birol Dok	131
5- Yünni Sezen	132
6- Süleyman Yalçın	132
7- Gürbüz Azak	133
8- Ömer Öztürkmen	134
9- Nevzat Yalçıntaş	135

10- Mustafa Erkal	135
11- Turan Yazgan	136
12- Ahmet Kabaklı	136
13- Yavuz Bahadıroğlu	136
14- Kenan Akın	136
15- M. Necati Özfatura	137
16- Yılmaz Boyunağa	138
 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	 141
BİBLİYOGRAFYA	152

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: <i>Adı geçen eser</i>
<i>B.</i>	: <i>Baskı</i>
<i>C.</i>	: <i>Cilt</i>
<i>Çev.</i>	: <i>Çeviren</i>
<i>D.E.Ü.</i>	: <i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>
<i>D.İ.E.</i>	: <i>Devlet İstatistik Enstitüsü</i>
<i>D.P.T.</i>	: <i>Devlet Planlama Teşkilatı</i>
<i>Der.</i>	: <i>Dergisi</i>
<i>Fak.</i>	: <i>Fakültesi</i>
<i>GSMH.</i>	: <i>Gayri Safi Milli Hasıla</i>
<i>Hz.</i>	: <i>Hazreti</i>
<i>İl.</i>	: <i>İlâhiyat</i>
<i>İst.</i>	: <i>İstanbul</i>
<i>M.E.B.</i>	: <i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>
<i>s.</i>	: <i>Sayfa</i>
<i>Ün.</i>	: <i>Üniversite</i>
<i>Yay.</i>	: <i>Yayınları</i>

ÖNSÖZ

Seyyit Ahmet Arvasi, ülkemizde Cumhuriyet döneminde yetişen önemli bir mütefekkidir. Çok yönlü kişiliği olan, değişik konularda görüşler ortaya koyan, arkasından çok sayıda eser bırakan, Türk Milli Eğitimine binlerce öğretmen yetiştiren ve fikirleriyle Türk gençliğine rehberlik eden Arvasi, aynı zamanda önemli eğitimcilerimizdendir.

Arvasi'nin eğitimciliğinin hareket noktasını Türk İslâm Ülküsü düşüncesi oluşturmaktadır. O, yaşamı boyunca bu düşüncesini yaptığı bütün çalışmalara yansıtmış ve bu uğurda büyük gayret göstermiştir. Arvasi'nin Türk milletinin geleceği için vazgeçilmez bir şart olarak gördüğü bu düşüncenin ne olduğu ve eğitime nasıl bir yön vermek istediği belirgin hale getirilmek durumundadır. Bu düşünce milli değerler ve milli tecrübe doğrultusunda bir eğitimin gerçekleştirilmesinin temel dayanağını oluşturmaktadır.

Arvasi, eğitim konusunda orijinal düşüncelere sahiptir. Bir öğretmen olarak uzun süre eğitim uygulamalarının içinde yer almıştır. Öğretmen okullarındaki görevi sırasında ülkemizin içinde bulunduğu eğitim öğretim problemlerini bizzat yerinde tespit etmiş ve bu problemlerin çözümüne yönelik olarak son derece yararlı fikirler geliştirmiştir. Onun eğitimle ilgili düşüncelerinin açıklığa kavuşturulması bu açıdan son derece önemli sayılmaktadır.

Arvasi, eğitimin yanı sıra pek çok alanla ilgili görüşler ortaya koymuştur. Onun farklı alanlara ilişkin görüşlerini ele alan değişik çalışmalar yapılmıştır. Ancak eğitimcilik yönünü ele alan müstakil bir eser bulunmamaktadır. Bu çalışma ile Ar-

vasi'nin eğitimle ilgili düşünceleri ve eğitim problemlerinin çözümüne yönelik geliştirdiği öneriler ortaya çıkarılmaya gayret edilmiştir. Onun eğitime dair görüşlerinin ortaya çıkarılmasıyla, mevcut eğitim problemlerinin çözümüne katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Arvasi'nin eğitime dair düşüncelerinin neler olduğunu tespit etmeye çalıştığımız bu araştırmada, öncelikle onun kitaplarından yararlanma yoluna gidilmiştir. Ona ait kitaplardaki konular tek tek incelenerek, eğitime dair düşünceleri ve eğitim problemleriyle ilgili geliştirdiği çözüm önerileri belirlenmiştir. Ayrıca yeri geldikçe Arvasi hakkında yapılan diğer çalışmalarından yararlanılmıştır.

Araştırma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın problemi, amaç ve önemi ve kullanılan metot üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Arvasi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Arvasi'nin eğitim ve öğretimle ilgili düşünceleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca eğitim sistemimiz içerisinde önemli bir yer tutan din eğitimiyle ilgili görüşleri tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde Arvasi'nin vefatından sonra üzüntülerini dile getiren dostlarının görüşlerine yer verilmiştir.

Sonuç kısmında Arvasi'nin eğitime bakış açısına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış ve ülkemizin içinde bulunduğu eğitim problemlerinin çözümüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmamı titizlikle okuyan ve düşünceleriyle tamamlanmasına katkı sağlayan mesai arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamı yayınlayan Arı Sanat Yayınevinin değerli yöneticilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Şuayip ÖZDEMİR

Malatya-2006

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

Eğitim ve öğretimle ilgili faaliyetler ülkelerin üzerinde önemle durmaları gereken en hayati meseledir. Eğitimcilerimizin eğitime dair görüş ve düşüncelerinin belirlenmesi, mevcut eğitim problemlerinin çözümüne yönelik olarak son derece yararlı fikirleri ortaya çıkarabilir.

Ülkemizin eğitim problemlerini bizzat eğitim öğretim faaliyetlerinin içinde yer almak suretiyle yerinde tespit eden ve bu problemlerin çözümüne yönelik fikirler ortaya koyan eğitimcilerimizden biri de Seyyit Ahmet Arvasi'dir.

Arvasi'nin eğitim anlayışında Türk İslam Ülküsü düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. O, bu yönü ile eğitimde milli ve dini unsurları birlikte ele alan bir eğitimci olarak ön plana çıkmaktadır.

Arvasi, daha on altı-on yedi yaşlarında genç bir şair olarak kaleme aldığı şiirlerde, duygu ve heyecan planında ifade ettiği Türk İslâm Ülküsü düşüncesini bir eğitimci olarak derslerinde öğrencilerine, bir yazar olarak eserlerinde ve yazılarında Türk aydınlarına bütün yönleriyle tanıtmaya çalışmıştır. Türk İslâm Ülküsü'nün sadece mütefekkeri olmakla kalmamış, ömrü boyunca samimi bir savunucusu olmuştur. Bu yüzden ömrü sürgünler, cezalar, mahkemeler ve mahrumiyetler içinde geçmiştir.¹

1- Sakin Öner, "Türk İslam Ülküsü Mütefekkerinin Eğitimle İlgili Düşünceleri", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, İstanbul, 1990, s.20.

Arvasi'nin düşüncelerinden dolayı yaşadığı sıkıntılar, aşağıda yer alan kendine ait ifadelerden daha iyi anlaşılmaktadır:

“Ben şahsen, aşağı yukarı yarım yüz yıldır bu çileyi yaşamaktayım. Bütün ömrümü, öğretmen ve öğrenci olarak geçirdim. Her zaman şunu gördüm. Bir kısım resmi ve gayri resmi kişi ve çevreler, düşüncelerime ve konuştuklarıma beni kınayıcı ve suçlayıcı bir tavırla karşı çıktılar. Bu yüzden başıma gelmedik kalmadı. Oysa iyi veya kötü, başarılı bir öğretmen sayılıyordum. Esefle belirtiyim ki, Türk İslâm kültür ve medeniyetini savunduğum ve böylece güçlü bir nesil yetiştirmek istediğim için adeta bazı çevrelerce aforoz edilmişim.”²

Bir eğitimci olarak hayatını Türk Milli Eğitiminin problemlerinin çözümüne adanmış ve bu uğurda büyük gayret gösteren Arvasi, Yünni Sezen'in ifadesiyle kendisinden sonra gelen nesillere şu hususlarda son derece önemli sorumluluklar yüklemiştir:

a- İslâm'ın, her an yeniden vahyolunuyormuş gibi tekrar tekrar incelenmesi. Bütün fikri, felsefi, ilmi verileri olanca incelemeleri ve derinlikleri ile kullanarak İslâm'ın iyi anlaşılması.

b- Kendi eksikliklerinin farkına varan yegane varlık insana ait ilimlerin yeniden gözden geçirilerek insan bilgisi biliminin kurulması.

c- Akıl ve eşya düzeninin mahiyeti hakkında yeniden düşünme.

d- Fizik ve metafizik yerine, insan ve insan ötesi anlayışının teklifi.

e- Sübjektif-Objektifliğin gerçek mahiyeti.

f- Üç üp insan ve bu tiplere uyan üç nizam. Hayvan insan ve nizamı, dramatik insan ve nizamı, ideal insan ve nizamı.

g- Nihayet Müslüman Türk gencine bıraktığı büyük ve çetin mesele. İslâm'ın Türklükle olan meselesi.³

2- Seyyit Ahmet Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 126.

3- Yünni Sezen, “Çağdaş Düşünce Tarihimizde Seyyit Ahmet Arvasi”, *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, İstanbul, 1990, s. 11.

Türk gençliğine bu yöndeki fikirleriyle rehberlik eden Arvasi, Türk İslam kültürüne, Türk İslam medeniyetine, Türk İslam Ülküsüne bağlı, Türklük şuur ve vakarına, İslam iman, aşk, ahlak ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyeti ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çırpınan, Dünya Türklüğünün, İslam Dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çarenin olmadığına inanmaktadır.⁴

Arvasi'nin eğitimciliği Erzurum Erkek Öğretmen Okulundan mezun oluşuyla başlamıştır. 1952'de Konya'nın Doğanbeyli nahiyesinde ilkokul öğretmenliğine atanmıştır. 1958'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünü bitirmiştir. 1952'den 1979 yılında emekli oluşuna kadar geçen uzun zaman zarfında çeşitli öğretmen okulları ve enstitülerinde öğretmen olarak görev yapan Arvasi, bu süre içerisinde binlerce öğrenci ve öğretmen adayı yetiştirmiş, eğitimimizin karşı karşıya kaldığı karmaşaları, çıkmazları ve temel problemleri bizzat yaşayarak görmüştür. Bu yüzden o, öncelikli olarak eğitimci kişiliği ile ön plana çıkmaktadır.

Arvasi, ölümünden sonra arkasından çok sayıda eser bırakmıştır. Bu eserlerinde, eğitimin yanı sıra, aile, ekonomi, milliyetçilik, kültür ve medeniyet, din ve tasavvuf, sanat ve edebiyat, politika ve felsefe gibi çeşitli alanlara yer vermiş ve bu alanlarla ilgili problemlere ilişkin çözüm önerileri ortaya koymuştur.

Bir eğitimci olan Arvasi'nin eğitime dair düşünceleri nelerdir? Eserlerinde ülkemizin eğitim ve öğretimle ilgili hangi problemlerine değinmektedir? Bu problemlerin çözümüne ve eğitim faaliyetlerinin istenilen düzeyde yürütülmesine yönelik olarak ne gibi öneriler ortaya koymaktadır? İşte bütün bu hususlar araştırmamızın problemini oluşturmaktadır

---

4- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 8.

Araştırmanın Metodu

Seyyit Ahmet Arvasi'nin eğitim üzerine düşüncelerini incelediğimiz bu araştırmada tarihi metot ile dokümantasyon metodu kullanılmıştır.

Araştırmada önce Arvasi'nin kitaplarından yararlanma yoluna gidilmiştir. Ona ait kitaplardaki konular tek tek incelenmiş ve eğitime dair düşünceleri ana başlıklar halinde tespit edilmiştir. Konular işlenirken her ana başlıkta önce genel bir giriş yapılmış, daha sonra Arvasi'nin görüşlerine değinilmiştir. Yeri geldikçe araştırmacının yorumlarına da yer verilmiştir.

Ayrıca Arvasi'nin kitapları dışında, hakkında yapılmış tezler, yayınlanmış makale ve eserler de göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Ülkemiz yıllardan beri farklı eğitim problemleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu problemlerin çözümüne yönelik olarak eğitimcilerimiz tarafından sürekli bir şekilde görüşler ortaya atılmaktadır. Bu konuda görüş belirtenlerden biri de, bizzat eğitim ve öğretim faaliyetleri içerisinde yer alan ve görev yaptığı yıllarda Türk Milli Eğitimine binlerce öğretmen yetiştiren Seyyit Ahmet Arvasi'dir.

Bugüne kadar Arvasi'nin değişik yönleriyle ilgili pek çok makale yazılmasına, kitaplar hazırlanmasına, konferanslar düzenlenmesine ve tezler verilmesine rağmen, müstakil olarak eğitimcilik yönünü ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Eser bu yönüyle ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Çalışmamızın temel amacı, çok yönlü bir kişiliğe sahip olan, fakat eğitimciliğiyle ön plana çıkan Arvasi'nin eğitimcilik yönünü ortaya koymak ve eğitime dair görüş ve düşüncelerini tespit etmektir. Ayrıca Arvasi'nin ülkemizin eğitim problemleriyle ilgili teklif ettiği çözüm önerilerinin neler olduğunu belirlemek ve bu çözüm önerilerini değerlendirmek çalışmamızın amaçları arasında yer almaktadır.

Eğitimin kültürlere, toplumların yapısına ve tarihi geçmişi-
şine bağlı olarak öncelik arz eden yönleri vardır. Arvasi'nin Türk
kültürüne ve Türk toplumunun yapısına bağlı olarak eğitim so-
runlarını özel bir alan çerçevesinde çözmeye çalıştığını düşün-
mekteyiz. Eğitimle ilgili genel ve evrensel ilke ve yöntemler be-
lirlemek her zaman mümkündür. Ancak bir toplumun yapısına
uygun ve öncelik arz eden yöntemlerin belirlenmesi ve eğitim
sorunlarının tespit edilmesi, eğitimde başarının sağlanmasının
başta gelen yoludur. Arvasi'nin Türk eğitim sistemine katkısının
bu yönde olduğu kanaatindeyiz. Onun eğitim ve öğretimle ilgili
görüşlerinin gündemde tutulmasının, eğitim anlayışımızda yeni-
liklerin ortaya çıkmasına büyük katkılar sağlayacağına inanmak-
tayız.

İşte bu çalışma, Arvasi'nin eğitim sistemimizin içinde bu-
lunduğu problemlere çözüm bulucu görüşlerinin tespit edilmesi-
ne ve eğitim-öğretim etkinliklerinde onun çözüm önerileri doğ-
rultusunda düzenlemeler yapılmasına katkı sağlaması açısından
önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

**SEYYİT AHMET ARVASI'NIN
HAYATI VE ESERLERİ**

I- SEYYİT AHMET ARVASI'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A- HAYATI

15 Şubat 1932 Pazartesi günü Ağrı ilinin Doğubeyazıt ilçesinde doğan Seyyit Ahmet Arvasi, ailece Van'ın Müküs (Bahcesaray) ilçesine bağlı Arvas (Doğanyayla) köyündendir. Bulundukları yörede bu köyün adına izafeten Arvâsiler olarak tanınmışlardır. Soyadı kanunu çıktıktan sonra köylerinin adını soyadı olarak almışlardır. Babası Van Gümrük Müdürlüğü'nden emekli Abdulhakim Efendi, annesi ev hanımı Cevahir Hanım'dır.⁵

Necip Fazıl'ın hocası olarak bilinen Seyyit Abdulhakim Arvasi ile, Seyyit Ahmet Arvasi'nin babası arasında isim benzerliği bulunmaktadır. Okuyucuları tarafından kendisine bu benzerlikten dolayı Abdulhakim Arvasi ile akrabalık derecesi sık sık sorulmuştur. 18 Nisan 1980 tarihinde, Balıkesir'in Havran ilçesindeki dostu Mehmet İlhan'a yazdığı mektupta, Arvasi bu konuya şöyle açıklık getirmiştir.

“Şu anda Ankara'nın Bağlum nahiyesinde yatan Seyyit Abdülhakim Arvasi Hazretleri ile aynı ailedeniz. Kendileri aynı zamanda babamın da isim babalarıdır. Ailem “Arvasi” adı ile bilinir. 650 yıldan beri Anadolu'da yaşar. Orhan Gazi ile tanışan ve Anadolu'ya ilk gelen ceddin Hacı Kasım-ı Bağdadî adında bir zattır. O'nun oğullarından biri Van Gölü'nün güneyinde (Arvas Köyünde) yerleşmiştir. Biz O'ndan türemiş ve çoğalmışız. Çok geniş ve köklü bir aileyiz. Şanlı Peygambere “ümmet” olmak nimetlerin en büyüğü iken, bir de “evlad” olmakla şereflenmişiz.”⁶

5- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, İstanbul, 1986, s. 5.

6- Abdulkadir Sezgin, “Seyyit Ahmet Arvasi”, *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1990, s. 6, Hüdavendigâr Onur, *Asrın Yesevîsi S. Ahmet Arvasi*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 72-73.

Ailenin altı çocuğundan ikincisi olan Arvasi, İlkokul tahsiline Van'da başlayıp, Doğubeyazıt'ta tamamlamıştır.⁷ Babası Abdülhakim Efendi, onu okutmayıp⁸ sanat öğrenmesi için bir kuyumcunun yanına vermiştir. Bir gün kuyumcuda çalışırken, Müftü Mâsum Efendi içeriye girmiş, kuyumcuyla sohbet ederken körük başında çalışan Arvasi'ye bakmış ve yanına çağırıp kim olduğunu sormuştur. Abdülhakim Efendi'nin oğlu olduğunu öğrenince, "Babana selamlarınızı söyle, seni okutsun, ilme versin. Senin mesleğin sarraflık değil, ilimdir" demiştir. Bu hadiseden sonra Abdülhakim Efendi onu ilme yöneltmiştir.⁹

Arvasi, Doğubeyazıt'ta tamamladığı ilkokul tahsilinden sonra, ortaokulu Erzurum'da bitirmiştir. Ortaokul'un son sınıfında iken Necip Fazıl'ın yazıları ile tanışmasını şöyle anlatmaktadır: "Ailece Erzurum'da oturuyorduk. Ben ortaokul son sınıfta idim. Evimiz misafirsiz kalmazdı. Akraba, eş ve dostumuz az değildi. Bir gün evimize enteresan bir misafir geldi. Bu, Piyade Albayı Hilmi Acar isminde bir zattı. Babamla tanışıyorlarmış, kucaklaştılar ve misafir odasına girdiler. Ben de arkalarından gittim. Evimizde ilk defa resmi kıyafetli bir albay misafir oturuyordu. Üstelik dindardı da. Nitekim oturur oturmaz, şapkasını çıkarıp sehpaye attı, başına takkesini geçirdi. Ben, o anda, dünyanın en olağanüstü bir olayı ile karşılaşmış gibi şaşkınlık ve misafir albayı hayranlıkla seyrediyordum.

Misafir albay, bir ara benimle de ilgilendi. Nerede okuduğumu, hangi kitap ve gazeteleri takip ettiğimi sordu. Bir şeyler anlattım. Misafir albay, okuduklarımı kâfi bulmadı, hatta bazılarına zararlı dedi. Sonra cebinden iki adet 25 kuruşluk çıkardı ve şunları söyledi: "Hemen şimdi şu gazete bayisine gideceksin, verdiğim bu 50 kuruşla bir adet Büyük Doğu ile bir adet Ehl-i Sünnet dergisi alıp döneceksin". Baş üstüne diyerek gittim, istediği dergileri aldım. Bunun üzerine misafir albay: "Bunları sana hediye ediyorum. Artık her hafta kendin alırsın" dedi. Gerçekten

7- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 5.

8- Ali Keçebaş, Ümit Polat, "S. Ahmet Arvasi", *Yeni Düşünce*, Sayı: 480, 11 Ocak 1991, s. 5.

9- Mustafa Kuvancı, *Seyyit Ahmet Arvasi, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, Burak Yayınevi, İst., 1992, s. 35, M. Necati Özfatura, "Asrımızın Mücahid ve Mütefekkiri", *Türkiye Gazetesi*, 1 Ocak 1996, s. 9.

dediği gibi oldu. Bu iki dergiyi yayınladıkları sürece, asla bırakmadım, daha doğrusu bırakmadım. Üstâd Necip Fazıl Kısakürek ve Abdurrahim Zapsu Beyler'le ilk defa böylece tanıştım.”¹⁰

Arvasi, lise tahsilini, Erzurum Erkek Öğretmen Okulunda başlayıp, Erciş Öğretmen Okulunda tamamlamıştır. Öğretmen okulunda okurken evlenen Arvasi, 1952 yılında Konya'nın Doğanbeyli nahiyesinde ilkokul öğretmeni olarak göreve başlamıştır.¹¹

O döneme ait bir hatırasını şöyle anlatmaktadır: “Okulun lojmanı olmadığı için ev aradım, bulamayınca da, ahşap bir ev kiraladım. Ancak, ahali, o evin perili olduğunu, orada kalırsam başıma felaketler geleceğini söyledi. O kadar ısrar ettiler ki, tesir altında kalmadım diyemem. Son derece kullanışsız ve harabe olmasına rağmen taşınmak zorunda kaldım. İlk gece bayağı sıkıntılı geçti. Bir ara uyanıp su içmek istediğimde evde bir velvele koptu. Sanki yüzüme tokatlar inmeye başladı. Neden sonra anladım ki, ev uzun müddet kullanılmadığı için kargalar burayı mekân seçmiş. Tabii rahatı yerinde olan kargalar evde yabancı birisini görünce, kaçışıyor, yüzüme gözüme çarpa çarpa gidiyorlardı. Oturdum epeyce güldüm. Ertesi gün ahaliye o evin perili değil, kargalı ev olduğunu söyledim. Buna rağmen bir müddet bana yakınlık duymadılar, herhalde perilerle hemhal olmadı sebep...”¹²

Arvasi, ibadetlerine bağlı bu insanlar arasında bazı sıkıntıları çekmiştir. Kendisi Şafi mezhebine bağlı olduğu için bütün izahâtına rağmen halk, Şafi mezhebini Şii olarak anlamıştır. Bu durumda, babası ile mektuplaşarak Hanefi mezhebine geçmiştir.¹³

Doğanbeyli'den sonra Ağrı'nın Molla Şemdin köyüne tayin edilen Arvasi, burada büyük sıkıntı ve çilelerle karşılaşmıştır. Harabe bir binadan ibaret olan okulda ders vermeye başladı-

10- Arvasi, “Ölümünün 5. Yılında Necip Fazıl Bey”, *Hasbihal*, C. 5, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 220.

11- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 5.

12- Muhip Arvas, “Merhum Babamızın Anlattıkları Hatıralardan”, *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1990, s. 28, Keçebaş, Polat, a.g.m, s. 5.

13- Kuvancı, a.g.e., s. 38.

ğında, öğrencilerin sefaletine şahit olmuş ve bütün maaşını çocukların giyecek, defter ve kitap masraflarına vermiştir.

Molla Şemdin köyüne daha önce gelen öğretmenlerin, bu insanlarımıza karşı bakışı farklı olduğundan köylülerle arasında bir mesafe kalmıştır. Arvasi, köye ilk geldiğinde bunu hissetmiş, aradan geçen zaman zarfında onlarla beraber olmuş, inançlarını, değer yargılarını paylaşıncı da büyük saygı ve sevgi görmüştür.¹⁴

Bununla ilgili bir hatırasını şöyle anlatmaktadır:

“Köyün muhtarı Ömer Efendi, bana eski tabirle muallim değil de, müellim diyordu. Bunu yanlış telaffuz ettiğini düşünüp ehemmiyet vermemiştım. Bir müddet sonra Ömer Efendi, -Ahmet Bey, hakikaten, siz, müellim (acı veren) değil, muallim (öğreten) imişsiniz deyince, hayretler içinde kalarak, Anadolu’nun mektep ve medrese görmese bile ne kadar derin bir idrâke sahip olduğunu müşâhade ettim.”¹⁵

Üç yıllık ilkokul öğretmenliğinden sonra, askerliğini yedek subay olarak yapan Arvasi, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümüne kaydolmuştur.¹⁶

1958 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünden mezun olan Arvasi, sırasıyla, Van Alparslan İlköğretim Okulu, Savaştepe İlköğretim Okulu, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsünde Pedagoji öğretmenliği yapmıştır.¹⁷

Atatürk Eğitim Enstitüsü’nde, 1975-1978 yılları arasında üç yıl birlikte görev yaptığı Sakin Öner’in aşağıda yer alan ifadeleri, Arvasi’nin hayatı ve eğitimciliğiyle ilgili bilgileri içermesi açısından oldukça kayda değerdir.

O dönemde Atatürk Eğitim Enstitüsü’nde Müdür Başyardımcılığı görevini yürüten Sakin Öner’e göre, Arvasi her şeyden önce büyük bir eğitimci ve branşında söz sahibiydi. Onun bu yönünü herkes kabul etmekteydi.

14- Kuvancı, a.g.e., s. 38.

15- Arvas, a.g.m., s. 28, Keçebaş, Polat, a.g.m., s. 5.

16- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 5.

17- Kuvancı, a.g.e., s. 40.

Öner'le birlikte çalıştığı yıllarda okullarda işgaller ve boykotlar sürekli gündemde kalmasına, terör ve anarşi doruk noktasına ulaşmasına rağmen, Arvasi hiçbir taviz vermeden ders konularını işlemiş ve fikirlerini savunmuştur. Doğu ve Batı'nın bütün psikolog, sosyolog ve filozoflarının fikirlerini çok iyi bildiğinden, onunla tartışma cesareti gösterenler, sürekli kaybetmişlerdir.

Öner'e göre, Arvasi ders dışındaki zamanlarında Türk gençlerine, "Türk-İslâm Ülküsü"nü konferanslar ve seminerler halinde anlatmıştır. Evinde geçirdiği birkaç saat bile, İstanbul'dan ve yurdun çeşitli yerlerinden gelen sevenleri ile çeşitli memleket meseleleri hakkında hasbihâl etmiştir. Sürekli okumuş, kendisine ve ailesine ayırdığı özel bir vakti olmamıştır. Okulda ders dışı zamanlarda, Enstitünün genç idareci ve öğretmenlerinin sıkıntılarına ortak olmuş ve problemlerini çözmelerine yardım etmiştir.

Öner'e göre Arvasi, sadece öğrencilerin değil, Enstitü'deki idareci ve öğretmenlerin de hocasıdır. Bu yüzden 1978 Martında yurdun çeşitli yerlerine sürgün edilen yirmi dört idarecinin yanında, öğretmen olmasına rağmen, Arvasi' de yer almıştır. Öğretmenlik mesleğinin karasevdaıısı olduğu halde, sürgün edildiği Kırşehir ve İstanbul Ümraniye'de çalışma imkanı bulamadığı için 1979 yılında emekli olmak zorunda kalmıştır.¹⁸

Memurluğu dışında politika ile de meşgul olan Arvasi'nin politikaya başlaması biraz da kendi isteği dışında, 1979 yılında Milliyetçi Hareket Partisi Büyük Kongresinde emekli zannedilerek seçilmesiyle olmuştur. Arvasi bu haberi radyodan öğrenmiştir. O haftayı, öğretmen olarak görev yaptığı okula gitmeden raporla geçirmiş ve emekliliğini istemiştir. Bu politik faaliyeti onu 12 Eylül hareketini takip eden günlerde İstanbul'dan aldırıp, önce Dil ve İstihbarat Okulu'na, sonra da meşhur Mamak Cezaevine götürmüştür. İlk kalp krizini burada geçirmiştir.¹⁹

Muhtemel sanıkken rahatsızlanan kalbi, elli altı yıllık öm-

18- Bkz., Öner, a.g.m., s. 21.

19- Kuvancı, a.g.e., s. 40-41.

rünün nihayet sebebi olmuştur. Kendi deyimi ile “bir terbiyeci” olarak, bütün hayatı gibi mesleğini de Allah ve Resulünün hizmetine vakfeden, son nefesine kadar bu yolda yürümek ve son nefesini de bu uğurda vermek isteyen Seyyit Ahmet Arvasi’nin istediği gerçekleşir. 31 Aralık 1988 Cumartesi günü saat 11:00 sıralarında daktilosunun başında yazısını yazarken Yüce Mevlâ’sına kavuşur.²⁰

B- ESERLERİ

Arvasi’nin eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- “Sır”-“Şiirlerim”
- 2- İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri
- 3- Kendini Arayan İnsan
- 4- İnsan ve İnsan Ötesi
- 5- Eğitim Sosyolojisi
- 6- Türk-İslâm Ülküstü
- 7- Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz
- 8- İlm-i Hal
- 9- Doğu Anadolu Gerçeği
- 10- Hasbihal

1- “Sır”-“Şiirlerim”

Bir eğitimci olan Arvasi’nin aynı zamanda şairlik yönü de bulunmaktadır.

Arvasi, şairliğini vefatından sonra yayınlanan “Şiirlerim” adlı kitabının takdim bölümünde şöyle anlatmaktadır:

“Vaktiyle şairliğe özenmiş ve yazdıklarımı “Sır” adını verdiğim bir kitapçıkta toplamıştım. O zaman Ahmet Cezar Arvasi

20- Sezgin, a.g.m., s. 6.

imzasını kullanıyordum. 1955 yılında, daha 23 yaşında bir delikanlı iken yayınladığım ve mürettip hatalarıyla dolu bu kitapçığımı, her nedense hiç sevedim ve adeta şairliğe küstüm, kendi mi fikri çalışmalara verdim.”²¹

“Sır” ve “Şiirlerim” adlı iki şiir kitabı bulunan Arvasi’nin birinci kitabı 1955 yılında Burhan matbaası tarafından basılmıştır.

İkinci kitabı ise, “Sır” ın düzenli bir şekilde yeniden gözden geçirilerek yayınlanmış halidir.

Arvasi, “Şiirlerim” in önsözünde bu hususu şu şekilde ifade etmektedir:

“Yıllar önce yazdığım şiirlerimi, tekrar gözden geçirmek ihtiyacını duydum. Böylece bu dosya meydana geldi. Kim bilir, belki bir gün onları yeniden yayınlamak ihtiyacını da duyabilirim. Yahut, çocuklarım için bir hatıra olabilir.”²²

“Sır” ın derli toplu şekli olan “Şiirlerim”, 1989 yılında Berekat yayınevi tarafından neşredilmiştir. Eserde 47 şiir yer almaktadır.

Arvasi’nin ilk şiir kitabı olan “Sır”, 48 sayfadan ibaret olup, 29 şiirle 5 beyti içermektedir. Bu kitabın önsöz kısmında “Sır” hakkında şunları söylemektedir:

“Sır, boşlukta destek arayan bir yuvarlanışın ıstırabını duyanlar için gizlilik ifade etmez.

Sır, şuurun ruhsuzluk içindeki hercümercini, çatırdayarak devrilişini yaşayanlara yabancı değildir.

Sır, hummalı kıvranımların cenderesinde ölüm terleri dökmüş bir gencin İslâm’ın mihrabından uzanan kurtarıcı bir eli tutarken ruhunun hazır bulunuşunun neticesidir.

Sır, belki de tek bir şiirdir. Şiir iklimlerinin ulaşılmaz ufkundan çok uzaktadır ve bu ufuklara yabancıdır.

Basit bir taş parçasının ne kıymeti olabilir? Kıymet ifade eden şeyler nazarında: hiç. Fakat o taş parçası mukaddes bir ne-

21- Arvasi, *Şiirlerim*, İstanbul, 1989, s. 11.

22- Arvasi, *Şiirlerim*, s. 14.

fesin hararetini içmişse, bir ıstırapın hatırası ise, bir sevgilinin avucundaki terlere bulaşmışsa...

Sır'ın benim için kıymeti buradadır.”²³

On altı yaşında şiire başlayan Arvasi'nin şiirlerinde Necip Fazıl'ın etkisini görmek mümkündür. 1948-1985 yılları arasında yazdığı şiirleri ihtiva eden “Şiirlerim” adlı kitabı, şiirlerin yazılış tarihine göre düzenlenmiştir.²⁴

2- İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri

Arvasi'nin 1965 yılında kaleme aldığı, 18 sayfadan müteşekkil bir kitapçıktır. Eserde Türk Milliyetçiliği'nin ilkeleri 44 madde halinde ortaya konulmaktadır.

Arvasi, bu kitabında Türk Milliyetçiliği nedir? Ne değildir? Problemlerimize getireceği hâl çaresi nedir? Türk Milliyetçisinin her türlü küçük politika dışında Türk Milletine sunacağı program ne olmalıdır? sorularına cevap aramıştır. Her türlü yuvarlak laf ve gösterişten uzak olarak gerçekleri ve “Türk Milliyetçiliği”nin ilkelerini tespitte çalışmıştır.²⁵

Ailenin biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ile güçlendirilmesi için önlemler alınması, okulların mahalli ve milli ihtiyaçlara göre yeniden teşkilatlandırılması, fakir ve kimsesiz çocukları okutmak için her bölgede yeterli miktarda yatılı meslek okulları ve liseler açılması, üniversitelerin Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik problemlerine çözüm bulacak üstün nitelikli insan yetiştirmesi, aydınların halktan uzaklaşmaması, köylü şehirli birlikteliğinin sağlanması, mâbetlerin millete yaşama gücü ve dinamizm vermesi gerektiği, kendi kültürümüzü tanıtıcı yönde yayınlara ağırlık verme, Türkçe'nin geliştirilmesi ve yabancı etkilere korunması Arvasi'nin “İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri” adlı eserinde ön plana çıkan unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

23- Arvasi, *Sır*, İstanbul, 1955, s. 4.

24- Kuvancı, a.g.e., s. 150.

25- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul, 1965, s. 3.

Arvasi, milliyetçiliği bir milletin kendini ekonomik, kültürel, sosyal, politik yönden güçlendirmesi ve başka millet ve gruplara sömürtmeme çabası olarak anlamaktadır. Bu açıdan yapılacak ilk işin, yurdumuzu ve halkımızı ekonomik, kültürel, sosyal ve politik yönden modernleştirmek, güçlendirmek, yabancı ve zararlı etkilerden kurtarmak olduğunu ifade etmektedir.²⁶

Arvasi Türk milliyetçiliğini, İslâm'ın iman ve şuuru içinde yücelmeyi gaye edinen ve Türk'ün mutluluğunu burada arayan bir hareket olarak görmektedir.²⁷

Arvasi'ye göre Türk milliyetçiliği sadece bir aydın zümre hareketi değildir. Bütün nesil, dilim ve tabakaları ile Türk milletini kucaklayan bir fikir ve harekettir. Onun programı, "Çağdaş Türk İslâm Ülküsü"nü sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yönleri ile gerçekleştirmektir. Büyük ve güçlü Türk devletini gerçekleştirme iradesini daima ayakta tutmaktır.²⁸

Arvasi bugün içinde bulunduğumuz kaos ortamından ancak Türk milletine ışıklı bir yol açacak milliyetçi ve ileri düşünceli insanlar sayesinde kurtulabileceğimize inanmaktadır. Ona göre Türk milliyetçiliği her türlü istismar ve ithamdan uzak tutulmalıdır.²⁹

Arvasi'nin, "Doğu Anadolu Gerçeği" adlı eserinin önsözünde Türk Milliyetçiliği anlayışına dair yer alan ifadeler, "İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri" isimli kitabındaki düşüncelerine ilave olarak milliyetçiliğe bakış açısını ortaya koyması açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Arvasi, İslâm iman ve ahlâkına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, Türk milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen, böylece İslâm'ı gaye edinen Türk milliyetçiliği şuuruna sahiptir. Onun milliyetçilik anlayışında asla ırkçılığa, bölgeciliğe ve dar kavmiyet şuuruna yer yoktur. İster azınlıktan gelsin, ister çoğunluktan gelsin her türlü ırkçılığa karşıdır. Bunun yanında

26- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 5-6.

27- Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü*, C. 2, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 259.

28- Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü*, C. 2, s. 267.

29- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 3.

Şanlı Peygamberimiz'in, 'Kişi kavmini sevmekle suçlandırılmaz. Kavminin efendisi, kavmine hizmet edendir. Vatan sevgisi imandandır', tarzında ortaya koydukları yüce prensiplere de bağlıdır. Öte yandan İslam'ın yakından uzağa doğru bir fetih ruhu ile bütün beşeriyeti tevhid bayrağı altında bütünleştirmeye çalışan bir ilahi sistem olduğunu da asla unutmamaktadır.³⁰

3- Kendini Arayan İnsan

İlk olarak 1968'de Yüksel matbaası tarafından basılmıştır. Eser Arvasi'nin tanınması ve geniş ilgi toplamasında son derece etkili olmuştur.

Arvasi, kitabın önsözünde bu çalışmasıyla ilgili şu ifadelerle yer vermektedir:

"Bu kitapçıkta zaman zaman mantık ve aklın soğuk çehresine rastlansa bile, gerçekte biz, onu kendi gönlümüze benzeyen gönüller için yazdık. Burada ilmin ve aklın temkinli ifadesinden çok, insan zekasının ve insana ait özlemlerin zincir tanımak bilmeyen temayülleri bulacaksınız. Yazdıklarımızı ve söylediklerimizi bizden öncekiler, bizden çok daha mükemmel olmak üzere tekrar tekrar yazdılar. Biz, bu ezeli koroya çılgın bir çığlıkla ortak olmak istiyoruz.

İnsan kendini aramaktadır.

Kendini bil emrini ne ilk defa Sokrat ifade etti, insanın meçhul olduğunu ne ilk defa Alexis Carrel keşfetti. İnsan, kendini var olduğu günden beri aramaktadır ve daha da arayacağı benzer.

İşte biz bu kitabımızda kendimizi arayacağız. Her biri ayrı bir kitap olacak konuları, belirli bir sistem içinde, birkaç fırça darbesi ile belirtip dünyamızı çizmeye ve tablolaştırmaya çalışacağız."³¹

Bu çalışmasıyla Arvasi, bütün fikri, felsefi incelikleri, de-

30- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, (Önsöz), s. 5-6.

31- Arvasi, *Kendini Arayan İnsan*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 11-12.

rinlikleri kullanarak, insanın anlaşılması yolunda bu denli geniş ve insan felsefesi üzerine kapsamlı olarak, ilklerden denilebilecek bir eser ortaya koymuş olmaktadır.³²

Yine bu eserle Arvasi, insan bilgisi bilimi kurulması gerektiğini savunarak önemli bir teklifte bulunmaktadır. Ancak bu bilimin insanı tam manasıyla kavrayabileceğini savunmaktadır.

Yümnü Sezen bu konuyu şöyle ifade etmektedir:

“Arvasi’den bize kalan en önemli fikirlerden biri de, kendi eksikliklerinin farkına varan yegane varlık insana ait ilimlerin yeniden gözden geçirilip, “İnsan Bilgisi Bilimi” kurulması fikridir.”³³

Arvasi, ayrıca bu eserde gençliğin problemlerine ve yaşadığı sıkıntılara değinmekte ve onların zihinlerini meşgul eden sorulara açık bir şekilde cevaplar vermektedir.

4- İnsan ve İnsan Ötesi

İlk olarak 1970 yılında Yağmur yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Arvasi’nin “Kendini Arayan İnsan” adlı kitabının devamı mahiyetindedir. Eser, kendi deyimiyle “yeni bir metafizik denemesi”dir.³⁴

Eser, insana ve insanın değerlerine psikolojik bir yaklaşımla yeni bir bakış ve açıklama getirme gayesi taşımaktadır. Bu bakış tarzında özellikle İslâm’ın insana biçtiği ölçüler içinde hareket edilmiştir.³⁵

Arvasi, bu eserde “İnsan ve İnsan Ötesi” ifadesine açıklama getirmektedir. Ona göre insan ötesi sözünü kullanmak, bazılarının yadırgamasına sebep olabilir. Öte sözünün metafizik sözündeki meta anlamında kullanıldığını görenler şaşıracaklardır. Aristo’dan beri fizik ve metafizik üzerine düşünmek moda hali-

32- Salih Arslan, *Seyyit Ahmet Arvasi’nin İnsan Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 1997, s. 15.

33- Sezen, a.g.m., s. 11.

34- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, 3.B., Burak Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 11.

35- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, s. 5.

ne gelmiştir. Fizik ile metafizik, aralarında konuları paylaşmışlar ve birbirlerinden gittikçe uzaklaşmışlardır. ³⁶

Arvasi, öte kavramından sadece fizik ötesini anlamamaktadır. Ona göre madde de, hayat da, ruh da öteye dahildir. En küçük tanecikten kâinata, en küçük kıpırdanıştan Allah'a kadar, her problem ötenin, daha doğrusu insan ötesinin konusu içine girmektedir. Problemlerin problemi öte ve öte karşısındaki insandır. İnsan, kendini ve ötesini araştırmak suretiyle bilgi sistemini kurmuştur. İlim, sanat ve din, insan ve insan ötesi arasındaki ilişkilerin görünüşlerini ifade eder. ³⁷

Arvasi, bu çalışmasında insanın iç dünyasını inkâra ve ihmale çalışan bir pozitif bilim yoluna sapmanın tutarsızlığını ortaya koymaya çalışmıştır.

5- Eğitim Sosyolojisi

Arvasi'nin 1976 yılında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde okuttuğu "Eğitim Sosyolojisi" dersine yönelik olarak kaleme aldığı bir eserdir.

Eğitim Sosyolojisi dersi, 1967-1968 öğretim yılından itibaren Eğitim Enstitülerinde okutulmaya başlanmıştır. Bu ders ile ilgili müfredat programı 22 Temmuz 1968 günü 1512 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır.

Bu programa uygun belli başlı bir kaynak bulunmadığından, Arvasi Eğitim Enstitüleri için "Eğitim Sosyolojisi" kitabını kaleme almak gereğini duymuştur. Kitabın hazırlanmasında, sosyolojinin bünyesinde bulunan çatışan ekollerden birine bağlı kalmamaya gayret etmiş ve mümkün merteye ekoller üstü bir senteze ulaşmaya çalışmıştır. ³⁸

Eser 9 bölümden oluşmaktadır. Sosyolojinin tanımı ve alanı, eğitim sosyolojisinin mahiyeti ve alanı, sosyal ilişkiler ve eğitim, sosyal politika ve eğitim, kültür-toplum ilişkilerinin ma-

36- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, s. 7.

37- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, s. 10-11.

38- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, Özdemir Basımevi, İstanbul, 1976, s. 3.

hiyeti ve eğitim, sosyal değişme ve eğitim, ekoloji ve eğitim, sosyal sorumluluk ve eğitim ve sosyal bir kurum olarak okul kitapta yer alan bölümlerin ana başlıklarını oluşturmaktadır.

Arvasi, kitapta toplum, sosyal gerçek, sosyal olaylar, eğitimin mahiyeti, eğitim sosyolojisinin amaçları, konuları ve metotları üzerinde durmuştur. Eğitimde fırsat eşitliğinin teoride kalmayıp, uygulama alanı bulmasının gereğini vurgulamıştır. Kültürün aktarılmasında okulun rolünü tartışmıştır. Sosyal hayata şekil veren etmenlerin neler olduğu, sosyal değişimde ve sosyal sorumluluğun kazanılmasında eğitimin nasıl bir etkiye sahip olduğu hususunu açıklığa kavuşturmuştur.

Arvasi eğitim sosyolojisini, sosyal ilişkileri, sosyal politikayı, kültür toplum ilişkilerini, sosyal değişimleri, çeşitli mekan bölümlerinin insan üzerindeki etkilerini, sosyal sorumlulukları ve sosyal kurum olarak okulu ve buna benzer kurum ve kuruluşları eğitim açısından ve ilmi metotlarla inceleyerek genellemelere varmaya çalışan bir sosyoloji dalı olarak tanımlamaktadır.³⁹

Arvasi, Eğitim Sosyolojisi'nin incelediği konuları da şöyle sıralamaktadır.

a- Sosyal süreç niteliğinde olan eğitim süreci ile diğer sosyal süreçler arasında ilişki ve bağıntı arama,

b- Sosyal süreç olarak eğitim ile sosyal olmayan süreçler arasında ilişki ve bağıntı kurma,

c- Sosyal olgu olarak eğitimin genel karakterlerini araştırma ve onun diğer sosyal olgular arasındaki yerini belirleme.⁴⁰

Bu çalışma, Arvasi'nin eğitimle, özellikle "Eğitim Sosyolojisi" ile ilgili görüşlerini ortaya koyması açısından oldukça önem taşımaktadır.

39- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 27.

40- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 27.

6- Türk-İslâm Ülküsü

Arvasi'nin 1977 yılında "Hergün Gazetesi"nde yazmaya başladığı yazılarının üç cilt olarak kitap haline getirilmiş şeklidir. Eserin tamamı 10 bölüm ve 559 makaleden ibarettir.

Arvasi, eserin adını Türk-İslâm Ülküsü olarak seçme nedenini şöyle açıklamaktadır. Ona göre din ve milliyet, birbirlerine zıt değerler değildir. Bu sebepten, sentez, tez ile anti tez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullanılan Türk-İslâm Sentezi yerine, Türk-İslâm Ülküsü daha uygun olur düşüncesi ile kitabının adını, Türk-İslâm Ülküsü olarak seçmiştir.⁴¹

Avasi, Türk İslâm Ülküsü'nü, "Her şeyden önce Türk'ü tanımak, onu özellikle içinde kavramak, daha sonra onu kurtarıcı ve kurucu hareketin hedefleri içinde teşkilatlandırmak"⁴² şeklinde tanımlamaktadır.

Arvasi bu eserinde Türk-İslâm çizgisini yakalayarak, müslüman Türk'ün olması gereken dünya görüşünü, yüce dinimiz İslâmiyet'in aydınlığında ortaya koymaya çalışmıştır.⁴³

Arvasi, Türk-İslâm Ülküsü'nün birinci cildinde tefekkür ve inanç, insan ve cemiyet, kültür ve medeniyet üzerinde durmaktadır. İkinci ciltte ekonomik ve politik hayatın yorumlanmasına ağırlık vermektedir. Üçüncü ciltte ise, İslâm'da eğitim sistemi, din psikolojisi ve İslâmiyet konularını ele almaktadır.

7- Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz

İlk defa 1982 yılında Türkmen Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz isimli bu çalışma, Türkiye'de İslâmi estetik konusunda yazılan ilk eserlerdendir.⁴⁴

Arvasi, bu çalışmasını Türk-İslâm Ülküsü'nün bütünlüğü içinde düşünmektedir. Eserde, diyalektik ve estetik arasında çok

41- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 8.

42- Arvasi, *Türk İslâm Ülküsü*, C. 2, s. 249.

43- Arslan, *Seyyit Ahmet Arvasi'nin İnsan Anlayışı*, s. 16.

44- Özfatıra, "Arvasi'nin Estetik Anlayışı", *Türkiye Gazetesi*, 31 Aralık 1995, s.

yakın bir ilişkinin varlığına değinmektedir. Kendisinin yaptığına sadece bir başlangıç olduğunu, esas görevin gelecek nesillere düştüğünü ifade etmektedir.⁴⁵

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde di-yalektik, ikinci bölümde ise, estetik konusuna yer vermektedir.

Eserlerini İslami temel üzerine inşa eden Arvasi, Diyalекtiğimiz ve Estetiğimiz’de insanı ve insan ruhunu ele almış, İslami motiflerle süslediği orijinal tahliller vücuda getirmiştir. İnsan ruhundaki arayışların ifadesi olan sanatı, Allah’ı aramak ve Ona ulaşmak için bir vasıta olarak görmüş ve estetik kavramını değerlendirerek okuyucuların dikkatine sunmuştur. Güzel sanatlar karşısında İslâm’ın tavrını ortaya koymaya çalışmıştır.⁴⁶

8- İlm-i Hal

Arvasi’nin İslam dünyasının kurtuluş ümidi olarak gördüğü gençliğe ithaf ettiği bir eserdir.

Arvasi, eserin önsözünde “İlmihal” hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Bazı kimselerin, İlm-i Hal mefhumundan derin ve ulvi manayı idrak etmeksizin, tam bir küçümseme edası içinde, ‘Canım, malum ilmihal bilgileri!’ deyip geçtiği saha, meğer ne muhteşem imiş. Şuuruna varmadan, aceleden ilmihal biçiminde söylenen şey, meğer ilm-i hal imiş. Evet, ne güzel terkib.

İlm-i Hal, bir bakıma, bir mü’minin hayatını beşikten mezara kadar kuşatan İslami inançlar, emirler ve yasaklar nizamı demektir. Yani, bütün ihtişamı ile İslam Nizamı’nda İslam terbiyesi.

İlm-i Hal, bir bakıma, bir mü’minin, doğum öncesinden başlayarak ölüm sonrasına kadar, bütün hayatını, İslami iman ve atmosfer içinde manalandıran yüce nizam demektir.

İlm-i Hal, bir bakıma, mücerret insanın yaratılışından ebe-

45- Arvasi, *Diyalекtiğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 5.

46- Kuvancı, a.g.e., s. 5.

diyetlere doğru akışına kadar, bütün sırları kurcalayan ilim.

İlm-i Hal, başta insan olmak üzere, bütün mevcudata, bütün mahlukata, bütün ruhlar alemine, meleklerle ve her şeye İslam'ın getirdiği yepyeni bir bakış tarzı demek.. İlm-i Hal bilmeyen, ne İslam'ı bilir, ne de onun dünya ve kainata bakışını.

İlm-i Hal, Yüce Allah'ın Şanlı Peygambere vahyettikleri.. Onun da bizlere tebliğ ettikleri her şey.. Bir müminin bütün sorularına cevap veren İslami ilim..

Kitabımızın adı, görüldüğü gibi, sadece İlm-i Hal'dir. Yani HAL İLMİ..⁴⁷

Arvasi, bu kitapta en hayati İslâmi bilgileri, doğumundan ölümüne kadar insan, bir müslümanın 24 saati, bir müslümanın bir haftası ve bir müslümanın bir yılı başlıkları altında incelemiştir. Konuları önem sırasından çok, insan gelişimindeki safhaların aktüalitesine göre işlemiştir. İnsanı, bebeklik, ilk çocukluk, ergenlik ve mükelleflik, gençlik ve ihtiyarlık safhaları içinde ele almış ve her safhada İslâmi emir ve ölçüleri ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu kitabı yazarken, bütün içtimai, iktisadî, ahlakî ve harsî gelişmeleri, İslâm'da aile başlığı altında incelemiştir. Ailenin fonksiyonlarını belirtirken, top yekun cemiyet hâdiselerini, bunun içine sığdırmaya çalışmıştır.⁴⁸

9- Doğu Anadolu Gerçeği

Arvasi'nin doğu problemine bir eğitimci gözüyle yaklaştığı ve problemin boyutlarını göstermeye çalıştığı bir eserdir .

Arvasi, eser hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Çeşitli renkteki emperyalist güçler ve onların birer piyonu olmaktan öte bir mana ifade etmeyen bölücüler, ülkemizde Şark Meselesine vücut veren menfi amilleri bilmekte ve olanca güçleri ile aleyhimize kullanmak yoluna gitmektedirler. Elbette,

47- Arvasi, *İlm-i Hâl*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 6-7.

48- Arvasi, *İlm-i Hâl*, s. 9.

devletimiz, bütün bu gelişmelerden haberdardır ve gerekli tedbirleri almıştır ve almaktadır.

Biz bu kitabımızda Türkiye’de Şark Meselesine vücut veren bütün menfi amilleri tek tek ele alacak, konuyu çeşitli açılardan inceleyerek okuyucularımıza kısaca bilgi vermeye çalışacağız.

Kitabımızı yazarken, nasıl çalışacağız? Yani, usulümüz ne olacak? Hemen belirtelim ki, biz, meseleyi, bir antropolog, bir etnolog, bir tarihçi ve bir dilci gibi değil, bir eğitimci ve eğitim sosyoloğu olarak inceleyecek, Türkiye’de Şark Meselesine vücut veren menfi amilleri ortaya koyacak ve problemin çok boyutlu olduğunu göstermeye çalışacağız.

Elbette konu ile ilgili ilim ve fikir adamlarının araştırma ve tespitlerinden yararlanacağız. Ancak, biz, meseleye daha değişik bir açıdan yaklaşarak okuyucularımıza, Doğu ve Güney-Doğu Anadolu Türkü’nün nasıl bir tarihi, içtimai, harsi, coğrafi, iktisadi, ruhi, idari ve siyasi labirent içinde bulunduğunu, emperyalist ve bölücü çevrelerin bu durumu nasıl istismar ettiklerini gösterecek ve bu istismarlar karşısında Türk efkar-ı umumiyesinin niçin uyanık olması gerektiği hususunu ortaya koymaya çalışacağız. Evet usulümüz bu olacak.”⁴⁹

Arvasi, eserinde takip edeceği yöntemle ilgili bu ifadelerden sonra doğu problemine sebebiyet veren olumsuz faktörleri şu ana başlıklar altında toplamaktadır:

a- Tarihî Faktörler:

Yerli ve yabancı ilim, fikir ve siyaset kadrolarının ciddi veya gayri ciddi tarih yorumları, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da yaşayan vatandaşlarımızın ve aşiretlerin menşei konusunda öne sürdükleri teoriler.

b- Harsî Faktörler (Kültür Faktörü):

Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da konuşulan ağızlar etrafında, aynı çevrelerde ortaya konan tezler, yine aynı yörelerde müşahade edilebilecek farklı inançlar üzerinde koparılan gürül-

⁴⁹ Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 9.

tüler ve milli kültüre yabancılaşma vetiresi.

c- Sosyal Faktörler:

Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da yaşayan vatandaşlarımızın, uzun bir zaman dilimi içinde konar-göçer statüsünü koruması ve aşiretler halinde bulunması ve bu durumun doğurduğu meseleler.

d- Coğrafi Faktörler:

Bölgenin sarp arazi yapısı ve sert iklimi ile ilgili açıklamalar ve bunun milli irtibatı zayıflatan yönleri.

e- İktisadi Faktörler:

Üretici ve tüketici olarak bölge halkının milli yapı ile bütünleşememesi, komşu yabancı ülkelerle olan iktisadi ilişkiler.

f- Psikolojik Faktörler:

Şark meselesinde kürtlük kompleksi, kürt sayılma endişesi ve bunun kaynakları...

g- İdare ve İç Siyaset Faktörleri:

Ülkemizde, bazı idare ve siyaset adamlarının hatalı davranışları, yetersiz ve tecrübesiz kadroların kaş yapayım derken göz çıkarmaları, yahut oy avcılığı kaygısı ile hareket eden çevreler.

ğ- Milletlerarası Çatışmalar ve Emperyalist Oyunlara Bağlı Faktörler:

Milletlerarası rekabetler, Türk Devleti üzerinde oynanmak istenen oyunlar. Çeşitli renkteki emperyalizmin meseleye getirdikleri boyutlar.⁵⁰

Doğu problemine sebebiyet veren olumsuz faktörleri bu şekilde sıralayan Arvasi'ye göre, mesele çok boyutlu ve çok faktörlüdür. Bundan dolayı, milletimiz, tarihî, harsî, içtimaî, coğrafi, iktisadî, ruhî, idarî ve siyasî bütünleşme konusunda en ideal ölçülerde bir çelik yumruk haline gelmelidir. Milletimiz, milli bütünlüğünü koruyup geliştirdikçe ve barış içinde kalkınmasını tamamladıkça, yine dünyanın en büyük devletleri arasında yeri-

50- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 9-11.

ni alabilecektir. Bu konuda atılan adımları asla küçümsememek gerekir.⁵¹

Bu eser, Arvasi'nin ülkemizin birlik ve beraberliğine yönelik hassasiyetlerini ortaya koyması ve bu konuda çözüm önerileri getirmesi açısından önem taşımaktadır.

10- Hasbihal

Arvasi'nin 16 Eylül 1985 ve 31 Aralık 1988 tarihleri arasında "Türkiye Gazetesi"nde yayınlanan yazılarından meydana gelmiştir. 1990 yılında Burak yayınevi tarafından Hasbihal adıyla yayınlanmıştır.

Tamamı 6 cilt ve 2328 sayfadan oluşan Hasbihâl, adını Arvasi'nin sağlığında "Türkiye Gazetesi"nde yazdığı sütundan almaktadır. 16 Eylül 1985 tarihli "Sütunumuzun Adı" adlı yazısında Arvasi, yazılarında hangi konulara daha öncelik vereceğine dair şunları söylemektedir:

"Hangi konuları ve nasıl ele alacağımız hususunu elbette merak edeceksiniz hiç şüphesiz. Bunu, zaman ve zemin tayin edecek. Bununla birlikte, hemen belirtelim ki, biz, gündeme daha çok kendimizi, yani Türk ve İslâm alemini getireceğiz. Eoğlunun piyasaya sürdüğü gündeme zaruret olmadıkça iltifat etmeyeceğiz. Yani, aktüel olanı biz tayin etmeliyiz. Çünkü yaşamak isteyenler, aktüel olmak mecburiyetindedirler.

Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin yılmaz savunucusu olacağız. İslâm aleminin yeni bir uyanış ve diriliş işareti verdiği bu günlerde, ısrarla Türk Milletine ve onun aziz gençliğine tarihi misyonunu hatırlatmaya çalışacağız. Biz, inanıyor ve tarihin şahadeti ile de idrak ediyoruz ki, Türk Devleti güçlü ve Türk Milleti birlik ise, İslâm dünyası da mutludur ve ayaktadır. Aksine, milletimiz zayıflamışsa veya bir fetret devri yaşamışsa, İslâm mahkum olmuştur. Nitekim, Selçuklu ve Osmanlı denemeleri bunu ispatlamıştır.

Yine tarih göstermiştir ki, bütün İslam alemi, "Gayesi İs-

51- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 11.

İslâm olan Türk Milliyetçilerine” yardım etmek ve asırlarca İla-yı Kelimetullah için mücadele veren Türk Milleti etrafında kenetlenmek zorundadır.

Biz, bu sûtunda, rengi ve makyajı ne olursa olsun, her türlü emperyalizme karşı çıkacağız. Milletimiz ve beşeriyeti tehdit eden tehlikeleri bir bir gözden geçireceğiz. Yani, soydaşlarımızın ve dindaşlarımızın dertleri ve meseleleri yanında, mustarip beşeriyetin meselelerine de parmak basacağız. Yüce Allah dilerse, İslâm’ın âlemşümül bir mesaj olduğunu, şu anda çıkmaza düşen insanoğluna anlatmaya çalışacağız. İnsanlık alemine anlatacağız ki, İslâm, beşeriyetin fitratına uygun bir din olmanın yanında, top yekun bir hayat nizamıdır.

Biz, Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin yeniden ihyası davasını, dar bir çerçeve içinde görmüyoruz. Tıpkı Şanlı Peygamberimiz, Yüce Sahabi kadrosu ve aziz ecdadımız gibi, kucaklarımızı ve kollarımızı, tam bir fetih ruhu ile sonuna kadar açmak istiyoruz. Evet, biz böyle yola çıktık. Bakalım Mevlâmız ne gösterir.”⁵²

İKİNCİ BÖLÜM

**SEYYİT AHMET ARVASI'NIN
EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ**

II- SEYYİT AHMET ARVASI'NİN EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Seyyit Ahmet Arvasi'nin eğitim üzerine görüşlerini şu başlıklar altında ele alabiliriz:

- 1- Eğitimin Tanımı ve Gerçekleştirdiği Fonksiyon
- 2- Milli Tecrübe Doğrultusunda Eğitim
- 3- Eğitimde Fırsat ve İmkan Eşitliği
- 4- Eğitimin Planlanması ve Eğitimde Özel Teşebbüsün

Önemi

- 5- İktisadi ve Sosyal Kalkınmada Eğitimin Rolü
- 6- Öğretmen Yetiştirme Meselesi
- 7- Aile
- 8- Okul
- 9- Kültür
- 10- Yüksek Öğretim
- 11- Yabancı Dil Eğitimi
- 12- Ahlak Eğitimi
- 13- Din Eğitimi

Bunları sırasıyla şöyle açıklayabiliriz:

1- Eğitimin Tanımı ve Gerçekleştirdiği Fonksiyon

Arvasi, eserlerinde terbiye kavramını kullanmaktadır. Fakat biz çalışmamızda bütünlük sağlanması açısından eğitim kavramına yer vereceğiz. Önce eğitimciler tarafından yapılan değişik eğitim tanımlarına değindikten sonra Arvasi'nin eğitimle ilgili görüşlerine açıklık kazandıracağız. Bu tanımlardan bazıları

şunlardır:

Eğitim, “Yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine yardım etme etkinliğidir.”⁵³

Eğitim, “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.”⁵⁴

Eğitim, “İnsanda istenilen yönde davranış geliştirme sürecidir.”⁵⁵

Eğitim, “Bireyde doğuştan gelen yetenekleri geliştiren, insanların bilgi ve görüşlerinde geçerli saydığımız şeyleri yeni nesillere nakleden ve ilerde kaydedilecek tekamülü hazırlama iddiasında bulunan en üstün görüş yüceliğini kazandırma isteğidir.”⁵⁶

Eğitim, “Kişinin, yaşadığı toplumda, yeteneklerini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır.”⁵⁷

Arvasi’ye göre eğitim, “Hareketli bir içtimai ortamda, insanı çok faktörlü bir etkileşim içinde tutarak geliştirmek, orijinal şahsiyetine kavuşturarak, kendisine, ailesine, milletine ve insanlık alemine faydalı kılmak demektir.”⁵⁸

Arvasi’nin diğer bir eğitim tanımı ise şu şekildedir:

Eğitim, “Bizden önce yaşayan nesillerin tecrübelerini tevarüs etmek, daha sonra bu tecrübeleri milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre yeni bir kompozisyonla kendi tecrübelerimizi katarak geliştirmektir.”⁵⁹

Arvasi’nin eğitim tanımlamasına göz attığımızda geniş bir çerçevenin çizildiğini görmekteyiz. Önceki nesillerin tecrübelerini geliştirme, milli ve çağdaş ihtiyaçlar, hareketli bir sosyal

53- A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Emel Matbaa., Ankara, 1993, s. 46.

54- Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Yay, Ankara, 1993, s. 12.

55- Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi, Özel Öğretim Yöntemleri*, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 26.

56- J. Leif, G. Rustin, *Genel Pedagoji*, Çev. Nejat Yüzbaşıoğulları, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1980, s. 23.

57- Ünver Günay, *Eğitimi Sosyolojisi Dersleri*, Erciyes Üni. Yay, Kayseri, 1995, s. 21.

58- Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 197.

59- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 340.

çevre, eğitime konu olan varlık olarak insan, çok faktörlü etkileşim, gelişme, kişilik kazanma, insanın kendisine ve kendisi dışındakilere faydalı olabilmesi Arvasi'nin eğitimle ilgili tanımlamasında beliren ana unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Yukarıda yapılan diğer eğitim tanımlarında, toplum içinde yaşayan bireylerin, belli amaçlar doğrultusunda, istenilen yönde ve olumlu davranış biçimleri kazanmalarına katkı sağlayan süreç ifade edilmektedir.

Arvasi'nin eğitim tanımı da dahil yapılan bütün tanımlarda; eğitimle, kendini yetiştirmiş, kişiliğini kazanmış, çevresine uyum sağlayan, içinde yaşadığı toplumla bütünleşen, olumlu davranışlar geliştiren, sürekli kendini yenileyen ve başkalarına yararlı olan kişilerin yetiştirilmesinin amaçlandığını söyleyebiliriz.

Arvasi'ye göre, eğitimin tarihi, insanlık kadar eski olup, eğitim hakiki manası ile insana mahsus bir faaliyettir.⁶⁰ Tarih boyunca eğitimden mahrum bir tek insan cemiyeti gösterilemez. En ilkel gruplarda dahi, eğitim "yaygın" olarak varlığını sürdürmüştür. İnsan grupları sosyal verasetlerini nesilden nesile aktararak gelişebilmişlerdir.⁶¹

Arvasi bu yönü ile eğitim faaliyetlerinin okul faaliyetlerinden önce olduğunu söylemektedir.

Ona göre tarih boyunca insanla birlikte var olan eğitimin felsefesi, muhtevası, programı, tatbik ettiği sistem, metot, vasıta, kadro ve müesseseleşmesi farklı olmuştur. Bu faaliyetler zamana, zemine, ferdin ve cemiyetin yapısına, cemiyete hakim olan dînî veya felsefî ideolojilere göre biçim kazanmışlardır.⁶²

Eğitim kavramına bu şekilde açıklık kazandıran Arvasi, eğitimin amaçlarını da şöyle ortaya koymaktadır:

a- Eğitim bireyselliği göz ardı edemez. Ferdi farklara, yetenek, ihtiyaç ve ilgilere cevap verecek nitelikte olmalıdır.

b- Eğitim milli olmalıdır. Milli kültür değerlerine, sosyal

60- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 34.

61- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 339-340.

62- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 9.

normlara ve kurumlara dayalı ve onları geliştirici özellikleri taşımalıdır.

c- Eğitim beşeri ve evrensel ölçülere bağlı olmalıdır. Yani bireyi ve milleti çağdaş ölçü ve seviyede geliştirmelidir.⁶³

d- Eğitim maddi ve manevî yönü ile bir bütün oluşturan insanı bu bütünlük içinde ele alıp, onu bedenlen ve ruhen güçlü kılmaya ve yüceltmeye çalışmalıdır.⁶⁴

Arvasi eğitimin amaçlarından birini ferdi farklılıkları dikkate almak şeklinde ifade etmektedir. Ona göre ferdi farklar tabiri, fertlerin aynı yaş ve cinsiyette olsalar bile, bedenî, zihnî, hissî ve iradî bakımdan birbirlerinden ayrı özellikler gösterdiklerini ifade etmek için kullanılır. Öyle ki o, ferdi farklılıkları dikkate almayan bir Milli Eğitimin başarı şansını çok az görmektedir.⁶⁵

Arvasi ferdi farklılıkların teşekkülünde kalıtım ve çevre faktörlerinin önemli rol oynadığını belirtmektedir. Ona göre, aynı yaş ve cinsiyette olsalar bile, insanlar, bedence, zihince, his hayatı itibarı ile ve ortaya konulan irade yönünden eşit değildirler.⁶⁶

Arvasi okullarda üstün yetenekli gençlerin tespit edilmesini istemektedir. Ona göre hiçbir masraftan çekinilmeyerek çocuklarımızın ve gençlerimizin genel ve özel yeteneklerini objektif olarak tespit edebilecek ölçme ve değerlendirme merkezleri kurulmalı, içtimaî ve iktisadî hayatın ana kaynağı olan insan unsurumuz ilmî, millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre verimli kılınmalıdır. İnsanlarımız zekâ ve yeteneklerine göre eğitilmelidir.⁶⁷

Eğitimde fırsat ve imkan eşitliğini savunan Arvasi, bunun yanında kabiliyetli ve nitelikli çocuklara özel bir eğitim verilmesini savunmaktadır. Gerekli iman, aşk, ahlâk ve formasyon verilmesi durumunda bu çocukların arasından büyük Türk-İslâm kültür ve medeniyetini yeniden canlandıracak olan mütefekkir, sanatkâr, ilim ve devlet adamlarının çıkacağına inanmaktadır.⁶⁸

63- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 106.

64- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 25.

65- Arvasi, *Kadın-Erkek Üzerine*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 37.

66- Arvasi, a. g. e., s. 37-38.

67- Arvasi, a. g. e., s. 41.

68- Arvasi, a. g. e., s. 41.

Arvasi'nin üzerinde durduğu, eğitimin bireyselliği ve ferdi farkları göz önünde bulundurması gerektiği düşüncesi eğitim uygulamaları açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu görüş, günümüzde pek çok eğitimci tarafından paylaşılmaktadır. Zira eğitime konu olan bireylerin kabiliyetleri, gelişim düzeyleri, ihtiyaç ve ilgilerinin neler olduğunun bilinmesi eğitimcilerin işlerini daha da kolaylaştırır.

Bu anlayış günümüzde eğitimde geliştirilen ilkelerden biri olan "Çocuğa Görelik İlkesi" ve "Bireysellik İlkesi"nde ifadesini bulmaktadır.

Çocuğa görelik ilkesi, "Eğitimde çocuğun yeti, yetenek ve diğer özelliklerine göre hareket etmek demektir. Buna göre, çocuk gelişirken ona yapılacak her türlü etkide, çocuğun o anda içinde bulunduğu düzeyi dikkate almak zorunluluğu bulunmaktadır."⁶⁹

Bireysellik İlkesi'ni ise şöyle açıklamak mümkündür:

"Her birey, ana-baba ve atalarından aldığı özelliklerle çevresinden aldığı etkilerin ürünüdür. Kimisi, kalıttan aldıklarının, kimisi de çevre denilen ve genellikle eğitim şeklinde ifade edilen etkilerin tesiri altındadır. Bu nedenle, herkesin boyu, ağırlığı, şekli, zekâsı ve toplumsal özellikleri farklıdır. Böyle bir farklılaşma, kişinin bedensel, devimsel, zihinsel, duygusal ve ahlâki özelliklerinin tümünde görülür. Bu durum, bireysellik ilkesinin bir gereği olarak kendini gösterir."⁷⁰

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, her bireyin gelişim aşaması ve kendine ait kişisel özellikleri eğitimciler tarafından sürekli bir şekilde dikkate alınmak durumundadır. Öğretmenlerin öğrencilerin gelişim düzeyleri hakkında yeterince bilgiye sahip olmaları ve öğrencileri iyi tanımaları, onların eğitimi ve yetiştirilmesinde işlerini kolaylaştırıcı etkide bulunacaktır.

Ayrıca eğitim öğretim faaliyetlerinde psikolojideki öğrenme, motivasyon gibi konulara öncelik verilmelidir. Çünkü eği-

69- Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitime Giriş*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988, s. 62.

70- Binbaşıoğlu, a.g.e., s. 75.

timle psikoloji iç içe olan disiplinlerdir. Psikoloji sürekli bir şekilde eğitime hem bulguları ve hem de yöntemleri ile yardım etmiştir.⁷¹

Eğiticilere, bireylerin eğitimine yönelik uygun öğretim yöntemlerinin belirlenmesinde yardımcı olabilecek bilim dalı, Psikolojinin bulgularının eğitime uygulanması olarak tanımlayabileceğimiz “Eğitim Psikolojisi”dir.

Bireyin ilgi ve algıları nelerdir? Öğrenme nasıl gerçekleşmektedir? Çeşitli gelişim aşamaları geçiren bireye, o devrenin özelliklerine hitap edici tarzda nasıl bir eğitim verilecektir? Bir öğrencinin hangi alanlarda daha yetenekli olduğu nasıl anlaşılacaktır? İşte bütün bu sorulara cevap bulacak ve eğiticilere bu konuda yön verecek olan saha “Eğitim Psikolojisi”dir. Eğitim Psikolojisi’nin bulgularından hareketle eğitimciler, bireylere en uygun eğitim uygulamasını tatbik etmek imkânına sahip olabileceklerdir.

Arvasi’ye göre eğitim nesiller arasındaki etkileşimi sağlar. Dil ve yazı bu etkileşimi temin eden, adeta enerji demetini, santralden ampüle taşıyan iki faz gibidir. Bunlardan biri kopuk olursa, ampül yanmaz, motorlar çalışmaz. Her ikisi birden koparılmışsa, genç nesiller karanlıkta kalır, atâlete düşer ve nereye gideceğini kestiremez. Arvasi, bir milletin geleceği ve başarısının genç nesillerin eğitilmesiyle teminat altına alınacağına inanmaktadır.⁷²

Arvasi’ye göre eğitim sosyal hayatta bir takım etkilerde bulunmaktadır. Bu etkiler şunlardan oluşmaktadır:

a- Sosyal, kültürel, ekonomik açıdan milli kalkınmayı sağlamak.

b- Sosyal sınıflar arasındaki farkları azaltmak, sosyal bütünleşmeyi sağlayarak milli birliği güçlendirmek.

c- Sosyal hareketliliği gerçekleştirmek.⁷³

71- Bayraktar Bayraklı, *İslâm’da Eğitim*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 25.

72- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 35.

73- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 93-94.

Arvasi, eğitimin diğer sosyal kurumları esaslı bir biçimde etkilediğini belirtmektedir. Ona göre, eğitim sorunlarını halletmemiş bir ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayatında çetin sorunlar ortaya çıkabilir.⁷⁴

Arvasi, aynı zamanda toplumun diğer sosyal kurumlarının da eğitimi etkilediğini ifade etmektedir. Bir ülkenin nüfus yapısı, seyrek veya yoğun yaşama, nüfusun kırsal ve kentsel kesime göre dağılımı, toplumda var olan dikey veya yatay sosyal hareketlilik durumları, ülkenin din, töre, gelenek ve görenekleri, kültür etkileşimine açık bulunup bulunmadığı, üretim, tüketim, değişim biçim ve konuları, iş bölümü, yönetim biçimi eğitimi etkileyen önemli faktörler olarak sıralanabilir.⁷⁵

2- Milli Tecrübe Doğrultusunda Eğitim

Arvasi eğitim ve öğretim faaliyetlerinin milli tecrübe doğrultusunda planlanmasını ve eğitim uygulamalarında milli tecrübe unsurlarına yeterine yer verilmesini istemektedir.

Arvasi'ye göre eğitimin en başta gelen işi, milli kültürü genç nesillere devretmek, milli kültür malzemesini en ileri ve en ince tekniklerle geliştirmek, milli şahsiyeti korumak, insanlarına sarsılmaz bir inanç, irade ve heyecan vermektir. Eğitimin asla vazgeçilmez karakteri milli olmasıdır.⁷⁶

Arvasi'ye göre milli eğitim şu tür fonksiyonları yerine getirmektedir:

a- Eğitimin içtimai fonksiyonları: Milli birliği güçlendirmek, sosyal bütünleşme yoluyla sosyal sınıflar arasındaki farkları ve çatışmaları azaltmak, nispeten kapalı gruplar durumunda bulunan sosyal dilimler, tabakalar ve sınıflar arasındaki düşey, yatay akıcılığı temin etmek sureti ile sosyal hareketliliği hızlandırmak, fertlere, ailelere, sosyal dilimlere, tarım, sanayi ve hizmet sektöründe bulunanlara, cinsiyetlere, öğrenim imkanlarında ve eğitimde fırsat eşitliği tanımak.

74- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 25.

75- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 26.

76- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 354.

b- Eğitimin kültürel fonksiyonları: Milli kültürü işlemek, zenginleştirmek, milli kültür ham maddelerini genç nesillere kazandırmak, aydın tabaka arasında meydana gelen yabancılaşma problemini azaltmak, daha doğrusu yabancılaşmadan çağdaşlaşmayı temin etmek.

c- Eğitimin ekonomik fonksiyonları: Ekonomiye güçlü üreticiler, akıllı ve bilgili tüketiciler, zeki ve normlu müteşebbisler, çağdaş ekonomik savaşlarda milleti ve devleti savunabilecek kadrolar yetiştirmek.

d- Eğitimin siyasi fonksiyonları: Her milletin eğitiminin, siyasi sistemine, ideolojisine, ulaşmak istediği hedeflere ve ülkelere uygunluğu da eğitimin politik fonksiyonunu oluşturmaktadır. ⁷⁷

Arvasi, milli bir eğitimle ilgili olarak “milli eğitim programlarına” ışık tutacak tarzda şu prensiplerden söz etmektedir:

a- Eğitim millidir. Milli şahsiyeti ayakta tutar ve geliştirir, yabancılaşmalara ve yabancılaştırmalara karşı milli şuuru uyanık tutar.

b- Eğitim, manevi ve maddi her türlü “milli ham maddeyi” ve sosyal veraseti işleyerek çağdaşlaştırır ve medenileşme hamlesini planlar.

c- Eğitim, sosyal değişimleri, ağrısız ve sancısız olarak başarmanın yegane yoludur.

d- Eğitim, ferdiyetten şahsiyete, yığından millete ulaşmaya yardım eder, milli çözümlere müsaade etmez, milli tarih, kültür, milli ekonomi, milli dayanışma ve milli ülkülerde birlik sağlar.

e- Eğitimde hürriyet ve disiplinin dengesini kurmak esastır. Hürriyet, milletin kendine mensup fertlere, kendilerini serbestçe geliştirme fırsatı tamması demektir. Disiplin ise, fertlerin mensup oldukları milletin milli ve mukaddes değerlerine saygı duyması demektir.

f- Eğitim, otokrasilerde rastladığımız tarzda şahsiyetleri

köleleştiremez. Fertler, kabiliyet ve istidatlarına uygun bir gelişme vasatında, orijinal ve aktif bir şahsiyete ulaşabilmelidir.

g- Eğitim, aşırı bir ferdiyetçiliğe kaçarak milli değerlere ve normlara sırt çeviremez. Milletle ve milli değerlerle çatışan ve boğuşan bir eğitim, cemiyetin desteğini kaybeder.

ğ- Eğitimde teori ile uygulama paralel yürütülmeli, “demokratik iş okulu” şuurı hakim kılınmalıdır.

h- Eğitim, yalnız genç nesiller için değil, bütün bir millet için planlanmalıdır.

ı- Eğitim, ister “yaygın”, ister “örgün” olsun, biri diğerini destekler ve tamamlar. Milletın istediğı ve özlediğı eğitim ile hükümetlerin yürüttüğü eğitim, gayelerde, prensiplerde ve muhtevada çatışırsa, bundan hem millet, hem de devlet zarar görür. Milletın devlete ve eğitime itımadı kalmaz.⁷⁸

Görüldüğü gibi, milli şuurı canlı tutma, sosyal çözümlerın önüne geçme, eğitim faaliyetlerinde uygulamaya ağırlık verme, bütün toplumu hedef alma, bütün unsurları arasında uygunluk, bireylerin şahsiyetini geliştirme, hürriyetle disiplin arasında denge sağlama, milli değerlerle bütünleşme, sosyal değişmelere ayak uydurabilme, milli olanla çağdaş olanı uzlaştırma Arvasi'nin milli bir eğitimle ilgili geliştirdiğı ana prensipler olarak ön plana çıkmaktadır.

Arvasi, yukarıda ifade edilen prensiplerden de anlaşılacağı üzere, çok sağlam ve güçlü bir milli eğitim politikası takip edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Ona göre milli tecrübeyi temeline almayan bir eğitim sakattır, gelişmeye değil, yabancılaşmaya sebep olur.⁷⁹

Bu itibarla o, milli eğitimimizin sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta politik hayatımızı güçlendirecek, milli meselelerimize ilmi ve akademik hal çareleri getirecek uzman kişiler yetiştirmesi gerektiğı düşüncesini ısrarla savunmaktadır.⁸⁰

78- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 367.

79- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 340.

80- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 2, s. 244-245.

deniyet tarihini, kendi klasiklerini tanımadan yetişen ve kendi milli değerlerinden habersiz kalan nesillerin, yabancı kültürlerin yayın ve propagandalarından olumsuz yönde etkileneceklerini düşünmektedir.

Arvasi kültürle birlikte medeniyet kavramına da dikkat çekmektedir. Ona göre kültür bir milletin oluşturduğu maddi ve manevi sosyal değerlerin bütünü, medeniyet ise bu kültür malzemesine yön ve biçim veren bir üst sistem ve çağdaş seviyeye göre işlenme durumudur. O bir milletin kültür ve medeniyetinin birbirinden ayrılmayacak biçimde kaynaştığını söylemekte ve kültürde milli, medeniyette evrensel olmak fikrine karşı çıkmaktadır.

Arvasi, eğitim ve öğretimde öğretmeni önemli bir unsur olarak görmektedir. Ona göre bir ülkenin eğitiminin başarısı, öğretmeninin başarılı olmasına bağlıdır. Arvasi, kurulmasını istediği Milli Eğitim Akademisinin, başarılı ve nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesine ve bu yönde uzun süreli bir planlamaya gidilmesine olumlu katkılar sağlayacağı ve bu sayede eğitimle ilgili problemlerin çözümünde daha aktif olunacağı kanaatinde. Nitekim onun bu yöndeki düşüncesinin gerçekleşmesine yönelik olarak son yıllarda ciddi adımlar atıldığı görülmektedir.

Arvasi, milli dilimiz olan Türkçe'nin ihmal edilerek yabancı dil eğitimine ağırlık verilmesine karşıdır. Milli dilin ikinci plana atılarak yabancı dile öncelik verilmesinin yabancılaştırmayı da beraberinde getireceğini ileri sürmektedir.

Arvasi paralı Yüksek Öğretime taraftardır. Ona göre, bu sayede ekonomik açıdan durumu uygun olanlar devletin eğitim yükünün hafiflemesine katkı sağlamış olacaklardır. Ancak Arvasi, paralı eğitimi savunurken fakir öğrencileri bunun dışında tutmaktadır. Fakir öğrencilerden para alınmamasını ve onlara okuyabilmeleri için maddi imkanlar sağlanmasını istemektedir.

Arvasi'nin üniversitelerimizde gece öğretimine geçilmesi yönündeki düşüncesi son derece önemlidir. Bu sayede, gündüzleri işyerlerinde çalışan ve ülkenin ekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlayan kişiler geceleri okuma imkanına sahip olacaklardır. Böylece üniversiteyi bitiren, bilgi ve kültür seviyesi yük-

selen kimselerin sayısında büyük bir artış yaşanacaktır. Nitekim onun bu yöndeki düşüncesi, ölümünden çok kısa bir süre sonra gerçekleştirilmiştir.

Arvasi, mesleki ve teknik eğitime son derece önem vermekte ve bu anlayışın ifadesi olarak Meslek Yüksek Okullarının sayısının artırılmasını istemektedir. Zira bu okulların sayısının artırılmasıyla, bireylere mesleki eğitim verilecek ve bu kişiler kısa zamanda üretim faaliyetleri içerisinde yer alarak, ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunabileceklerdir. Günümüzde Meslek Yüksek Okullarının sayısında büyük bir artışın yaşanması ve hemen hemen ülkenin her tarafında bu okulların açılması Arvasi'nin bu yöndeki düşüncesinin önemini ortaya koymaktadır.

Arvasi, her ferde eşit oranda eğitim imkanının sağlanmasına taraftardır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda bu yönde yer alan ifadelerin kağıt üzerinde kalmayıp uygulamaya geçirilmesini istemektedir. Arvasi'nin bu amaçla köy çocuklarının tahsil seviyelerinin yükseltilmesi ve maddi durumları yerinde olmayan çocukların eğitimine yönelik ortaya koyduğu fikirler kayda değerdir. Yatılı liseler, yatılı bölge okulları ve yatılı bölge meslek okulları onun bu konuda geliştirdiği çözüm önerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim son yıllarda bu yönde atılan adımlar, Arvasi'nin düşüncelerinin son derece isabetli olduğunu göstermektedir.

Eğitim faaliyetlerinde aşırı devletçiliğe karşı çıkan ve özel teşebbüslerin eğitimde aktif bir şekilde yer almasını savunan Arvasî, din eğitimi konusunda devletin öncülüğüne taraftardır. O, devletin İslâm dini ile ilgili eğitim ve öğretimi cemaatlara bırakmayarak bizzat üstlenmesini doğru bir karar olarak görmektedir. Cemaatlerdeki farklı dinî anlayışların, din eğitimi uygulamalarında kargaşaya sebep olabileceği, dinin birleştirici yönünün işlevini yitirebileceği ve sonuçta sosyal çözümlerin ortaya çıkabileceği endişesinin onu bu düşünceye sevk ettiğini söyleyebiliriz.

Devletin din eğitim ve öğretimini bizzat üstlenmesini olumlu bulan Arvasî, ancak devleti bugüne kadar din eğitimi ko-

nusunda üzerine düşeni tam olarak yerine getirmediği için eleştirmektedir. Ona göre, okullarımızda sadece din kültürü verilmekte, din eğitimi yapılmamaktadır.

Arvasi, zorunlu Din Kültürü ve Ablâk Bilgisi dersi dışında, isteklilere din eğitimi verilmediği için uygulamada eksiklik olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden o, çocuklarımızdan isteyenlere, ayrı bir ders saati ve programı içinde anayasada teminat altına alınan ihtiyarî din eğitimi ve öğretimi görme hakkının tanınmasını istemektedir. Buradan Arvasi'nin din eğitimine temel hak ve hürriyetler açısından yaklaştığını görmekteyiz.

Arvasî, toplumu ortak esaslar etrafında toplamak ve Türk-İslâm medeniyetini yeniden canlandırmak için ciddi ve yeterli bir din eğitimi yapılmasını istemektedir. Bu manada örgün eğitim içerisinde sistemli, programlı, nitelikli ve milletin isteklerini karşılayıcı mahiyette din eğitimi plânlamasının yapılmasını ve okullarımızda uygulamaya ağırlık verecek din eğitiminin hayata geçirilmesinin zorunluluğuna işaret etmektedir.

Arvasi, örgün din eğitiminin sadece Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülmesine karşı çıkmaktadır. Bu manada Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında sürekli işbirliği yapılmasını, din eğitimi müfredat programının belirlenmesinde ve bu müfredata uygun kitapların hazırlanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın etkin bir şekilde yer almasını istemektedir.

Türk millî eğitim camiasında önemli bir yere sahip olan ve binlerce öğretmen adayının yetişmesinde büyük emeği geçmiş olan Arvasî, eğitime ilişkin özgün ve yönlendirici fikirler ortaya koymuştur. O bu yöndeki düşünceleriyle eğitimcilerimiz tarafından devamlı bir şekilde örnek alınacak ve görüşleri her zaman uygulama alanı bulacaktır.

Seyyit Ahmet Arvasi'nin eğitime dair görüşlerini ele aldığımız bu araştırmada ulaştığımız sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunabiliriz:

1- Eğitim faaliyetleri devlet millet işbirliğiyle yürütülmelidir. Böylece hem devlet millet kaynaşması sağlanır, hem de devletin eğitime ayırdığı maliyet azalır.

2- Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ifadesini bulduğu üzere her bireye eşit seviyede eğitim imkanı sağlanmalıdır. Köy çocuklarının ve fakir aile çocuklarının eğitim seviyelerinin yükseltilmesine yönelik olarak önlemler alınmalıdır. Bu amaçla yatılı liseler, yatılı bölge okulları ve yatılı bölge meslek okulları açılmalıdır. Maddi durumu iyi olmayan bu çocuklara yatılı okullarda daha fazla kontenjan ayrılmalıdır.

3- Üniversitelerde fakir ve maddi durumu iyi olmayan öğrencilerden öğrenimleri karşılığında para alınmamalı, devlet bu öğrencilere her türlü maddi ve manevi desteği sağlamalıdır. Ayrıca mahalli idareler, vakıflar ve özel kuruluşlarla işbirliğine gidilerek bu öğrencilere burs temin edilmelidir.

4- Aile yapısı güçlendirilmeli, ailenin varlığını olumsuz yönde tehdit eden unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Devlet aileyi sarsacak ve işlevini yitirmesine sebep olabilecek zararlı yayınlar, filmler ve programlar karşısında çok duyarlı hareket etmelidir. Aileyi korumaya yönelik olarak, okullarımızda aileyi tanıtıcı ve işlevini açıklığa kavuşturucu aile dersi konulmalı, televizyonlarda aileye yönelik eğitici programlara yer verilmeli ve aile bağlarını kuvvetlendirici filmler yayınlanmalı, ailenin sorunlarını çözmeye yönelik araştırmalar yapılmalı, çalışan ailelerle ilgili olarak iyileştirici yönde düzenlemelere gidilmeli, İslâm'ın aileyi koruyucu yöndeki tavsiyeleri din görevlileri ve basın yayın aracılığıyla halka anlatılmalıdır. Bütün bunların yapılması ailenin ayakta kalabilmesi ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi açısından son derece yararlı olacaktır.

5- Ailede verilen eğitimle okulda verilen eğitim birbirini tamamlamalıdır. Okul, ailenin çocuğa kazandırdığı milli, manevi ve toplumsal değerleri korumalı ve geliştirmelidir. Okulun bu görevini istenilen şekilde yerine getirememesi durumunda, uyumsuz, problemli ve içinde yaşadığı toplumun temel değerleriyle çatışan bireyler yetiştirebilecektir.

6- Bir ülkenin geleceğinin teminatı gençliktir. Gençleri ruhi açıdan denge içerisinde tutabilecek ve zararlı alışkanlıklara yönelmelerine engel oluşturacak şekilde gerek ailede, gerekse

okullarda din eğitime ağırlık verilmeli, gençler milli ve manevi değerlerden haberdar edilmelidir. Ayrıca gençler sosyal ve ekonomik bakımdan desteklenmeli, kısa yoldan iş ve meslek sahibi yapılmalı ve zararlı yayınlardan korunmalıdır.

7- Öğretmen eğitim ve öğretimde önemli bir unsurdur. Öğretmenler en iyi şekilde yetiştirilmeli ve sosyal hayatta layık oldukları statüye kavuşturulmalıdır. Din eğitiminde görev alacak öğretmenler iyi bir eğitime tabi tutulmalı ve branşlarında söz sahibi olmalıdır. Bu çerçevede İlahiyat Fakültelerinde nitelikli bir din eğitimi verilmelidir. 1998-1999 yılından itibaren İlahiyat Fakültelerinde uygulamaya konan öğretmen yetiştirmeyle ilgili yeni düzenlemenin nitelikli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni yetiştirilmesi açısından bir imkan olduğunu söyleyebiliriz.

8- Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerine yönelik sık sık hizmet-içi eğitim kursları düzenlenmeli ve bu kurslar öğretmenlerin branşlarında kendilerini yenilemeleri açısından verimli hale getirilmelidir.

9- Eğitimde milli dilimiz olan Türkçe'ye ağırlık verilmelidir. Gençlerimiz aşırı bir yabancı dil hayranlığı ile kendi öz dillerine yabancılaştırılmamalıdır.

10- Kadınlar okuma hakkına sahip olmalı, aldıkları eğitimin sonucunda her türlü meslekte görev almalı ve sosyal hayatın içinde etkin bir şekilde yer almalıdır.

11- Üniversitelerimizde gece öğretimi son derece önemli bir uygulamadır. İlahiyat Fakültelerinde ara verilen gece öğretimine yeniden başlanmalıdır. Bu durum üniversitelerde fırsat eşitliği açısından bir olumsuzluktur. İlahiyat Fakültelerinde belli bir süre devam eden bu uygulama sayesinde bir çok gencimiz gündüzleri geçimlerini temin için bir işte çalışırken, geceleri de yüksek din eğitimlerini tamamlamışlardır. Ayrıca bu uygulama ile çok sayıda din görevlisi İlahiyat Fakültesinde okuma imkanına sahip olmuştur.

12- Meslek Yüksek Okullarının sayısı artırılmalıdır. Ülkemizde 1989-1990 öğretim yılında açılan, 1999-2000 öğretim yılından itibaren öğrenci alınması durdurulan İlahiyat Meslek

Yüksek okullarına tekrar öğrenci alınmalıdır. Zira bu sayede din görevlilerimiz mesleki açıdan eğitilecek ve branşlarında kendilerini yenileyeceklerdir. Bu okullar din görevlilerimizin yüksek dini tahsil görmeleri açısından bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

13- Diyanet İşleri Başkanlığı Anayasa'da ifade edilen görevlerini en iyi şekilde yerine getirmelidir. Bu kuruluş sürekli kendini yenilemeli, siyasetten uzak durmalı, en iyi şekilde teşkilatlanmalı ve insanların dini problemlerine çözüm üretmelidir.

14- Milli Eğitim Bakanlığı, okullara yönelik Din Eğitimi müfredat programının belirlenmesinde ve bu müfredat programı doğrultusunda kitaplar hazırlanmasında din işlerini yürütmekle görevli Diyanet İşleri Başkanlığı ile sürekli işbirliği içinde olmalıdır.

15- Din görevlileri aşırılıklardan kaçınmalı, tavır ve davranışlarında, insanlarla olan ilişkilerinde ölçülü olmalı, taassuptan ve saplantılardan kendilerini arındırmalıdır. Din görevlileri günümüz insanının dini ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde iyi bir eğitime tabi tutulmalıdır. İslâm'ın temel ilkelerini insanlara anlatma görevini üstlenen din görevlileri iyi bir bilgi ve kültür birikimine sahip olmalıdır. Din görevlileri halkla sürekli ilişki içerisinde olmalı ve bu manada din görevlilerinin bilgi seviyelerini yükseltmek için ciddi önlemler alınmalıdır. Öncelikli olarak İlahiyat Fakültelerinde okuyabilme imkanı sağlanmalıdır. Bunun yanında din görevlilerine yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri ve seminerler düzenlenmelidir.

16- Din görevlileri siyasetten uzak durarak bütün halkı kucaklamalıdır. Siyasi düşünceler çoğu defa insanların arasını bozucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Din görevlilerinin böyle bir tavır içerisinde olmaları onları bunu körükleyici bir kişi durumuna getirebilir. Din görevlilerinin temel gayeleri İslâm'ı anlatmak, siyasi düşünceler ve değişik nedenlerden dolayı insanlar arasında ortaya çıkan ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkileyen anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak olmalıdır.

17- Toplumsal dayanışmayı sağlamak, milli birlik ve bü-

tünlüğümüzü korumak için ciddi ve yeterli bir din eğitimi verilmelidir. Halkımız taassuba ve hurafelere yol açan yanlış, sağlıklı ve yetersiz bir din eğitiminden korunmalıdır. Bu manada örgün eğitim içerisinde genç nesillerin sağlıklı bir ruhsal gelişimine katkı sağlayan sistemli, programlı ve nitelikli bir din eğitimi planlanmalıdır.

18- Devlet din eğitimi konusunda öncülüğünü devam ettirmelidir. Devletin İslâm dini ile ilgili eğitim ve öğretimi cemaatlara bırakmayarak bizzat üstlenmesi doğru bir karardır. Çünkü cemaatlerdeki farklı dinî anlayışların ve cemaatlerin pedagojik açıdan yetişkin elemana sahip olamayışının, din eğitimi uygulamalarında kargaşaya sebep olabileceği, yetersiz bir din eğitiminin yapılabilmesi, dinin birleştirici yönünün işlevini yitirebileceği ve sonuçta toplumsal çatışmaların ortaya çıkabileceği ihtimal dahilindedir.

19- Din eğitimi konusunda sorumluluğu üstlenen devlet üzerine düşen görevi tam olarak yerine getirmelidir. Anayasa’da ifadesini bulduğu üzere zorunlu din eğitimi dışında ayrıca istekliler için de temel bir hak olarak din eğitimi planlamasına gidilmelidir. İsteğe bağlı din eğitimi ilk ve orta öğretim kurumlarının her kademesinde verilmelidir.

20- İsteğe bağlı din eğitiminde öğrencilere dinin iman, ibadet ve ahlâk konuları olmak üzere temel İslâmî bilgiler öğretilmelidir. İsteyen öğrencilere uygulamalı din eğitimi verilmelidir. Bu ın yanında derslerde Kur’an-ı Kerim anlamıyla birlikte öğretilmeli, Hz. Peygamberin hayatı bir bütünlük içerisinde ders konusu yapılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aclûni, *Kesfu'l-Hafâ*, Dâru İhyâi't-Tûrasi'l-Arabî, 1351.
- Âdem, Mahmut, *Eğitim Planlaması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Akarsu, Bedîa, *Alıak Öğretileri*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982.
- Akyüz, Hüseyin, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, M.E.Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Akyüz, Yahya, *Türkiye'deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara, 1978.
- Arslan, Salih, *Seyyid Ahmet Arvasi'nin İnsan Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 1997.
- Arvas, Muhîp, "Merhum Babamızın Anlattıkları Hatıralardan", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1990.
- Arvasi, Seyyit Ahmet, *Akıl ve Gönül*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1982.
- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, İstanbul, 1986.
- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, Özdemir Basımevi, İstanbul, 1976.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.1, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.2, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.3, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.4, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.5, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.6, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul, 1965.
- Arvasi, *İlm-i Hâl*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, 3.B., Burak Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Arvasi, *Kadın-Erkek Üzerine*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Arvasi, *Kendini Arayan İnsan*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Arvasi, *Medenileşme ve İslamiyet*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Arvasi, *Sır*, İstanbul, 1955.
- Arvasi, *Şiirlerim*, İstanbul, 1989.
- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C.1, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C.2, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C.3, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Aydın, Muhammed Şevki, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2000.
- Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, Kayseri, 1996.

- Ayhan, Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul, 1999.
- Ayhan, “Din Eğitimi ve Öğretimi:21. Yüzyılda Beklentiler”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Sedar yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Ayhan, “Anayasa’nın 24.Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar”, *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2001.
- Başaran, İbrahim Ethem, *Türkiye Eğitim Sistemi*, Ankara, 1994.
- Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1990.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslâm’da Eğitim*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- Behiy, Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur’ani Kavramlar*, Çev. Adil Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1985.
- Bıyıklı, Latife, “Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması”, *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu*, Ankara Ün. Eğitim Bil. Fak. Yayınları, Ankara, 1983.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara, 1990.
- Bilgin, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, *Ankara Ün. İlahiyat Fak. Der.*, C. 24, Ankara, 1981.
- Bilgin, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Özel Öğretim Yöntemleri Üzerine”, *Din Öğretimi Dergisi*, Sayı:30, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1991.
- Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980.
- Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi, Özel Öğretim Yöntemleri*, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Binbaşıoğlu, Cavit, *Eğitime Giriş*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Camii’s-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Bülbul, Sudi, “Eğitim Planlaması ve Harcamaları”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, M.E.Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983.
- Coomb, Philip H., *Eğitim Planlaması Nedir*. Çev., Cemal Mihçioğlu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1973.
- Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, M.E.B., İstanbul, 1983.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1973.
- Çağlar, Doğan, *Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi*, Ankara Ün. Eğ. Fak. Yayınları, Ankara, 1981.
- Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, D.P.T., Ankara, 1971.
- Dinçer, Nihat, *1913’ten Bugüne İman-Hatip Okulları Meselesi*, İstanbul, 1974.
- Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri 2004*, Ankara, 2005.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun*, 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı, Madde:1.

Doğan, Hıfzı, *Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.

Ertürk, Selahattin, "İyi Öğretmenin Mesleki Davranışı İle İlgili Esaslar", *Eğitim*, C.1, Sayı:4, Ankara, 1963.

Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Yayınları, Ankara, 1993.

Geray, Cevat, *Halk Eğitimi*, Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay., No:73, Ankara, 1978.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Günay, Ünver, *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*, Erciyes Üni Yay, Kayseri, 1995.

<http://www.die.gov.tr>.

<http://www.meb.gov.tr/Stats/ist2000:02.04.2001>.

İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, D.P.T., Ankara, 1972.

Jaschke, Gotthard, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Çev. Hayrullah Örs, Ankara, 1972.

Kadın İstatistikleri ve Göstergeleri, <http://www.die.gov.tr/toyak1/home/index.html>.

Karanfil, Yıl:1, Sayı:1, 15 Aralık 1992.

Kaya, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Erk Basımevi, Ankara, 1981.

Kaya, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış*, Bilim Yayınları, Ankara, 1989.

Keçebaş, Ali, Polat, Ümit, "S. Ahmet Arvası", *Yeni Düşünce* Sayı:480, 11 Ocak 1991.

Kuvancı, Mustafa, *Seyyid Ahmet Arvası, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, Burak Yayınevi, İst., 1992.

Leif, J., Rustin, G., *Genel Pedagoji*, Çev. Nejat Yüzbaşıoğulları, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1980.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimin Temel Esasları*, Ankara, 1997.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Yaygın Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 1966.

Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde:8, Milli Eğit. Basımevi, Ank. 1986.

Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu, D.P.T., Ankara, 1983.

Müller, Kurt, "Dini Eğitiminin Ön Şartı Olarak Çocukta Ahlâki Kavramların Gelişmesi", Çev., Şuayip Özdemir, Mustafa Önder, *Tabula Rasa*, Yıl:1, Sayı:2, Isparta, 2001.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b.Haccac el-Kuşeyri, *Camiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

Oğuz, Orhan, "Yüksek Öğretim Üzerine Bazı Tespitler ve Yeniden Yapılanma Önerileri", 21. *Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, İstanbul, 2001.

Oğuzkan, A. Ferhan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1993.

Onur, Hüdavendigâr, *Asrın Yesevisi S. Ahmet Arvasi*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999.

Öner, Sakin, "Türk İslam Ülküsü: Mütefekkirinin Eğitimle İlgili Düşünceleri", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, İstanbul, 1990.

Özfatura, Mustafa Necati, "Arvasi'nin Estetik Anlayışı", *Türkiye Gazetesi*, 31 Aralık 1995.

Özfatura, "Asrımızın Mücahid ve Mütefekkirisi", *Türkiye Gazetesi*, 1 Ocak 1996.

Parladır, Selahattin, *Din Eğitimi Ders Notları*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi, İzmir, 1985-1986.

Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1966.

Rtük Yasası, 13. 4. 1994 tarih ve 3984 sayılı kanun, Madde:4, Resmi Gazete, 20. 4. 1994 - 21911.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005, D.P.T., Ankara, 2000.

Sezen, Yümnü, *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, Marmara Ün. İl. Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Sezen, "Çağdaş Düşünce Tarihimizde S. Ahmet Arvasi", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, İstanbul, 1990.

Sezgin, Abdulkadir, "Seyyit Ahmet Arvasi", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1990,

Talim Terbiye Kurulunun 17.09.1997 tarih ve 144, 145, 146 sayılı yazıları, *Tebliğler Dergisi*, C.60, Sayı: 2481, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1997.

Talim ve Terbiye Kurulunun 21.9.1967 tarih ve 343 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulunun 23.9.1976 tarih ve 345 sayılı kararı.

Taymaz, Haydar, *Hizmetiçi Eğitim, Ders Notları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1978.

Tebliğler Dergisi, 17 Eylül 1956 tarih ve 921 sayılı.

Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, 8. B., Ankara, 1992.

Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yay. Ank 2001.

Turan, Osman, *Türkiye'de Manevi Buhran*, Hilal Yay., Ankara, 1964.

Turgut, İhsan, *Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1996.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1990.

Türkiye İstatistik Yılığ, 1999, D.İ.E., Ankara, 2000.

Uluslararası Ekonomik Göstergeler, D.P.T., Ankara, 2000.

Varış, Fatma, *Eğitim Bilimine Giriş*, Atlas Kitapevi, Konya, 1994.

Yavuz, Kerim, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İl. Fak. Yayınları, Adana, 1998.

Yücel, Hasan Ali, *Türkiye’de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Yüksek Öğretim Kanunu, 2547 sayılı, Madde:46, 6. 11. 1981 tarih ve 17506 sayılı Resmi Gazete.

Yüksek Öğretim Kurulu’nun 11. 07. 1997 tarih ve 97. 23. 1660 sayılı kararı. (İlâhiyat Fakülteleriyle ilgili düzenleme), Yüksek Öğretim Kurulu’nun 04.11.1997 tarih ve 97.39.2761 sayılı kararı. (Eğitim Fakülteleriyle ilgili düzenleme).

Yüksek Öğretim Kurumlarında İkili Öğretim Yapılmasıyla ilgili Kanun, 3843 sayılı, 27.11.1992 tarih ve 21422 sayılı Resmi Gazete.

öğretmen yetiştirmeye yönelik uzun süreli bir programa ve planlamaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Ancak ülkemizde öğretmen yetiştirmeye yönelik çalışmalara göz attığımızda durumun hiç de öyle olmadığını görmekteyiz. Şu ana kadar öğretmenlikle ilgili yapılan uygulamalar bu konuda aydınlatıcı bilgiler verecektir. Şimdi bu bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

a- Eğitim tarihimizde, öğretmen olabilmek için sadece okuma yazma bilme şartının arandığı dönemler olmuştur.

b- 1950'lerde, ortaokuldan belgelilerle ortaokul mezunları vekil öğretmen adıyla sınıfa sokulmuşlar, sonradan çıkan bir kanun uyarınca bu vekil öğretmenler kısa bir kurstan geçirilerek asil öğretmen statüsüne kavuşturulmuşlardır.

c- 1960'da lise mezunlarından yedek subay hakkı alınınca, bunlar yedek subay öğretmen yapılmış, sonra da isteyenlerin asil öğretmen olarak kalmaları sağlanmıştır.

d- Kaymakam, hükümet tabibi, Jandarma komutanı gibi çeşitli meslekten olanlar her zaman öğretmen olarak ortaokul ve lise sınıflarına girebilmişlerdir.

e- 1975'den başlayarak ilk öğretmen okulları klasik lise durumuna dönüştürülmüştür.

f- Yay-Kur yoluyla binlerce öğretmen yetiştirilmiştir.

g- Üç yılı, birkaç haftaya sığdıran hızlandırılmış eğitim programlarıyla on binlerce öğretmen yetiştirilmiştir.

ğ- 6 Kasım 1981'de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile öğretmen yetiştiren kurumlar üniversiteye devredilmiştir.¹¹⁹

Görüldüğü gibi ülkemizde öğretmen yetiştirme yöntemleri, süreleri, öğretmenlere verilen idealler ve bilgiler sık sık değiştirilmiş, süreklilik kazanamamıştır. Öğretmene verilecek ve öğretmenin sürekli olarak aktaracağı temel değerlerde istikrar sağlanamamış, fikir tartışmaları temel değerleri sarsıntıya uğratabil-

119- Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış*, Bilim Yayınları, Ankara, 1989, s. 116-117.

miştir. Yeni öğretim yöntemlerinin ve bilgilerinin kazandırılmasında aktarmacılıktan kurtulunamamıştır.¹²⁰

Yüksek Öğretim Kurulu en son 1998/1999 öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştirme işine el atıp bir takım düzenlemelere girişmiştir. Buna göre öğretmenlikle ilgili İlköğretim öğretmenliği ve Lise öğretmenliği şeklinde bir sınıflamaya gidilmiştir. İlköğretim okullarında görev yapacaklar için 4 yıllık lisans öğrenimi yeterli görülürken, lise öğretmenliği yapacak olanlara 3 yıl sürecek olan "Tezsiz Yüksek Lisans" yapma şartı getirilmiştir.¹²¹

Yüksek Öğretim Kurulu'nun öğretmen yetiştirmeye yönelik aldığı bu karar son derece önemli bir gelişmedir ve bu alanda sağlanan ciddi bir aşamadır.¹²²

Öğretmen yetiştirme meselesini ciddiyetle ele almanın yanında, öğretmenlerin ekonomik durumlarında iyileştirmeye gidilmesi zorunluluk arz etmektedir. Öğretmenlerin ekonomik durumlarında istenilen oranda iyileştirmeye gidilmemesi ve ekonomik açıdan sıkıntı yaşamaları onların toplumdaki saygınlığında zedelenmelere yol açmıştır.

Arvasi, öğretmenlerin hem yetiştirilmesine hem de sosyal itibarlarının artmasına yönelik olarak bir dizi çözüm önerileri geliştirmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

a- Öğretmen, Türk milliyetçiliğinin gayelerini, prensiplerini, stratejisini ve programını en iyi tarzda bilen, yaşayan ve uygulayan şuurlu kurmay kadrosudur.

b- Öğretmenler, memleketin en zeki ve çalışkan evlatları arasından seçilmeli, ciddi ve kaliteli yüksek tahsil kademelerinden geçirilerek yetiştirilmelidir.

c- Öğretmen yetiştiren müesseseler, milli ve çağdaş ihtiyaç-

120- Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış*, s. 117.

121- Yüksek Öğretim Kurulu'nun 11.07.1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı kararı. (İlâhiyat Fakülteleriyle ilgili düzenleme), Yüksek Öğretim Kurulu'nun 04.11.1997 tarih ve 97.39.2761 sayılı kararı. (Eğitim Fakülteleriyle ilgili düzenleme).

122- Bkz., Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, s. 158.

lara göre yeniden planlanmalı, öğretmen yetiştiren kaynaklar birleştirilmeli, menş ve formasyon farkları ortadan kaldırılmalıdır.

d- 3-6 yaş eğitimcisi, ergenlik öncesi eğitimcisi, yetişkinler eğitimcisi, özel eğitimci, ortak ve temel güçlü bir eğitimden sonra, ihtisas eğitimine ve öğretime yönelmelidir. Eğitimci ve öğretmen, yetiştireceği “insan unsurunun” özelliklerine göre ihtisas yapmalı ve branş seçmelidir. Eğitim ve öğretim program ve vasıtaları çocukların ve gençlerin gelişim basamaklarına ve sahalarna göre tespit edilmelidir.

e- Öğretmen, sosyal hayatın yapısını, işleyişini, dinamiklerini ve problemlerini kavrayacak sosyoloji kültürüne, insanın bedeni ve ruhi güçlerini ve imkanlarını tanıyacak ve insanın bir ömür boyu gelişimini bütün yönleri ile safha safha kavrayacak biyoloji ve psikoloji kültürüne, milli ve beşeri kültür unsurları karşısında tenkitçi ve geliştirici kafa yapısına, güçlü bir tahlil ve terkip kabiliyeti ile yeni kompozisyonlar doğuran entelektüel güce sahip kılınmalı, branşına hakim ve her an yenilikleri takip eden ihtisas adamı olmalıdır.

f- Öğretmen, örnek bir şahsiyete ve sağlam karaktere sahip, güvenilir ve toplumda “sosyal baremi” yüksek kimse durumuna getirilmelidir.

g- Böyle bir öğretmen kadrosunun yetiştirilmesi, devletçe ve milletçe en önemli ve en hayati meselemiz durumuna gelmiştir. Öğretmenini yetiştiremeyen bir millet ve devlet, tesis ve teşkilatı ne olursa olsun, eğitimden fayda göremez. Eğitimde temel unsur öğretmendir, diğerleri sonradan akla gelmelidir.¹²³

Arvasi bu ifadelerinde öğretmenlerle ilgili olarak, milli bir bilince sahip olmaları, en kabiliyetli ve başarılı fertler arasından seçilmeleri, iyi bir eğitime tabi tutulmaları, kültürlü olmaları ve branşlarında uzmanlaşmaları, sosyal itibarlarının yükseltilmesi, öğretmen yetiştiren kurumların yeniden teşkilatlanması gibi önemli görüşler ortaya koymaktadır. O bunların gerçekleştirilmesini, hiçbir zaman vazgeçemeyeceğimiz en hayati mesele-

miz olarak görmektedir.

Öğretmen yetiştirmeye ilgili olarak temel ilkeleri bu şekilde belirleyen Arvasi, bütün bunların gerçekleşmesi yönünde millet olarak şöyle bir fedakarlıkta bulunmamız gerektiğinden söz etmektedir:

“Türk milli eğitiminde bir “inkılap” gerçekleştirecek öğretmen kadrosuna sahip olmak için, milletçe büyük fedakarlıklara katlanmamız gerekecektir. Çünkü, gerçek bir öğretmen “ucuz”, “kolay” ve “kısa” yoldan yetişmez ve “asgari” ücrete benzer bir ücretle çalıştırılmaz. Ülkenin en zeki, en güçlü ve en çalışkan çocuklarını öğretmen olmaya özendirecek politikalar geliştirilmedikçe, bu meslek, hiçbir sahada dikiş tutturamamışlara kalır ve hiç olmazsa öğretmen olsun zihniyeti ile hareket edenler sahayı doldurur. Oysa, bize göre öğretmen yetiştirme işi, doktor yetiştirme işinden daha az önemli değildir.

Öğretmen yetiştirme işini en az doktor yetiştirme işi kadar ciddiye almak ve gerekli fedakarlıklara katlanmak mecburiyeti vardır. Öyle ki ülkemizin en kudretli çocukları bu sahaya gerekli ilgiyi gösterebilsin.”¹²⁴

Eğitim sisteminin niteliği, büyük ölçüde öğretmenlerinin yeterlilik düzeylerine bağlı olduğundan,¹²⁵ bu alanda yapılacak olumlu yöndeki çalışmalar milli eğitimimizin geleceği açısından oldukça önem arz etmektedir.

Arvasi'nin öğretmenlerin sosyal statüleri ve bu mesleğin özendirilmesiyle ilgili görüşü üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Çünkü öğretmenliğin özendirilmesi ve ekonomik durumlarında iyileştirmelere gidilmesi bu mesleğe yönelişi hızlandıracak, öğretmenlerimiz mesleklerinin dışındaki işlerle meşgul olmayıp, devamlı bir şekilde branşlarında kendilerini yenileme gayreti içerisinde bulunacaklardır. Bunun sonucu olarak toplumdaki itibarları artacaktır.

Öğretmenlerin görevlerinden biri de milli kültürü canlı

124- Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 85.

125- Hıfzı Doğan, *Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s. 57.

tutmak ve milli dayanışma unsurlarını çözücü faaliyetler karşısında dikkatli olmaktır. Bu konuda Arvasi şöyle demektedir:

“Türk milli eğitimcisi, eğitim etkinliklerini sürdürürken büyük desteği milli kültür kurumlarında ve değerlerinde aramalıdır. Türkün öğretmeni, Türkün dilini, töresini, inançlarını, bütün kültür unsurlarını örselemeden geliştirmeye ve onları birer evrensel değer durumuna getirmeye kendini mecbur hissetmelidir.”¹²⁶

“Öğretmenler milleti karamsarlığa, ümitsizliğe sevk edici, milli bağları çözücü, ortak milli ruh ve şuuru yıkıcı, ortak milli değerlerimizi tahrip etmeye yönelik propagandalar karşısında uyanık bulunmalıdırlar”.¹²⁷

Arvasi, eğitim ve öğretimle ilgili işlerin yürütülmesinin sadece Milli Eğitim Bakanlığına bırakılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre eğitim, belli bir zümrenin, bir bakanlığın işi olmaktan çıkmıştır. Eğitim herkesi, her kurumu ilgilendiren bir iş durumuna gelmiştir. Artık kimse eğitime ilgisiz kalamaz. Her kurum eğitimden bir şeyler beklemekte ve dolayısıyla ona katkıda bulunmak zorundadır. Eğitimin amaç, müfredat, felsefe, program, teşkilat ve finansmanı bütün milleti ilgilendirmektedir. Bu yüzden eğitim küçük politikaların üstünde milli, çağdaş ve ilmi verilerle uzun vadeli bir planlamaya tabi tutulmalıdır. Bütün bu işleri, bir bakanlığın sırtına yıkıp kaçmak mümkün olamayacağına göre, parlamentoya ve hükümetlere bu konuda gerekli yardımları yapabilecek bir Milli Eğitim Akademisine ihtiyaç vardır.¹²⁸

Arvasi'nin burada önemle üzerinde durduğu gibi artık 21. yüzyıla girdiğimiz bu dönemde eğitimi sadece bir bakanlığın sırtına yüklemek ve eğitim problemlerine duyarsız kalmak kabullenilemez bir husustur. Şurası iyi bilinmelidir ki, ekonomimiz geliştiği, problemlerimizin çözümüne yönelik ortak bir bakış açısına sahip olunduğu ve her kurum üzerine düşen görevi en mükemmel şekilde yerine getirdiği sürece, diğer alanlarda olduğu

126- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 107.

127- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 62.

128- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 26-27.

gibi eğitim faaliyetlerinde de arzu edilen hedeflere en kısa zamanda ulaşılabilecektir. Kurulacak olan bir Milli Eğitim Akademisi, bu hedeflere ulaşmada takip edilecek stratejinin belirlenmesi yönünde son derece olumlu katkılar sağlayacaktır.

Arvasi'nin ısrarla üzerinde durduğu Milli Eğitim Akademisi'nin kurulmasına yönelik olarak 1996 yılında toplanan XV. Milli Eğitim Şurasında olumlu gelişme yaşanmıştır. Bu şurada, hizmet-içi eğitimi düzenleyip örgütleyebilmek ve öğretmenlikle ilgili araştırma ve geliştirmeleri destekleyebilmek için, Milli Eğitim Akademisi açılması teklif edilmiştir.¹²⁹

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ilgili yasa tasarisında bu akademinin kuruluş amaçları;

a) MEB'in ihtiyaç duyduğu eğitim, öğretim, yönetim, denetim ve çeşitli uzmanlık alanlarına meslek içinde eleman yetiştirmek,

b) Bu alanlarda araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmak,

c) Formatör yetiştirmek olarak belirlenmiştir.¹³⁰

Arvasi'nin ölümünden 10 yıl sonra yaşanan bu gelişmeyi Milli Eğitim Akademisinin kurulması yönünde atılmış son derece önemli bir adım olarak değerlendirebiliriz.

7- Aile

Arvasi, aileyi sosyolojik açıdan incelemiş ve ailenin yaşadığı problemlerin çözümüne yönelik olarak yararlı fikirler geliştirmiştir.

Arvasi'ye göre, beden ve ruh sağlığı yerinde, milli ve çağdaş ihtiyaçlara uygun ölçüler içinde iyi bir eğitimden geçirilmiş, güçlü ve verimli bir istihdam politikası ile sosyal ve ekonomik hayatta bütünü ile başarıya ulaştırılmış bir nüfus gerçekten çok değerlidir.¹³¹ İşte Türk toplumuna böyle bir nüfusu kazandıracak

129- Milli Eğitim Bakanlığı, *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimin Temel Esasları*, Ankara, 1997, s. 20.

130- <http://www.meb.gov.tr/Stats/ist2000:02.04.2001>.

131- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 264.

olan yegane müessese ailedir.

Arvasi, toplumu oluşturan temel birim olan aileyi, sadece iki kişinin, kendi mutlulukları için yaptıkları sözlü ve yazılı bir sözleşme olarak görmemektedir. Ona göre aileyi oluşturan erkek ve kadın, sadece kuru bir hukuki akit yapmamışlar, din, ahlâk, töre ve milli varlığımız karşısında sorumluluklar yüklenmişlerdir. Belli sosyal fonksiyonları yerine getirmek üzere bir takım görevleri bulunmaktadır. Ailenin mutluluğu ve sosyal hayatın huzuru, aileleri oluşturan kadın ve erkeğin bu vazife ve sorumluluk duygularının bilincinde olmaları oranında gerçekleşecektir.¹³²

Arvasi'ye göre aile birtakım fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu fonksiyonları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a- Aile toplumun temelidir. Aile, ancak biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ile güçlü olduğu müddetçe topluma sağlam bir temel olabilir.¹³³

b- Ailenin en önemli görevi, beden ve ruh sağlığı açısından sağlıklı ve başarılı nesiller üretmektir. Ailenin şefkat, himaye ve ilgisinden uzakta, en mükemmel sağlık şartlarında ve bilgili uzmanların elinde dahi, bu mümkün olamamaktadır.

c- Aile, milli sosyal verasetin genç nesillere aktarılmasına yardımda bulunur ve bu milli verasetin yardımı ile çocuğun kişiliğinin temelini atar. Böylece çocuğu ilköğretime hazırlar. Çocuk, anadilini, töresini, dini ve ahlâki değerlerini ailesinden alır. Bu ilk eğitim etkileri, çocuğun bütün hayatı boyunca* önemli bir rol oynar. Aile, milli kültürü ve milli sosyal veraseti titizlikle genç nesillere aktarabildiği ve çocuğu yabancılaşmalara karşı koruyabildiği sürece millet hayatı teminat altında demektir. Hiç şüphesiz, okul bu konuda aileye yardım ve destek sağlamalıdır.

d- Ailede kardeşler arasında gerçekleşen etkileşim, çocuğun sosyalleşmesinde, birçok beşeri değerleri kazanmasında çok

132- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 153.

133- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 8.

* Bazı psikologlara göre bilhassa ilk çocukluk yıllarında kazanılan davranış ve alışkanlıklar, ömür boyu kazanılanların % 30'unu, bazılarına göre ise % 90'ını oluşturur. (Doğan Çağlar, *Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi*, Ankara Ün. Eğ. Fak. Yayınları, Ankara, 1981, s. 34.)

önemli bir yer tutar. Aile hayatı her şeyden önce, bizi diğer insanları sevmeye, onların yararına fedâkarlıkta bulunmaya hazırlar.¹³⁴

e- Aile, çocuklarına sosyal ve ekonomik hayatta yeteneklerine uygun meşru bir iş ve meslek kazandırmaya çalışır. Bunun için, hiç kimsenin göze alamayacağı fedakârlıklara katlanır. Toplumsal işbölümünde, herkes kendine, cinsiyetine, zamana ve zemine uygun bir yer bulabilmelidir. Günümüz toplumlarında aile bu konudaki görevini yerine getirmek konusunda önemli güçlüklerle karşı karşıyadır. Devlet bu konuda ailelere destek olmak zorundadır.¹³⁵

f- Aile, hayatın gerilme ritmi içinde bunalan, yorulan ve yıpranan insanların güven ve huzur buldukları yegane sığınak durumundadır. Her geçen gün, ailenin bu fonksiyonu güçlenmektedir. İnsanların sevdiği, sevidiği, güven duyduğu ve rahatça içini dökebildiği bir ortama ihtiyaç vardır. Çağımızda hiçbir otel, pansiyon veya mekan bunu veremez. Bu imkan ancak evde sağlanır.

g- Aile, insan türünün üremesi, beden ve ruh sağlığı yerinde nesillerin elde edilmesi açısından en verimli ve başarılı bir ortamdır. Artık herkes görmekte ve bilmektedir ki, aile dışında doğan veya bir aileden mahrum kalan nesillerin beden ve ruh sağlığı tehlikededir ve millet hayatı için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Hiçbir müessese ailenin yerini tutamamaktadır.¹³⁶

ğ- Aile, vatanını, milletini, bayrağını, ırzını ve namusunu korumak üzere genç kadrolar hazırlar.

h- Yaşanılan asır içinde gelişen zararlı cereyanları, batıl inançları ve tehlikeli ideolojileri aile tanıtır.¹³⁷

ı- Aile, milli kültürün, milli ülkülerin ve milli tarihin temel değerlerini genç nesillere aktarır. Çocukların dini ve milli değerler içinde kalmalarını sağlayarak onlara şahsiyet kazandırır. Aile, bu vazifesini yaptığı müddetçe milletin varlığının devamı için bir tehlike söz konusu değildir.¹³⁸

134- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 94-95.

135- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 157.

136- Arvasi, *Hasbihal*, C. 6, s. 254-255.

137- Arvasi, *İlm-i Hâl*, s. 333.

138- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 155-156.

Arvasi'nin, ailenin fonksiyonlarıyla ilgili olarak yukarıda vermeye çalıştığımız görüşlerine göz attığımızda, şu unsurların ön plana çıktığını görmekteyiz:

Aile, toplumun temelidir. Aile, sağlıklı ve dengeli nesillerin yetiştirildiği bir ortamdır. Çocuk aile sayesinde sosyalleşir, kişilik kazanır ve yabancılaşmalara karşı kendini korur. Milli, dini ve ahlâki değerleri ilk önce ailede öğrenir. Aile, milletiyle bütünleşen ve milli değerleri benimseyen bireyler yetiştirir. Aile bir huzur yeri, mutluluk kaynağıdır. Aile çocuğa bir meslek kazandırır.

Kur'an'da "*Allah evlerinizi, sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı*"¹³⁹ âyetiyle ailenin huzur ve güven yeri olduğuna açıkça işaret edilmektedir

Arvasi'nin yukarıda üzerinde durduğu gibi hiçbir kurum huzur ve güven yeri olma açısından ailenin yerine geçemez. Günümüzde çocukların yetiştirildiği ve hayata hazırlandığı yetiştirme yurtları, sahipsiz ve yaşlı kimselerin barındırıldığı mekanlar ailenin fonksiyonunu sınırlı ölçülerde gerçekleştiren kurumlar olarak takdim edilebilir.

Ancak bu kurumlar sadece barınma konusunda ailenin görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Diğer hususlarda ailenin yerini tutamayacakları anlaşılmıştır.¹⁴⁰ Çünkü buralarda bireyler teke tek ilişki ve duygudan uzak olarak barındırılmakta ve çoğunlukla fizyolojik ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Oysa sağlıklı bir gelişim ve davranış örüntüsünün temelinde duygu yatar. Bu duyguyu da bireylere kazandıracak olan yegane öge ailedir.¹⁴¹ Dolayısıyla ne kadar mükemmel bir ortam oluşturulursa oluşturulsun, hiçbir kurum ailenin yerini tutamaz.

Buna göre Arvasi'nin ısrarla üzerinde durduğu gibi toplumun temeli olan aile, bir güven yeri ve mutluluk kaynağı, beden

139- Nahl, 16/ 80.

140- Bkz., Yünni Sezen, *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, Marmara Ün. İ. Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 120.

141- Latife Bıyıklı, "Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Korumaya Aile Uygulaması", *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu*, Ankara Ün. Eğitim Bil. Fak. Yayınları, Ankara, 1983, s. 61-63.

ve ruh sağlığı açısından dengeli ve uyumlu insanların yetiştirildiği bir mekandır. Ailenin bu özelliğini devam ettirebilmesi; sağlam temeller üzerine kurulması, karşı karşıya kaldığı problemlerin çözüme kavuşturulması, aileye zarar verici etkilerin ortadan kaldırılması ve ailenin korunmasında hassas davranılmasıyla mümkün olabilecektir.

Arvasi'ye göre aile ilk terbiye yeridir. Çocuğun terbiyesinden aile sorumludur. Ailenin çocuğa yapabileceği en büyük iyilik, ona ihtiyaç duyduğu terbiyeyi verebilmektir.¹⁴²

Arvasi'ye göre milletlere ve insanlık alemine, ihtiyaç duydukları sayı ve kalitede insan unsurunu ancak, güçlü ve sağlam temeller üzerine kurulmuş aileler verebilir. Bu işi aileden bütünüyle alıp başka kuruluşlara vermek, beşeriyete felaket getirir. Buna göre çocuk, ailenin şefkat ve himaye kanatları altında terbiye edilmelidir.¹⁴³

Arvasi, çocuğun eğitimi konusunun çok tartışıldığını, bazıların çocuğun terbiyesinde aileye ağırlık verdiğini, bazıların ise bu işi topluma bıraktığını ifade etmektedir. O bu görüşleri iki madde halinde ele almaktadır:

a- Liberal çevreler, çocuğun tamamı ile aileye ait olduğunu, onun terbiye ve gelişiminden ailenin sorumlu bulunduğunu, ailenin çocuklarına istediği terbiyeyi verebileceğini savunmaktadırlar.

b- Eğitim ve öğretim işini, toplumsal bir hadise olarak değerlendiren çevrelere göre de çocuk, aile kadar, içinde doğduğu topluma ve devlete aittir. Çocuğun terbiyesi ve gelişmesi, toplumu ve devleti de ilgilendirir.¹⁴⁴

Arvasi çocuğun eğitiminde aileye öncelik tanıırken, okulda verilen eğitimle ailede verilen eğitimin birbirine ters düşmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre okul, toplumun ve milletin değerleriyle çatışmaz, onu besler ve geliştirir. Aile, çocuğunu okula gönderirken, orada göreceği eğitim ve öğretime

142- Arvasi, *İlm-i Hâl*, s. 343.

143- Arvasi, *İlm-i Hal*, s. 333.

144- Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 12-13.

güvenmelidir. Aile ile okul arasında çatışma olursa, bundan herkes zarar görür.¹⁴⁵

Arvasi'ye göre ailenin en önemli görevlerinden biri, çocukların sosyalleştirilmesidir. Yani onları, mensup oldukları milletin dini, milli ve örfi değerleri ile yoğurarak toplumsallaştırmaktır. Ona göre insan yavrusu ilk dünyaya geldiğinde toplumsal değerlerden habersizdir. Sevmeyi, seilmeyi, çevresine uyum sağlamayı, dilini, dinini, töresini ve her türlü toplumsal değeri öncelikle ailesinden öğrenir.¹⁴⁶

Arvasi, ailenin çocuk üzerindeki bu etkisinin birinci çocukluk devresinin sonuna (altı yaşına) kadar devam ettiğini ifade etmektedir. Çocuk, ikinci çocuk devresinde (6-12 yaş), okul-aile iş birliği ile sosyalleştirilmelidir. Ona göre bu sosyalleştirme faaliyetinde okul, ailenin arzu ve istekleri doğrultusunda çalışarak ailenin çocuğa kazandırdığı, milli, mukaddes ve toplumsal değerleri ve temel toplumsal şahsiyeti korumak ve geliştirmekle sorumludur. Eğer okul bu görevini istenilen şekilde yerine getiremezse aile ile okulun, toplum ile devletin arası açılır ve sokakları a sosyal tipler doldurur.¹⁴⁷

Arvasi, ailenin çocukları sosyalleştirirken aynı zamanda onlara güçlü bir kişilik de kazandırdığını vurgulamaktadır. Arvasi'ye göre aile, başlı başına bir mektep olup çocuğa dilini, dinini, bizi biz yapan bütün sosyal ve kültürel değerleri yaşayarak aktaran sınırsız bir yuvadır. İyi terbiye edilmiş ana ve babalardan meydana gelen aile yuvaları, çok güçlü şahsiyetlerin gelişmesine kaynak olur.¹⁴⁸

Arvasi, bireyin doğuştan getirdiği özelliklerle sonradan çevreden kazandıklarına dikkat çekmektedir. Doğuştan getirdiğimiz biyolojik ve psikolojik hammaddenin ferdiyetimizi oluşturduğunu, bu potansiyel varlığa kazandırılan toplumsal ve kültürel çevrenin ise şahsiyetimizi şekillendirdiğini belirtmektedir. Sağlam, güçlü, tutarlı ve orijinal bir şahsiyetin kurulmasında ai-

145- Arvasi, *İlm-i Hâl*, s. 345.

146- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 159.

147 Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 159.

148 Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 320-321.

lenin temel görev yapacağını, aksi halde toplumun hasta, silik ve zayıf şahsiyetlerle dolacağını, ailelerin çocuklarının yetişmesinde görevlerini tam ve eksiksiz yaptıkları sürece olumsuz bir çevrenin çocuklar üzerinde zararlı etkilerinin olmayacağını vurgulamaktadır.¹⁴⁹

Burada kalıtım ve çevre olmak üzere iki kavram ön plana çıkmaktadır. Yıllardan beri insan üzerinde kalıtımın mı yoksa çevrenin mi etkili olduğu hususu tartışılmıştır. Son zamanlarda böyle bir tartışmanın gereksizliği görülerek bundan vazgeçilmiş ve insan üzerinde her ikisinin de birlikte etkili olduğu hususu vurgulanmıştır.¹⁵⁰

Nitekim Arvasi, her ikisinin insan üzerindeki etkisinden söz etmektedir. Arvasi'nin ailenin çocuğun eğitimindeki rolü ile ilgili görüşlerine baktığımızda şu hususların ön plana çıktığını görmekteyiz:

a- Çocuğun eğitiminden öncelikle aile sorumludur. Başka bir kurum ailenin yerini tutamaz.

b- Aile, çocuğun sosyalleşmesinde önemli bir etkidir. Çocuk, dilini, dinini, töresini ve toplumsal değerleri öncelikle ailesinden öğrenir.

c- Çocuğun uyumlu bir kişilik yapısına sahip olmasında aile önemli görevler üstlenmektedir.

d- Aile, çocuğa güçlü bir kişilik kazandıran yerdir.

e- Okulda verilen eğitim ailede verilen eğitime ters düşmemelidir. Okul, çocuğun ailede kazandıklarını korumak ve geliştirmek durumundadır.

f- Ailede çocuğa milli bir şahsiyet kazandırılır.

g- Kişiliğin oluşmasında doğuştan getirdiklerimizle çevreden kazandıklarımız birlikte etkili olmaktadır.¹⁵¹

149- Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 320-321.

150- Bu konuda bkz. Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1990, s. 210, Kurt Müller, "Dini Eğitiminin Ön Şartı Olarak Çocuk'ta Ahlâki Kavramların Gelişmesi", Çev., Şuayip Özdemir, Mustafa Önder, *Tabula Rasa*, Yıl:1, Sayı:2, Isparta, 2001, s. 195-201.

151- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 153.

Arvasi'ye göre aile, insanlık tarihinin en eski ve köklü bir müessesesi olup, değişik zaman ve mekanlarda değişik görünüşler kazanmasına rağmen, daima varlığını devam ettirmiş ve sürekli bir şekilde toplumun çekirdeğini oluşturmuştur. Ona göre İslâmiyet, sosyolojisini aile üzerine kurmuştur. O, Kur'an'da yer alan "*Ey insanlar, biz sizleri bir erkekle bir kadından yaratık*"¹⁵² ayetini bu düşüncesine delil getirmektedir.¹⁵²

Arvasi'ye göre insanlarda, ihmal ve inkar edilmesi mümkün olmayan bir cinsiyet duygusu vardır. Allah, kadın ile erkek arasında bir sempati bağı kurmuştur. İnsanlar, bu duygunun ve sempati bağının itici ve çekici gücü ile, meşru zeminlerde sağlıklı bir üreme imkanı bulabilmişlerdir.¹⁵³

Arvasi, İslâm'ın insanlarda yer alan cinsiyet duygusuna gerekli önemi verdiğini, onu nikah müessesesi ile düzenlediğini, evlenmeyi teşvik etmekle kalmayıp, gençleri erken yuva kurmaya davet ettiğini belirtmektedir.

Çünkü, evlilikte huzur havası, karşılıklı sevgi ve merhametin gelişme ortamının bulunduğu bir gerçektir.¹⁵⁴

Kur'an'da yer alan âyetlerde, Arvasi'nin ifade ettiği cinsleri birbirine bağlayıcı bu duyguya açıkça işaret edilmektedir:

"Onlar (zewceleriniz) sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz"¹⁵⁵

"İçinizden, kendileriyle huzura kavuşabileceğiniz eşler yaratıp, aranızda şefkat ve sevgi var etmesi Onun (Allah'ın) varlığının belgelerindendir"¹⁵⁶

Ayrıca Kur'an'da "Aranızdaki bekarları, köle ve cariyele-
rinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler Allah lütfuyla onları zenginleştirir"¹⁵⁷ âyetiyle evlenme teşvik edil-

* - Hucûrat, 49/13.

152- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 153.

153- Arvasi, *Türk-İslâm Ülkitsü*, C. 3, s. 107.

154- Muhammed el-Behiy, *İnanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar*, Çev. Adil Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1985, s. 269-270.

155- Bakara, 2/ 187.

156- Rum, 30/ 21.

157- Nur, 24/ 32.

mektedir.

Bu bağlamda ayrıca Peygamberimiz'in, "Nikahlanınız, çoğalınız. Zira ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm"¹⁵⁸ ve "Nikah benim sünnetimdir"¹⁵⁹ şeklindeki ailenin teşekkül edilmesine yönelik olarak evliliği teşvik edici hadislerine burada yer verebiliriz.

Arvasi, İslâm'ın evlenmeyi teşvik etmesine ve kendisi de bunu bir realite olarak görmesine rağmen, zamanımızın sosyo-ekonomik şartlarının evlenme yaşını geciktirdiğini ve dolayısı ile bu konuda istenmeyen sonuçları ortaya çıkardığını ifade etmektedir. O, aileler ve devlet adamlarının bu hususu ciddi ve hayati bir mesele kabul edip, mutlaka çare bulmalarını istemektedir. Cinsiyet duygusunun en güçlü olduğu dönemlerde genç nesilleri bir Katolik ve Budist rahibi gibi yaşamaya zorlamanın, insan tabiatını tanınamak anlamına geleceğini ifade etmektedir.

Arvasi gençleri erken evlenmeye teşvik ederken, bu konuda alınması gereken önlemleri de sıralamaktadır. Gençleri sosyal ve ekonomik bakımdan desteklemek, tahsil sürelerini kısaltmak, onları kısa yoldan iş ve meslek sahibi yapmak, gece öğretimine ve gece üniversitelerine ağırlık vermek, evli çiftlerin öğrenim ve eğitim imkanlarını genişletmek, aileye zarar verici her türlü basın ve yayın faaliyetlerini önlemek Arvasi'nin alınmasını istediği önlemler olarak sıralanabilir.¹⁶⁰

Arvasi, İslâm'ın aileye verdiği önemi açıklığa kavuştururken aynı zamanda İslâm'ın kadına bakış açısına da değinmektedir. Arvasi, İslâm'ın kadınlara çok geniş haklar tanıdığını, Batı dünyasında ancak son iki asır içinde gündeme gelen kadın hakları konusunu İslâm'ın, günümüzden 1400 yıl önce prensiplere bağlayarak temellendirdiğini belirtmektedir. O, İslâm'ın kadınlara evlerinde veya evlerinin dışında bütün meşru iş ve meslekleri yapma hakkı tanıdığını ifade etmektedir.¹⁶¹

158- İsmail b. Muhammed el -Acluni, *Keşfu'l Hafa*, 1, 380.

159- Buhari, Nikah, 1, Müslim, Nikah, 5.

160- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 107-108.

161- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 169.

İslâm'ın kadını içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtarıp ona layık olduğu değeri vermesi, bir takım hak ve hürriyetler bahşetmesi ve toplumsal bir statü kazandırması, aile müessesesinin sağlam zemin üzerine oturmasında büyük katkılar sağlamıştır. Çünkü, ailenin temel ögesi olan kadının aşağılandığı, temel hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakıldığı durumlarda sağlam, huzurlu ve mutlu bir aile müessesesinden söz etmek oldukça güçtür.

Arvasi'ye göre İslâm'da kadın, din ve dünyasını mamur etmek hususunda erkekle aynı haklara sahiptir. Bu sebepten, kadının gerekli tahsilden geçirilmeli, gerekli meslekleri ve sanatları öğrenmeli, cehaletten kurtarılmalı ve iyi bir ana olarak yetiştirilmelidir. O, "İlim talep etmek kadın erkek, bütün müslümanlara farzdır"* hadisine bu düşüncesini desteklemek üzere yer vermektedir.¹⁶²

Arvasi kadınlarla erkekleri eşit görmekte, onların insanlığın diğer bir yarısını teşkil ettiğini, insanın, kadın ve erkek olarak bir arada bulunmakla mevcut olabileceğini, cinslerden birinin yokluğu halinde insanın da yok olacağını ileri sürmektedir.¹⁶³

Arvasi'ye göre kadın olsun, erkek olsun, bütün insanlar arasında önemli ferdi farklar bulunmaktadır. Bu yüzden fertler arasındaki, bedeni, zihni, hissi ve iradi farklar gibi, cinsler arasında da ihmal ve inkar edilmesi mümkün olmayan farklar dikkate alınarak kadınların eğitim ve öğretiminde bu farklar göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁶⁴

Arvasi aileyi, iffetin korunduğu, beden ve ruh sağlığı yerinde nesillerin ve kadroların yoğrulduğu müessese olarak görmektedir. Ona göre kendini, ibadet zevk ve şuuru ile yuvasına vakfeden kadının dehâsı, tarihinde ispat ettiği gibi, dehâ doğurmak ve dehâ yoğurmaktır.¹⁶⁵

* İbn Mace, *Sünen*, I, 81.

162- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 171.

163- Arvasi, *Hasbihal*, C. 6, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 250, Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, s. 11.

164- Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, s. 11-12.

165- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 166-167.

Arvasi'nin İslâm'ın aileye verdiği önemle ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

a- Aile, insanlık tarihinin en eski ve köklü müessesesidir.

b- İnsanlarda bir cinsiyet duygusu bulunmaktadır.

c- Meşru bir yol takip edilerek cinsiyet duygusunun sebep olabileceği olumsuzlukların önüne geçilebilir.

d- Ailenin teşekkülü bu olumsuzlukların önündeki en büyük engeldir.

e- Aile, beden ve ruh sağlığı yerinde bireylerin yetiştirildiği bir müessesedir.

d- Gençler erken evlendirilmelidir.

f- Gençleri maddi açıdan desteklemek, iş ve meslek sahibi olmalarına yardımcı olmak herkesin görevidir.

g- İslâm kadına lâıyk olduğu değeri vermiştir. İslâm'da kadınla erkek eşit haklara sahiptir.

ğ- Kadın eğitim öğretim faaliyeti içerisinde yer almalıdır.

h- Kadın meşrû olan her işte çalışabilir.

Arvasi'ye göre günümüzde nüfus artışına, sanayileşmeye ve şehirleşmeye paralel olarak aileler küçülmekte, şehirler plansız ve programsız şekilde büyümekte ve sosyal kültürel değerler erozyona uğramakta,¹⁶⁶ bunun sonucu olarak aile müessesesi büyük sarsıntılar geçirmektedir. Ailenin yaşadığı sorunlar iyice artmakta ve toplumları tehdit eden boyutlarda bir buhrana dönüşmektedir. Bütün dünyada boşanmalar çoğalmakta ve aileler yıkılmaktadır.¹⁶⁷

Arvasi'ye göre 18. asırdan itibaren, bilhassa kapitalist dünyadan başlayarak gelişen ve komünist dünyada bir aile düşmanlığı biçiminde ortaya çıkan cereyanlar karşısında milli devletler ancak aile ile ayakta durabilirler.¹⁶⁸

Arvasi, ailenin dünyada geçirdiği bu sarsıntıya rağmen ülke-

166- Arvasi, *Hasbihal*, C. 6, s. 53.

167- Arvasi, *Hasbihal*, C. 3, s. 204.

168- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 162.

mizde sağlam bir şekilde varlığını devam ettirdiğini ifade etmektedir. O, bu durumu, Türkiye’de dini ve ailevi bağların sağlamlığı ve geleneklere bağlılık ile açıklamaktadır. Ancak Arvasi, buna rağmen boşanma oranlarının gittikçe arttığını, oranların sanayileşme ve şehirleşme hızına ve çalışan kadının sayısının çoğalmasına paralel olarak artacağını belirtmektedir.¹⁶⁹

Nitekim Arvasi’nin ifade ettiği gibi, ülkemizde son yıllarda boşanan çiftlerin sayısında devamlı bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Boşanan çiftlerin sayısındaki bu artış istatistiklerde açıkça görülmektedir.¹⁷⁰

Arvasi’ye göre ailenin zayıfladığı, zedelendiği ve fonksiyonlarını yapamadığı zamanlarda ve mekanlarda üremenin sayısı ve kalitesi düşer. Beden ve ruh sağlığı bozuk nesiller toplumu doldurur. Çeşitli sebeplerle ana ve babalar, aile içindeki görevlerini yapamadıkları zaman, sevgiden ve ilgiden mahrum, hasta nesiller, sinirli, huzursuz, sevgiye aç, egoist ve anti sosyal insanlar çıg gibi giderek artar.¹⁷¹

Arvasi, ailenin zayıflaması oranında toplumda cinsiyet duygusunun mecrasından çıkacağı, cinsel suçlar, sapıklıklar ve zührevi hastalıkların çoğalacağı, mutluluğu mâceralarda, anti sosyal davranışlarda, alkolizmde, uyuşturucu maddelerde, suç ve cinayetlerde arayan nesillerin bütün bir toplumu saracağı görüşündedir. Ona göre bu durum, bütün devlet adamlarını, ilim ve fikir adamlarını kaygılandırmaktadır. Bundan dolayı günümüz pedagogları, ısrarla ailenin yeniden güçlendirilmesini, ananın ve çocukların korunmasını, hiçbir sebep ve bahane ile çocukların anaların şefkat ve ihtimamından, babaların destek ve himayesinden mahrum bırakılmamasını istemektedirler.¹⁷²

Arvasi, ayakta durmak ve güçlenmek isteyen her toplumun, aileyi korumak ve güçlendirmek zorunda olduğunu, top-

169- Arvasi, *Hasbihal*, C. 3, s. 204-205.

170- Yıllara göre boşanma istatistikleri şöyledir: 1992- 27.133, 1993-27. 725, 1994-28.041, 1995-28.875, 1996-29.552, 1997-32.717. Görüldüğü gibi boşanma oranlarında devamlı bir artış söz konusudur. (*Kadın İstatistikleri ve Göstergeleri*, <http://www.die.gov.tr/toyak1/home/index.html>).

171- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 161.

172- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 162, Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 182-183.

lumda aile müessesesi sarsılmaya başladığı zaman, o toplumun yıkıntı ve çöküntü halinde olacağını vurgulamaktadır.¹⁷³

Arvasi, toplumun geleceği açısından son derece önem arz eden aile konusunda devlete büyük sorumluluklar düştüğünü belirtmektedir. O, aileyi korumanın devlete verilmiş bir anayasal görev olduğunu, devletin aile müessesesini sarsıcı her türlü menfi propaganda ve yıkıcı yayınlara karşı gerçekten hassas olması gerektiğini vurgulamaktadır. TRT'nin, Avrupa ve Amerika kıtasında giderek büyüyen aile buhranları karşısında çok dikkatli olmasını, onların propaganda, telkin ve tesirlerini ülkemize itmal etmekten sakınmasını istemektedir.¹⁷⁴

Arvasi burada TRT'yi, aileyi koruma hususunda son derece hassas davranmaya çağırmaktadır. Günümüzde TRT'nin dışın-da yayın yapan, ulusal ve yerel çok sayıda televizyon kanalı bulunmaktadır. TRT ve bütün bu televizyon kanalları 13. 04.1994 tarihinde kabul edilen yasa gereği, toplumun milli ve manevi değerlerine, genel ahlâk, toplum huzuru ve Türk aile yapısına, çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlâki gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına uygun yayın yapmak durumundadırlar. Radyo ve televizyonlar, bu hususlara uygun yayın yapıp yapmadıkları açısından "Radyo ve Televizyon Üst Kurulu" tarafından denetlenmektedirler.¹⁷⁵

Arvasi'nin ifade ettiği devletin aileyi koruma görevi, Anayasada açıkça belirtilmektedir:

"Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır."¹⁷⁶

"Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır."¹⁷⁷

173- Arvasi, *İlm-i Hal*, s. 335.

174- Arvasi, *Hasbihal*, C. 3, s. 206.

175- Bkz., Rtlük Yasası, 13. 4. 1994 tarih ve 3984 sayılı kanun, Madde:4, Resmi Gazete, 20. 4. 1994 - 21911.

176- *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982*, Madde:41, s. 38-39.

177- *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982*, Madde:58, s. 49.

Arvasi'ye göre devlet, Anayasa da ifadesini bulduğu üzere ailenin korunmasına ve toplumsal fonksiyonlarını başarı ile yerine getirmesine yardımcı olmak zorundadır. Devlet, aile müessesesini güçlendirerek beden ve ruh sağlığı yerinde nesiller yetiştirmek, ana ve babaların milli kültür değerleri ile beslenmiş genç şahsiyetler hazırlamasına yardımcı olmak, yetişmekte olan insanlarımızın yeteneklerine uygun bir iş ve meslekte başarılı olmalarını temin etmek, ailenin toplumsal, iktisadi ve hukuki desteklerle güçlenmesini sağlamak, aileyi bir huzur, refah ve güven ortamı haline getirmek zorundadır. Arvasi, aile güçlü olduğu ve bu fonksiyonlarını başarı ile yürütebildiği oranda, devlet ve milletin de güçlü kalacağını düşünmektedir. ¹⁷⁸

Arvasi, sağlıklı nesiller yetiştirecek tek kurumun aile olduğunu söylemektedir. Artık bugün sosyologlar, pedagoglar ve aklı başında devlet adamlarının, beden ve ruh sağlığı yerinde olan nesillerin yetişmesi için en emin kaynağın aile olduğunu gördüklerini belirtmektedir. Ona göre aile dışında doğan ve aile terbiyesinden mahrum kalan nesiller, toplumlar için felaket kaynağı olmaktadır. Aile yerine başka kurumlar geliştirerek, genç nesilleri daha iyi yetiştireceğini zanneden ideolojiler çok acı tecrübelerden sonra girdikleri çıkmazı görmüşler, yeniden aileye dönüş seferberliği başlatmışlardır. ¹⁷⁹

Arvasi, devleti aile konusunda son derece hassas olmaya çağırırken aileyle ilgili olarak alınması gereken önlemleri şöyle sıralamaktadır:

a- Ailenin güçlenmesi için Türk kadını ve erkeği eğitimden geçirilmelidir.

b- Ailenin kuruluşunda çok ciddi ve titiz davranılmalıdır. Aksi halde boşanmayı güçleştirmekte fayda yoktur.

c- Doğum önlenmemelidir. Türk halkının hızlı çoğalmasını engellemek yalnız tüketimi azaltmakla kalmaz, üretimi de azaltır. Üretimin temeli insandır. Türkiye'de nüfus kalabalıklığı ile ilgili bir problemimiz yoktur. Nüfusun kalitesi, eğitilmesi ve

178- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 161.

179- Arvasi, *Hasbihal*, C. 6, s. 251.

yurt hizmetine sevki problemi vardır. Aksine biz nüfusumuzun azlığından şikayet etmeliyiz. İşsizlik problemi nüfusun kalabalıklığından değil, yurt ve millet hizmetlerimizi ilmi ve yeterli şekilde planlamamış olmamızdan kaynaklanmaktadır.¹⁸⁰

d- Çocuk, en küçük yaştan itibaren Türk ve müslüman olmanın şuur ve imanını taşımalıdır. Ailesi, milli ve İslâmi değerlerimizi taviz vermeden yaşamalıdır. Aileler, kültür emperyalizmi karşısında yıkılmaz bir kale durumuna gelmelidir.¹⁸¹

8- Okul

Okul, bireyin eğitim-öğretiminden sorumlu olan ve bu maksatla kurulmuş bulunan sosyal bir müessesedir.¹⁸²

Okul, önceden belirlenmiş eğitim amaçlarına uygun olarak, eğitmek istediği öğrencilere, yeni davranışlar kazandıracak ya da istenmeyen davranışlarını kaldıracak yaşantılar hazırlayıp sunan bir sistemdir.¹⁸³

Okul, türlü bilgi, beceri ve alışkanlıkların belli amaçlara göre düzenli bir biçimde öğretildiği ve kazandırıldığı eğitim kurumu, öğrenci, öğretmen ve yöneticilerden oluşan eğitim topluluğudur.¹⁸⁴

Kendine has kültürü, idarecileri, öğretmenleri ve öğrencileri ile okul, bir sosyal sistemdir. Eğitim sosyologlarından Waller ilk kez okulu bu yönüyle ele almıştır. Ona göre okul, şu özellikleri taşımaktadır:

- a- Okulun belli bir nüfusu vardır.
- b- Açıkça ifade edilmiş sosyal bir yapıya sahiptir.
- c- Mensupları arasında sıkı ve birbirine bağlı bir sosyal münasebetler şebekesini temsil eder.
- d- Üyeleri arasında "biz" duygusu hakimdir.

180- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 8.

181- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 155-156.

182- Varış, *Eğitim Bilimine Giriş*, s. 9.

183- Başaran, *Türkiye Eğitim Sistemi*, s. 71.

184- Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, s. 99.

e- Kesinlikle kendine has bir kültürü vardır.¹⁸⁵

Sosyal bir sistem olan okul çok yönlü fonksiyonlara sahiptir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a- Eğitim-öğretim fonksiyonu,

b- Sosyalleştirme fonksiyonu,

c- Eğitim-öğretim esnasında en kabiliyetlilerin seçilmesi ve kabiliyete uygun öğrenimin sağlanması,

d- İhtimai istikrar ve değişme arasındaki muvazeneyi sağlamak.¹⁸⁶

Hüseyin Akyüz'e göre okul şu tür fonksiyonları yerine getirmektedir:

a- İnsanlık şuurunun uyandırılması,

b- Ferdîyetin geliştirilmesi,

c- Sosyal şahsiyet ve vatandaşlık eğitimi,

d- Ekonomik fonksiyon,

e- Bilgi fonksiyonu,

f- Mesleki fonksiyon.¹⁸⁷

Okulla ilgili bu genel girişten sonra, Arvasi'nin okulun mahiyeti ve fonksiyonları hakkındaki görüşlerine yer verebiliriz:

Arvasi'ye göre okul, bir milletin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Her millet geçmişini okulda öğrenir, durumunu orada kritik eder ve geleceğini orada planlar.¹⁸⁸

Arvasi okulu bir etkileşim alanı olarak görmektedir:

"Okul, başlı başına bir etkileşim alanıdır. Öğretmenlerimiz, sınıf arkadaşlarımız, ders kitaplarımız, diğer ders araçları ve kaynakları kişiliğimizi biçimlendirmede rol oynarlar. Sınıfları dolduran öğrencilerimiz içinden geldikleri sosyal, kültürel, eko-

185- Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 227.

186- Günay, *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*, s. 136-137.

187- Hüseyin Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 264-267.

188- Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, s. 315.

nomik ve politik ortamı yansıtırlar. Ferdi sandığımız bir çok problem ve uyumsuzluklar, gerçekten sosyal hayatın okulumuza ve sınıfımıza kadar uzanmasını ifade ederler.”¹⁸⁹

Arvasi'ye göre “Okul dört tarafı örtülü, sadece öğretmen ve öğrencilerin girip çıkabildiği ve hayatın gürültüsünden uzak, kapalı bir kurum olarak düşünülmemelidir.

Okul, hayatın içinde, hayat için ve hayatla beraber teşkilatlanmak ve faaliyette bulunmak zorundadır. Her okul, çevresinden etkilenmek ve çevresini etkilemek gibi iki görevi beraber yapmak zorundadır.

Okul, çevresinin kültür merkezi olmak bakımından kendi bünyesinde hazırlanmış olduğu faaliyetleri çevresine açık tutmalıdır.

Okul, çevresiyle ilişkilerini düzenleyecek biçimde teşkilatlanmalı ve iş bölümü yapmalıdır. Bu bir bakıma okulun hayata, hayatın okula taşınması için tedbir almak demektir. Okul, çevresini bir laboratuvar olarak kullanmalı, zaman zaman eğitsel geziler düzenleyerek sosyal, kültürel, ekonomik ve tabii çevrenin ham maddelerini birer ders aracı halinde değerlendirmelidir. Öğrencilere, sosyal hayatın çeşitli yönleri ve sosyal iş bölümünün önemini kavratacak gözlemler yapmak fırsatını vermeli, çocukların ileride katılacakları sosyal hayatın problemleri sezdirilmeli ve sınıfta bu konular inceleme ve tartışma alanı olarak seçilmelidir.”¹⁹⁰

Arvasi'nin okulun hayatla iç içe olmasına yönelik olarak ortaya koyduğu bu düşünce, eğitim uygulamalarında sürekli olarak yer verilen “Hayatilik İlkesi”ni yansıtmaktadır.

Bu ilke, öğretim konularının seçiminde, işlenmesinde ve sonuç olarak değerlendirilmesinde günlük yaşamın ihtiyaç ve zaruretlerinin temel alınmasını amaçlamaktadır. Yüzyılımızda birçok eğitimci tarafından benimsenen hayatilik ilkesi, okulların kuramsal bilgi aktarılan bir yer olmaktan kurtulmasını sağlamış, okulu hayatın bir örneği olmaya götürmüştür.¹⁹¹

189- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 77.

190- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 135-136.

191- Binbaşıoğlu, *Eğitime Giriş*, s. 62-63.

Arvasi, milli unsurların benimsetilmesi konusunda okulu büyük sorumluluklar beklediğini ifade etmektedir. Ona göre okul milli hammaddeyi ihmal edemez, onunla ters düşemez. Aksine, millete ait, sosyal, kültürel, ekonomik hatta politik tecrübe ve hammaddeyi milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre geliştirmeye çalışır. Milli Eğitim genç nesilleri tarihine, kültürüne, ülkülerine ve çağa yabancılaştıramaz.¹⁹²

Arvasi, ısrarla okulda milli tecrübeye yer verilmesini istemektedir. Çünkü bu sayede genç nesiller, milli varlığı tehdit eden ve yabancılaşmayı beraberinde getirecek olan zararlı etkilere korunabileceklerdir.

Arvasi okulların yeniden yapılanmasını istemektedir. Bu konuda şu önerileri ortaya koymaktadır:

a- Okullarımız, büyük bir zihniyet inkılabına muhtaçtır. Bilgi ezberlemenin yerini bilgi üretme almalı, zihni spekülasyonların yerini ilmi metotları hakkı ile bilmek ve kullanmak almalı, öğrenciler fert ve grup çalışmaları ile birer araştırmacı haline getirilmelidir. Ancak bu konuda başarılı olmanın temel unsuru iyi yetişmiş öğretmendir.¹⁹³

b- Okullar mahalli ve milli ihtiyaçlara göre amaç, müfredat, teşkilatlanma yönünden yeniden ele alınmalı, merkez teşkilatı yetkilerinin önemli bir kısmını bölge planlama merkezlerine devretmelidir.

c- Diğer hizmetlerle beraber Milli Eğitim hizmetlerini de yapmak ve mahalli problemleri yakından tanımak ve ele almak fırsatını bulmak için yurdumuz çeşitli ve uygun planlama bölgelerine ayrılmalıdır.¹⁹⁴

Arvasi'nin burada ifadesini bulan, eğitimde merkezin yükünün bölge planlama merkezlerine devredilmesini istemesi yönündeki düşüncesi oldukça önem arz etmektedir. O, bu görüşüyle eğitim ve öğretim çalışmalarının daha hızlı ve pratik bir şekilde gerçekleştirilmesinin kolaylaşacağına inanmaktadır. Bu anla-

192- Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, C. 1, s. 340.

193- Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 41.

194- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 11.

yışın sonucu olarak özellikle mahalli idarelerin okulların yönetiminde söz sahibi olmaları, eğitim ve öğretimle ilgili problemlerin yerinde yönetim anlayışıyla daha çabuk çözüme kavuşturulmasına yol açacaktır. Devletle birlikte, mahalli idarelerin ve vakıfların eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bir bütün halinde etkin bir şekilde yer alması Milli Eğitim Bakanlığının eğitim faaliyetlerindeki yükünü azaltıcı etkide bulunacaktır. Böylece Arvasi'nin ısrarla üzerinde durduğu eğitimde devlet millet işbirliği sağlanabilecektir.

Arvasi okulların yeniden yapılanmasını isterken mahalli problemleri yakından tanımanın önemine işaret etmekte ve mahalli ihtiyaçların dikkate alınmasını istemektedir.

Okulların yeniden yapılandırılması bağlamında eğitim programları bölgelerin özellikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlenip yerel kültür ve coğrafya avantaja dönüştürülebilir. Öğrenciye ilköğretimden itibaren yaşadığı bölgenin mesleki bilgileri verilebilir. Öğrencinin yaşadığı yer ormancılık bölgesiyse, ormancılıkla ilgili bilgiler verilebilir, hayvancılıksa, hayvancılıkla ilgili bilgiler verilebilir, turizm bölgesiyse öğrenci turizm konusunda bilgilendirilebilir. Böylece öğrenci, yaşadığı çevrenin ihtiyaçlarına cevap verecek bazı bilgileri temel eğitimden itibaren alabilir.¹⁹⁵

Arvasi fertlerde sosyal sorumluluğun gelişmesinde okula düşen birtakım görevler bulunduğunu belirtmektedir. Bu görevler şunlardan oluşmaktadır:

a- Ferdi içinde gelişmekte olduğu milletin sosyal normlarına, sosyal değerlerine aktif manada intibak ettirmektir. Ferdi, güçlü bir kişiliğe kavuşturarak yalnızlıktan kurtarmak, kendi grubu içinde mutlu kılmaktır.

b- Ferde, özel hayatını ve kişiliğini serbestçe ortaya koya-bilme ve kendini rahatça ifade edebilme imkanı tanımalıdır.

c- Okul, fertlere güçlü bir vazife duygusu, fedakarlık ru-

195- Orhan Oğuz, "Yüksek Öğretim Üzerine Bazı Tespitler ve Yeniden Yapılanma Önerileri", 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, İstanbul, 2001, s. 113.

hu, ideal olma, bir iş ve meslek şuur ve ahlâkı konusunda iyi örnekler sunmalıdır.¹⁹⁶

Arvasi demokratik bir okulda bulunması gereken özellikleri ise şöyle sıralamaktadır:

a- İdareciler, öğretmenler, öğrenciler, memur ve diğer görevliler, her şeyden önce demokrasiyi bir yaşama biçimi olarak benimsemeli, yaşamalı ve yaşatmalıdırlar.

b- Okulu teşkil eden her birim, hürriyetlerin ve disiplinin kişinin ve grubun varlığı ve gelişmesi için vazgeçilmez şeyler olduğuna kesin olarak inanmalıdır.

c- Okulun bütün etkinliklerinde öğretmen, veli ve öğrenci işbirliği sağlanmalı, mümkün mertebe sorumluluklar paylaşılmalıdır.

d- Eğitimin felsefe, metot ve programı demokratik ölçüler içinde bulunmalıdır.

e- Okulda toplu başarıma metotlarına, grup çalışmalarına önem verilmeli, öğrencilerin serbest gelişme ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleme fırsatını rahatça bulacakları dinamik bir ortam hazırlanmalıdır.¹⁹⁷

Arvasi'nin okulla ilgili olarak şu ana kadar ortaya koyduğumuz görüşlerine göz attığımızda, okulun fonksiyonları ve bir okulun nasıl olması gerektiğine dair şu unsurların ön plana çıktığını görmekteyiz.

Okulun fonksiyonları şunlardan oluşmaktadır:

a- Okul geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

b- Okul bir etkileşim alanıdır.

c- Okul hayatla iç içe olan ve hayatla ilgili modeller ortaya koyan bir kurumdur.

d- Okul milli unsurları canlı tutar ve bireylerin bu unsur-

196- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 128.

197- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 80.

ları benimsemesini sağlar.

e- Okul bilgi üreten bir yerdir.

f- Okul, iş ve meslek ahlâkının ortaya çıkmasına katkı sağlar.

g- Okulda bir teşkilatlanma ve işbölümü söz konusudur.

Bir okulda bulunması gereken özellikler ise şu şekilde sıralanabilir:

a- Milli Eğitim hizmetlerinde bölgesel ve mahalli planlama merkezleri oluşturularak, merkez teşkilatının işlevlerinin bir kısmı bu bölgesel ve mahalli planlama merkezlerine devredilmektedir.

b- Okullar mahalli ve milli ihtiyaçlara göre amaç, müfredat ve teşkilatlanma yönünden yeniden ele alınmalıdır.

c- Bireyin güçlü bir kişiliğe kavuşarak kendini ifade edebilmesine imkan tanınmalı ve içinde yaşadığı toplumun sosyal normlarıyla uyum içerisinde bulunmasına özen gösterilmelidir.

d- Okulu oluşturan birimler, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak benimseyip uygulama alanına taşıyabilmelidirler.

e- Okuldaki eğitim ve diğer bütün etkinliklerde öğretmen, veli ve öğrenci işbirliğine gidilmelidir.

f- Fertlere güçlü bir vazife duygusu ve fedakarlık ruhu kazandırılmalıdır.

g- Okulda çeşitli kültürel etkinlikler düzenlenmeli ve halkın bu etkinliklere katılımı sağlanmalıdır.

ğ- Öğrencilere, diğer insanlarla rahat ilişki kurma kabiliyet ve yeteneği kazandırılmalıdır.

9- Kültür

Arvasi'nin kültürle ilgili görüşlerini; kültürün mahiyeti, kültür medeniyet ve eğitimle milli kültür arasındaki ilişki başlıkları altında ele alacağız.

a- Kültürün Mahiyeti:

Arvasi'nin önce kültürle ilgili yaptığı tanımlara yer verip, sonra kültürün mahiyetine ilişkin görüşlerinin ayrıntılarına geçebiliriz. Bu tanımlar şu şekildedir:

Kültür, "ister evrimle, ister sosyal temaslarla kazanılmış olsun, bir milletin renk ve damgasını taşıyan manevi ve maddi, ağır veya hızlı değişen sosyal değerlerin tümüdür."¹⁹⁸

Kültür, "sadece manevi değerlerden ibaret olmayıp, aynı zamanda bir milletin veya bir millete dahil içtimai birimlerin ve her türlü insan grubunun tabiatı değiştirerek ulaştığı bütün beşeri değerler ve varlıklardır."¹⁹⁹

Kültür, "bir milletin tarih boyunca yarattığı veya sosyal temaslarla kazanıp kendi tecrübeleri ile birleştirip yoğurduğu manevi ve maddi değerlerdir."²⁰⁰

Arvasi, tanımlardan anlaşılacağı üzere kültürü bir millete özgü ve o milleti diğer topluluklardan ayırt eden maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak görmektedir. Kültürden sadece manevi değerleri anlamamakta, milletin tabiatı değiştirerek ulaştığı bütün maddi değerleri kültüre dahil etmektedir.

Arvasi'nin kültürle ilgili tanımlarına yer verdikten sonra kültürün mahiyeti, değerlerin maddi maneviliği, kültürde yabancılaşma ve kültürler arası etkileşime ilişkin görüşlerinin ayrıntılarına geçebiliriz.

Kültür, bir milletin maddi ve manevi değerlerini ifade eder diyen Arvasi, kültürün maddi ve manevi unsurlarını şöyle açıklamaktadır. Ona göre; milletlerin içinde yetiştiği coğrafya parçasını ve tabiatı değiştirmesi ve geliştirmesi, yollar, köprüler, barajlar, fabrikalar yaparak, kanallar, tüneller açarak, karalara, denizlere, göklere ve fezalara açılarak, tabiattaki enerjiden, bitki ve hayvanlardan her geçen gün biraz daha fazla yararlanmanın yollarını araması, bunlar için çeşitli araç ve teknikler bularak tabiat çevresini yoğurarak hep yeni bir sosyal çevre oluşturmaları sonucu kültürün maddi unsurları doğmaktadır.

198- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 58.

199- Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 70.

200- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 13.

İnsanın fert ve cemiyet olarak ilimle, sanatla, dinle, ahlakla, hukukla, eğitimle, felsefi ve zihni değerlerle bizzat kendini yoğurması gayreti sonucu manevi bir sosyal çevrenin ortaya çıkmasından ise kültürün manevi unsurları doğmaktadır.²⁰¹

Arvasi bu ifadeleriyle kültürün yaşama tarzı olduğuna, toplumun duyuş, düşünüş ve inançları ile maddi ve manevi alanda ürettiği bütün araç gereçlerin kültür içine girdiğine vurgu yapmaktadır. Kültürün düşünsel, estetik ve etik temellerine dikkat çekmektedir.

Arvasi maddi ve manevi kültür unsurlarının iç içe olduğunu ve bir bütünlük taşıdığını ifade etmektedir. Ona göre, insan ve tabiat, nasıl birbirinden ayrılamazsa, insan toplumlarının sahip bulunduğu maddi ve manevi kültür unsurları da birbirlerinden ayrılamazlar. Süleymaniye camiiinde, Türk halısında ve Türk sofrasında maddi ve mânevi kültür değerlerimiz bir arada ve iç içe-dirler. Manevi değerlerimiz kültürümüzün özünü ve ruhunu, maddi değerlerimiz ise gövdesini ve vücudunu temsil ederler.²⁰²

Arvasi milli kültüre yabancılaşmayı temel kültür problemi olarak görmektedir. Ülkemizde milli kültüre yabancılaşma problemlerinin milletlerarası ilişkiler yoğunlaştıkça, kitle haberleşme vasıtaları geliştikçe, güçlü bir milli eğitim ve kültür politikası yerine yabancı kültür ve medeniyetlere kapılar sonuna kadar açıldıkça artacağını iddia etmektedir. Milli kitaplığından koparılmış, kendi kültür ve medeniyet tarihini, kendi klasiklerini tanımadan yetişen, kendi milli değerlerinden habersiz kalan genç nesillerin, yabancı kültürlerin yayın ve propagandaları karşısında desteksiz ve mukavemetsiz kalıp, yabancı tesirlere kapılacaklarını ve belki de onlar karşısında bir eziklik hissedeceklerini belirtmektedir.²⁰³

Arvasi burada farklı kültürlerle sahip milletlerle ilişkiler yoğunlaştıkça milli kültür değerlerinden uzaklaşma tehlikesinin ortaya çıkacağına dikkat çekmektedir. Ancak Arvasi'nin bu ifa-

201- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 253-254.

202- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 241.

203- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 295-296.

desinden bir milletin kendi içine kapanmasını, diğer milletlerle ilişki kurmamasını istediği anlaşılmamalıdır. O, gençlerimizin kendi milli değerlerinden mahrum kalmaları ve kendi kültürlerinden habersiz olarak yetişmeleri durumunda, kurulacak ilişkiler sonucu başka milletlerin kültürlerinin etkisi altında kalacakları, zararlı yayınlardan olumsuz yönde etkilenecekleri ve milli insicamın bozulacağı endişesini taşımaktadır. Bunun için de gençliğin milli kültür değerlerinden, tarihinden, sanatından, örf ve adetlerinden haberdar edilmesini ve eğitim faaliyetlerinin bütün bunları sağlayacak şekilde planlanmasını ve yürütülmesini istemektedir.

Arvasi kültürde kültür değişimleri açısından iki unsurun yer aldığını ifade etmektedir:

a- Manevi yönleri bulunmakla beraber maddi değeri olan ve ağır değişen veya değiştiği kolay kolay hissedilmeyen dil, töre, din, ahlâk gibi kültür değerleri.

b- Fikir, sanat, kılık ve kıyafet modaları ile ilmi ve teknik değer ve araçlar gibi hızlı değişen kültür değerleri.²⁰⁴

Arvasi kültürler arası etkileşim üzerinde önemle durmaktadır. Arvasi'ye göre kültürlerin milli bir yapısı vardır. İnsanlık alemi çeşitli kültür dairelerine ayrılmıştır. Bu durum, kültürlerin milli karakterinin inkar ve ihmal edilemeyeceğini ispat etmektedir. Bununla birlikte o, komşu kültür daireleri arasında karmaşık bir etkileşim olduğunu, toplumsal ilişkilerin kültürler arası etkileşimi artırdığını, kültürümüzün hem başka kültürlerden etkilendiğini, hem de onları etkilediğini ifade etmektedir.²⁰⁵

Arvasi kültürler arası etkileşime açıklık kazandırırken kültür emperyalizmine dikkat çekmektedir. Kültürler arası etkileşimin kültür emperyalizmine dönüşmesini bir milletin geleceği açısından çok büyük bir tehlike olarak görmektedir. Kültür emperyalizmine maruz kalan toplumların kendi tarih köklerinden kopma, milli ve mukaddes kültür değerlerini yaşamaktan kaçınma, kendi milli ve dini kimliklerini gizleme gibi olumsuz durum-

204- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 54.

205- Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, s. 335-336.

larla karşılaşabileceklerini düşünmektedir. Bu yüzden o, bir milletin kendi milli ve mukaddes değerlerine yabancılaşmadan muasırlaşmayı başarabilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.²⁰⁶

Görüldüğü gibi Arvasi ülkeler arasında kurulan ilişkiler sonucunda kültürlerin birbirlerinden etkilendiğini ve bunun da normal bir durum olduğunu ifade etmektedir. Ancak ülkeler arası ilişkilerin ve kültürel etkileşimin kültür emperyalizmine sebep olmasını bir milletin geleceği açısından tehlike olarak görmektedir.

b- Kültür Medeniyet İlişkisi:

Arvasi kültürle birlikte medeniyet kavramına da açıklık kazandırmaktadır. Medeniyet kavramından şunu anlamaktadır:

Medeniyet, kendi milletine, tarihine, kültürüne ve ideallerine yabancılaşmadan, ölçü ve tekniklerde incelmeye ve orijinal bir terkip içinde gelişme demektir.²⁰⁷

Medeniyet, milli kültür malzemesinin çağdaş ve evrensel ölçülere göre ulaşmış bulunduğu seviye veya bu kültür malzemesine yeni bir terkip getiren üst-sistem meselesidir.²⁰⁸

Medeniyet, milli kültür değerlerinin geliştirilmesi, inceltmesi, zenginleştirilmesi ve asrı hayran bırakacak bir terkiye ulaştırılmasıdır. Her millet, kendi kültür malzemesini esas alarak, bu malzemeyi işleyerek, incelterek, zenginleştirerek ve muasırlaştırarak medeniyetini kurar.²⁰⁹

Arvasi'ye göre kültürle medeniyet arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Kültür, bir milletin oluşturduğu maddi ve manevi sosyal değerlerin bütünü olarak, medeniyet ise bu kültür malzemesine yön ve biçim veren bir üst sistem ve çağdaş seviyeye göre işlenme durumudur. Kültür ve medeniyet iç içe gözüktükleri için, onları birbirinden ayırmak zordur.²¹⁰

Ona göre camilerimiz, halılarımız, soframız ve iktisadi faaliyetlerimiz bir bütün halinde milli kültürümüzün sınırları içerisinde:

206- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 258.

207- Arvasi, *Hasbihal*, C. 4, s. 72.

208- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 58.

209- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 246.

210- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 57-58.

Kültürün manevi unsurları kültür, maddi unsurları ise medeniyet demek değildir. Medeniyet kültür üstü bir sistemdir.²¹¹

Görüldüğü gibi Arvasi, kültür ve medeniyet kavramlarının birbirinden ayıramayacağını, bunların birbirini tamamlayan iki unsur olduğunu ve medeniyetin kültürün bir üst sistemini teşkil ettiğini, her milletin kendi kültür malzemelerini belli bir dünya görüşü içinde işleyerek, geliştirerek ve incelterek medeniyetlerini kurduklarını ifade etmektedir. Böylece o, kültürün milli karakterine dikkat çekmektedir.

Arvasi bir milletin kültür ve medeniyetinin birbirinden ayrılmayacak biçimde kaynaştığını söylemektedir. Bu sebepten o, kültürde milli, medeniyette uluslar arası olmak fikrini tutarsız bir düşünce olarak görmektedir.²¹²

İşte Arvasi, Ziya Gökalp'in* medeniyetin uluslar arası olduğu görüşüne bu yüzden karşı çıkmaktadır. Ancak Arvasi, Gökalp'in kültürün milli olduğu görüşüne katılmakta ve kültür de, medeniyet de millidir demektedir.

Arvasi'ye göre medeniyetin hammaddesi kültürdür. Her medeniyetin ham maddesi milletin tarihinden, coğrafyasından ve içtimai temaslarından süzüp çıkardığı milli kültür malzemesidir. Maddi ve manevi unsurları ile birlikte milli kültür, bir milletin tarihi tecrübelerini ifade eder. Her millet, medeniyetini kurarken, bu ham maddesini işleyip geliştirmek ister. Buna göre Türk medeniyetinin ham maddesi de maddi ve manevi bütün unsurları ile Türk Kültürü'dür.²¹³

Arvasi, milleti teşkil eden birimlerin, milli kültür ve medeniyet değerlerine yabancılaşmasını bir millet için en büyük tehlike olarak görmektedir. Ona göre yabancılaşma bir insanın veya insan grubunun çeşitli sebeplerle kendi tarihine, kültür ve medeniyetine, içinde yaşadığı cemiyete ve cemiyet değerlerine

211- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 241.

212- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 250.

* - Ziya Gökalp'in kültür ve medeniyetle ilgili görüşü için bkz., Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 26.

213- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 252.

uzak düşmesi demektir.²¹⁴

Arvasi eğitimde milli tecrübe unsurlarına yer verilerek milli kültür ve medeniyet değerlerine yabancılaşmanın önüne geçilebileceğini ifade etmektedir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin milli tecrübe unsurları doğrultusunda planlanmasını ve eğitim uygulamalarında milli kültür değerlerine yeterine yer verilmesini istemektedir.

Arvasi kültürle medeniyet arasındaki ilişkiye açıklık getirirken aynı zamanda kültür, tarih ve ülkü kavramlarının millet yaşamındaki önemine değinmektedir. Ona göre bir milletin hayatında bu üç kavram bir bütünlük teşkil eder. Tarih, zaman ve mekan içinde bir milletin hayatını ve mücadelelerini anlatır. Kültür bu tarih içinden süzülüp gelen milli tecrübeler ve alışkanlıkları temsil eder. Ülkü ise, aynı tarihe ve aynı kültüre bağlı bir milletin gelecekte ulaşmak istediği uzak ve yakın amaçları ifade eder. Tarih, bir milleti geçmişte, kültür halde, ülkü ise gelecekte birleştirir. Bu üç bağ, bir bütünlük içinde milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında çok önemli bir rol oynar.²¹⁵

Arvasi medeniyet kavramına değinirken, İslam'ın milli değerlere verdiği öneme ve İslam'ı benimseyen milletlerin en güçlü medeniyetleri kurduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre İslam, milli kültür değerlerini inkar ve tahrip etmeden yücelten evrensel bir din olduğundan, milli değerlerin güçlenmesine büyük imkan sağlar. İslam milletleri zayıflatmaz, yok etmez, aksine güçlü kılar. İslam'ı kabul eden milletler, bu dine sarıldıkları müddetçe, güçlü ve parlak medeniyetler geliştirmeye muvaffak olmuşlardır. İslam ile kaynaştıktan sonra Türkler, Araplar, Farslar, Hintliler... tarihi hayran bırakan medeniyetler meydana getirmişlerdir. Üstelik bu medeniyetler milli ve orijinal karakterleri içinde gelişmiş bulunmaktadırlar. Böylece farklı milletlerin, farklı kültür malzemesine, kendi ruh ve şuuru içinde orijinal birer kompozisyon imkanı sağlayan İslam, birçok milletin milli medeniyetine üst sistem olmuştur.²¹⁶

214- Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, s. 335.

215- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 319-320.

216- Arvasi, *Türk İslam Ülküsü*, C. 1, s. 267-268.

Arvasi İslâm'ın bir çok medeniyete üst sistem olduğuna değinmekle, belirleyicilik rolüne vurgu yapmaktadır. İslâm, milletlerin yaşamının her aşamasına damgasını vurmuş, kültürel değerlerde etkisini göstermiş ve bu değerlerin yeni bir ruh haliyle şekillenmesini sağlamıştır. Adeta milletlerin kültürel hayatı İslâm'ın etkisiyle yeni bir şekle bürünmüştür. İslâm'ın üst sistemliği meselesi Arvasi'nin aşağıda Türk milletinin yaşamında dinin etkilerine yönelik ifadelerinden daha iyi anlaşılabacaktır.

Arvasi, kültür medeniyet ilişkisi bağlamında Türk milletinin kültürel yaşamının her safhasında İslam dininin etkilerinden söz etmektedir. Ona göre Türk milletinin mimarisinden müzikisine, hattından tezyinatına, giyiminden kuşamına, nesrinden şiirine, düğününden derneğine, oyunundan eğlencesine, seccadesinden halısına, çeyizinden kefenine, beşiğinden mezarına, isminden cismine, şehidinden gazisine, ninnisinden ezanına, taşından toprağına kadar her şeyinde Türk-İslâm terkiibinin varlığı inkar ve ihmal edilemez bir gerçektir.²¹⁷

Arvasi'nin ifade ettiği gibi kültür ve medeniyet değerlerimizle İslâm dini arasındaki yakın ilişki din eğitiminin eğitim sistemimiz içerisindeki önemini ortaya koymaktadır. Din eğitimi ile aynı zamanda milli kültür ve medeniyetimizin eğitimi yapılmaktadır.

c- Eğitimle Milli Kültür Arasındaki İlişki:

Arvasi eğitimle millî kültür arasında sıkı bir ilişkinin varlığına inanmaktadır. Eğitimin ihmal edilemeyecek karakterinin milliliği olduğunu, bir Türk eğitimcisinin, eğitim etkinliklerini sürdürürken en büyük desteği milli kültür kurumlarında ve değerlerinde araması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre her millet milli birliğini sağlayan değerlere sahip çıkmak durumundadır. Türk öğretmeni, Türk'ün dilini, töresini, inançlarını, bütün kültür unsurlarını örselemeden geliştirmeye ve onları birer evrensel değer durumuna getirmeye kendini mecbur hissetmelidir. Kendi tarihi tecrübesinden yararlanamayan bir millet diğer milletlerin taklitçisi olmaya mahkûmdur. Bu sebepten milli eğitimin amaç-

larının belirlenmesinde, müfredatların hazırlanmasında, eğitimin teşkilatlanmasında tarihimiz, coğrafyamız, milli kültürümüz, maddi ve manevi zenginliklerimiz temel alınmalıdır. ²¹⁸

Arvasi, milli eğitimin amaçları belirlenirken milli tecrübelerin yanında başka milletlerin tecrübelerinin de dikkate alınmasını istemektedir. Ona göre milli bir eğitim diğer milletlerin kültür değerlerinden de yararlanmak zorundadır. Bir millet eğitimle tarih boyunca edindiği tecrübeleri, beşeri tecrübelerle yoğurarak, kendi şahsiyetinin rengini ve damgasını daima hissettirerek yeni bir terkibe ulaşmayı ve bunu genç nesillere aktarmayı düşünmelidir. ²¹⁹

Arvasi kültürle ilişkisi bağlamında eğitimin görevini belirlemektedir. Ona göre genç nesilleri geliştirmek, evrensel ölçüler içinde yoğurarak gelecek günlerin çetin mücadelesine hazırlamak, kendi milli kültürüne yabancılaştırmamak, en son ilmi araştırmaları, çeşitli konulardaki bulguları ve beşeri gelişmeleri ilkemize taşımak ve bunları yetismekte olan nesillerimize pedagojik değeri olan programlar ve metotlar içinde aktarmak eğitimin gerçekleştirmek durumunda olduğu hedeflerdir. ²²⁰

Görüldüğü gibi Arvasi bir yandan milli tecrübe üzerinde ısrarla dururken, diğer yandan da çağdaş unsurların dikkate alınmasını istemektedir.

Ona göre başarılı bir milli eğitim, bir taraftan “milli sosyal” yapıya intibak etmek ve milli kültür malzemesini işlemek, diğer taraftan “çağdaş ihtiyaçlara” cevap vermek gibi hassas bir denge üzerine oturmalıdır. Bunlardan birini ihmal veya inkâr, eğitimin yozlaşmasına yol açar. Eğitimin asla vazgeçilmez iki çehresi vardır. O, hem milli hem de çağdaş olmak zorundadır. ²²¹

Arvasi, eğitimin bir yandan da çağdaş olması gerektiğini ifade ederken ona şöyle bir görev yüklemektedir:

“Çağdaş eğitimin vazifesi, insanı biyolojik, psikolojik ve

218- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 107-108.

219- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 106.

220- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 109.

221- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 353-354.

sosyolojik bütün yönleriyle tanımak, onu bütün hayatı boyunca takip ederek kendi hususiyetleri içinde olgunlaştırmak ve geliştirmek suretiyle hem kendisi, hem de cemiyeti için faydalı olacak ve mutlu edecek bilgi, maharet, davranış ve değerlere ulaştırmaktır.”²²²

Günümüzde her alanda olduğu gibi eğitimle ilgili olarak da sürekli bir gelişme yaşanmaktadır. Ortaya çıkan her yeni durum, olumlu veya olumsuz şekilde eğitime de yansımaktadır. Eğitim faaliyetlerinde, içinde yaşanılan çağın şartlarının gereği olarak beliren yeni gelişmelere yer verilmesi zorunluluk arz etmektedir. Bu itibarla ülkemizde eğitim ve öğretime yönelik uygulamalar, milli unsurları bünyesinde barındırmakla beraber, aynı zamanda günümüzde ortaya çıkan yeni gelişmeleri de göz önünde bulundurmak, bu yönde yapılanmak ve evrensel boyutlara ulaşmak durumundadır. Çünkü çağdaş unsurları, evrensel kaideleri ve günümüzde eğitim alanında geliştirilen tatbikatları görmezlikten gelen eğitim uygulamalarında arzu edilen yönde başarıya ulaşılmasını beklemek oldukça güçtür.

Milli şuurun canlı tutulması, milli değerlerin bütün millet fertlerince benimsenmesi ve yabancılaşmanın önüne geçilmesi için eğitim faaliyetleri milli tecrübe doğrultusunda yürütülmeli, aynı zamanda çağdaş unsurlara da eğitim uygulamalarında yer verilmelidir.

Eğitimin, Arvasi'nin ifade ettiği çok yönlü görevini yerine getirmesinde okul büyük öneme sahiptir. Arvasi bir eğitim kurumu olan okulun milli kültürün gelişmesi açısından şu görevleri yerine getirmekle yükümlü olduğunu ifade etmektedir.

a- Okul, içinde doğduğu ve geliştiği milli kültürle çatışmak yerine onu çağdaş veri, teknik ve metotlarla incelemeli, değerlendirip geliştirmelidir. Okul bu görevini yerine getirmezse millet nazarındaki itibarını yitirir. Halk ile aydın, veli ile öğretmen arasında çatışma yaşanır.

b- Okul, milletin yüzyıllar boyunca elde ettiği tecrübeleri, çeşitli kültür değerlerini milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre şekil-

lendirmelidir.

c- Okul, milletin ve devletin hizmetinde ve milli kültürün sahibi olmalıdır.

d- Okulda verilen eğitim genç nesilleri evrensel ölçülerde geliştirmeli, asla kendi milli kültürüne yabancılaştırmamalıdır.²²³

e- Okul, milli kültürü malzeme olarak kullanıp, onu evrensel ölçülere ve değerlere göre işlemelidir.

f- Okul, çağdaş inceleme ve araştırmaların ürün ve verilerini de milli kültüre aşilayarak onu güçlendirmelidir.²²⁴

g- Okul, çevresinin kültür merkezi olmak bakımından kendi bünyesinde hazırlamış olduğu faaliyetleri çevresine açık tutmalıdır.²²⁵

Görüldüğü gibi, Arvasi genç nesillere kendi kültürlerini öğretmeyi, milli kültürü evrensel ölçülere göre geliştirmeyi ve onları kendi değerlerinden haberdar etmeyi okula bir görev olarak yüklemektedir. Ayrıca okulu millet fertleri arasında kaynaşmanın sağlanması açısından etkili bir kurum olarak görmektedir.

Buna göre okul bir toplumun milli eğitim politikasını gerçekleştirmekle görevlidir. Toplumun devamlılığını sağlamak için onun yaşamasına hizmet edecek vatandaş yetiştirmek ve yine onun devamlılığını sağlamak için onu etkileyecek şartları hazırlamak, bu yaratıcı güçte vatandaşlar yetiştirmek okulun görevidir. Ancak okul bir yandan toplumun devamını ve yenilenmesini sağlarken, diğer yandan hem her türlü dünya görüşüne, din ve mezhep özgürlüğüne, farklı kültürlerle hak tanımalı hem de bu özel görüşlerin üzerinde birleştirici, bütünleştirici, toplumun devamını ve yenilenmesini sağlayıcı bir kültür beraberliğini garanti etmelidir.²²⁶

223- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 109.

224- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 110.

225- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 136.

226- Okulun toplumun eğitim politikalarının gerçekleştirilmesindeki rolü için bkz., Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara, 1990, s. 43.

10- Yüksek Öğretim

Yüksek öğretim, bir ülkenin en üst seviyedeki eğitimidir. Yüksek Öğretim Kurumları gerçeklerin bekçisi, yeni gerçeklerin devamlı arayıcısı, toplum değerlerinin devamlı koruyucusu, milli birliğin garantisi, gençliğin şekillendiricisi ve geleceğe yol göstericidir.²²⁷

Geleceğe yön verecek bilim adamları, mühendisler, eğitimciler, psikologlar, ekonomistler ve bir çok sahadaki uzman kişiler yüksek öğretim kurumlarında yetişmektedirler. Toplumun ilerlemesi ve uygarlık düzeyine ulaşması bir açıdan bu kuruma yapılacak yatırıma bağlıdır.

Yüksek öğretimin bir takım amaç ve görevleri bulunmaktadır. Bunlar Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ayrıntılı olarak belirlenmiştir:

a- Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yurdumuzun bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek,

b- Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak,

c- Yurdumuzu ilgilendirenler başta olmak üzere bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak,

d- Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, hükümet ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak ve hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek,

e- Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak,

f- Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamu oyunu aydınlatıcı bilim verilerini sözle, yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmak.²²⁸

227- Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Erk Basımevi, Ankara, 1981, s. 237.

228- *Milli Eğitim Temel Kanunu*, Madde:35, s. 16.

Toplumların gelişmişlik dereceleri açısından bir ölçü kabul edilebilecek üniversitelerle ilgili olarak Arvasi'nin görüşleri ise oldukça dikkat çekicidir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

a- Yüksek tahsil politikasında, meslek yüksek okullarına çok önem verilmeli, bugün üniversitelerimizin sırtına binen ağırlık, daha çok meslek yüksek okullarına kaydırılmalıdır. Üniversitelerimiz ise meslek adamı hazırlamakla beraber, daha çok akademik çalışmalara ağırlık vermelidir.

b- Yüksek eğitim ve öğretim, daha çok geceye kaydırılmalı, 18 yaşını bitiren gençler, gündüzleri üretim sahasında verimli kılınmalıdır.

c- Yüksek eğitim ve öğretim, daha çok geceye kaydırılınca, öğretimin süresi ve programı bu ihtiyaca cevap verecek biçimde yeniden gözden geçirilmelidir.

d- Üniversitelerimiz sayı ve kalite itibarıyla milli ihtiyaca cevap verecek duruma getirilmelidir. Ülkemiz uygun eğitim bölgelerine ayrılmalı, bölgenin sosyo-ekonomik durumu göz önünde bulundurularak üniversite kurulmalıdır. Öğretim üyesi, laboratuvar, öğretim vasıtaları ve tesisleri ile ilgili problemler, önceden hazırlanmış bir plan dahilinde çözümlenmelidir.

e- Devlet Planlama Teşkilatı ile işbirliği yapılarak milli ve çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek sayı ve kalitede fonksiyonel meslek yüksek okullarının açılması planlanmalıdır.

f- Meslek yüksek okulları, öğrencilerini genelde mesleki liselerden almalı, istekli olan akademik lise mezunları da buralara girebilmelidir. Meslek yüksek okulu mezunları akademik kariyer için üniversitelere baş vurabilmeli ve gerekli desteği bulabilmelidir.

g- Üniversitelerimiz milli ihtiyaçlara göre teşkilatlanmalı, branş ve kontenjan tayin etmelidir. Yüksek öğretim kurumları özerk olmakla birlikte, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve bu irade ışığında tecelli edecek Devlet Planlama Teşkilatı'nın gösterdiği hedeflere göre hareket etmelidir. Üniversitelerimiz ve yüksek okullarımız milli iradenin denetimi altında çalışmalıdır.

ğ- Yüksek öğretim mutlaka paralı olmalıdır. Gençler, üniversiteye kaydını yaptırırken isterse peşin, isterse borçlanarak kanunda gösterilen parayı taahhüt etmek durumundadır. Fakir genç, istediği fakülteyi bitirdikten sonra taahhüt ettiği bu parayı, bir milli borç olarak ödemekten kaçınmayacaktır. ²²⁹

Mesleki ve teknik öğretime ağırlık verme ve bu anlayışın sonucu olarak Meslek Yüksek Okullarının sayısında artışa gidilmesi, üniversitelerde gece öğretime geçilmesi, üniversitelerin ihtiyaç doğrultusunda ve alt yapısı hazırlandıktan sonra açılması, yüksek öğretimin paralı olması, fakat fakir öğrencilerin devlete borçlanıp bu parayı mezun olduktan sonra geri ödemeleri ve üniversitelerin özerk olduğu ancak milli iradeye karşı bir tutum içerisinde giremeyeceği düşüncesi, Arvasi'nin yukarıda ifade ettiğimiz yüksek öğretime yönelik geliştirdiği önemli görüşler olarak göze çarpmaktadır.

Arvasi'nin üniversitelerimizin milli ihtiyaçlara göre teşkilatlanması ve milli irade doğrultusunda işlevini sürdürmesi gerektiği düşüncesini oldukça dikkate değer bulmaktayız. Üniversiteler halkına yabancı aydınlar yetiştirmemelidir. Milletinden kopuk, onu küçümseyen ve milli değerlerden habersiz üniversite mezunlarından, milli tecrübe unsurlarının kökleşmesine katkı sağlamalarını beklemek hayalcilik olur.

Arvasi'nin üzerinde durduğu, üniversitelerin paralı olmasıyla ilgili olarak Milli Eğitim Temel Kanunu'nda şu ifadeye yer verilmektedir:

“Yüksek öğretim paralıdır. Başarılı olan fakat maddi imkanları elverişli olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, imtihan harcı gibi her türlü öğrenim giderleri, burs, kredi, yatılılık ve benzeri yollarla sağlanır.

Öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödeme tarzları ile burs ve kredilerin tutarları ve bunların verilmesi esasları, Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikle tespit edilir.”²³⁰

229- Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, C. 1, s. 371.

230- Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde:38, s. 17-18.

Nitekim 6 Kasım 1981' de 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu kaldırılarak 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, öğrencilerden harç alınması yasallaştırılarak yüksek öğretim paralı olmuştur.²³¹

Ayrıca Arvasi'nin yukarıda belirttiği üniversitelerde gece öğretimine geçilmesi düşüncesi, 1992-1993 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.²³²

Bugün hemen hemen her ilçemize bir meslek yüksek okulunun açılması ve üniversitelerimizde gece eğitime yer verilmesi, Arvasi'nin eğitimle ilgili düşüncelerinin önemini ortaya koymaktadır.

11- Yabancı Dil Eğitimi

Bugün ülkemizde yabancı dile karşı çok hızlı bir yöneliş söz konusudur. Yabancı dil günden güne ağırlığını artırmakta ve dil bilmek günlük yaşamda bir üstünlük olarak algılanmaktadır. Artık çeşitli kurumlara eleman alımlarında ve akademik çalışmalarda yabancı dil baraj olarak görülmektedir. Bu husus bizzat devlet tarafından teşvik edilmektedir. Hatta bu amaca yönelik olarak 1997-1998 öğretim yılından itibaren İlköğretim 4. ve 5. sınıflara haftada 2 saat yabancı dil dersi zorunluluğu getirilmiş bulunmaktadır.²³³

Arvasi'nin üzerinde durduğu hususlardan biri de yabancı dil meselesidir. O, yabancı dilden ziyade kendi öz dilimiz olan Türkçe'ye daha çok ağırlık verilmesini istemektedir. Bu konudaki görüşlerine yer vermeden önce, dile bakış açısını ortaya koymak yerinde olacaktır.

Arvasi'ye göre dil, milli bir müessesedir. Millet in ihtiyacından doğmuş, milletle birlikte gelişmiş, milletle birlikte yaşa-

231- 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu, Madde:46, 6.11.1981 tarih ve 17506 sayılı Resmi Gazete.

232- 3843 sayılı Yüksek Öğretim Kurumlarında İkili Öğretim Yapılmasıyla İlgili Kanun, 27.11.1992 tarih ve 21422 sayılı Resmi Gazete.

233- Talim Terbiye Kurulunun 17.09.1997 tarih ve 144, 145, 146 sayılı yazıları, Tebliğler Dergisi, C.60, Sayı: 2481, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 589.

muş, milli tecrübeye bağlı olarak zenginleşmiştir. Dil, milletle bütünleşen ve milleti bütünleştiren bir içtimai müessesedir.²³⁴

Arvasi yabancı dil öğretirken milli dile yabancı kalınmamasını ve bu çalışmanın mili dille birlikte yürütülmesini istemektedir:

“Yabancı dil öğretimi ile ilgili en büyük tehlike, bir milletin kendi anadilini ihmal etmesi veya ikinci plana atmasıdır. Bir milletin yabancı dil öğretimine önem vermesi başka şeydir, kendi dilini inkar veya ihmal etmesi yine başka şeydir. Bu konuda, muhtaç olunan dengeyi sağlamak başlı başına önemli bir problemdir. Fakat, güçlü ve başarılı bir yabancı dil öğretimi politikası ile birlikte güçlü ve başarılı bir milli dil politikası gütmek mümkündür. Bunun için, ilk ve temel prensip olarak bütün tahsil kademelerinde, eğitim ve öğretimin Türk dili ile yapılması şartına ısrarla bağlı kalınmalıdır.”²³⁵

Arvasi milli dile önem verilmesini isterken aynı zamanda bu konuda bilimsel çalışmaların yapılmasını da gerekli görmektedir:

“Milli dil, tarihi rotasını kaybetmeden akademik çalışmalarla desteklenmeli, zenginleştirilmeli, bir ilim, fikir, sanat dili olarak geliştirilmelidir. Yabancı dil öğrenmek başka, milli dile yabancılaşmak başka şeydir. Yabancı dil öğretiyorum iddialarıyla ortaya çıkıp milli dili ikinci plana iten politikaları benimsemek mümkün değildir.”²³⁶

Arvasi burada yabancılaşmak tabirini kullanmaktadır. Ona göre yabancılaşma “bir insanın veya insan grubunun kendi tarihine, kültür ve medeniyetine, içinde yaşadığı topluma ve toplum değerlerine uzak düşmesi demektir. Bir millet için en büyük tehlike, milleti teşkil eden birimlerin, milli kültür ve medeniyet değerlerine yabancılaşmasıdır.”²³⁷

Dil bir milleti millet yapan değerler arasında yer aldığı-

234- Arvasi, *Hasbihal*, C. 6, s. 317.

235- Arvasi, *Hasbihal*, C. 1, s. 305.

236- Arvasi, *Hasbihal*, C. 6, s. 319.

237- Arvasi, *Hasbihal*, C. 2, s. 335.

dan dolayı, dilimizi ihmal edecek şekilde yabancı dile ağırlık verilmesi Arvasi'nin ifade ettiği gibi yabancılaşmayı beraberinde getirecektir.

Ancak buraya kadar ortaya konan düşüncelerden Arvasi'nin yabancı dil eğitimine karşı olduğu anlaşılmamalıdır. O, asla buna karşı değildir. Arvasi'nin kabullenemediği husus, yabancı dile verilen önemin kendi öz dilimiz olan Türkçe'ye verilmesi, dilimizin ihmal edilmesi ve ikinci plana atılmasıdır.

12- Ahlâk Eğitimi

Arvasi'ye göre, psikolojik, sosyolojik ve metafizik bir problem olarak ahlâk, insan hayatının en önemli konularından biridir ve sadece insan için vardır. Diğer canlıların hayatında düzen ve dayanışma bulunmasına rağmen, ahlaktan söz edilmesi mümkün değildir.²³⁸

Ahlak konusunun şuur problemi ile iç içe olduğunu belirten Arvasi, şuurun, bir otokritik güç olarak insanda irade ve sorumluluk fikrini oluşturduğunu, şuurun yokluğu halinde irade ve sorumluluğun da olmayacağını ifade etmektedir. Ona göre şuur sahibi bir insan mükemmelleşmek iradesine de sahiptir. Ahlaki davranış, şuurlu ve zaruri olan bir mükemmelleşme iradesidir.²³⁹ Şuur ile hareket eden insanlar bir ahlak kahramanı olmasalar bile, mutlaka bir ahlaki endişe taşımaktadırlar.²⁴⁰

Arvasi'ye göre, egomuzun istek ve hırslarına, toplumun emir ve iradesine boyun bükme ahlaki açıdan iyi ve güzel bir davranış şekli değildir. Bütün mesele korktuğumuz için, yahut bir menfaat umarak, yahut alkışlanmak için değil, "Mutlak iyi"nin aşkına, iyiliği tercih edebilmektir.²⁴¹

Arvasi bu düşüncesiyle, ahlak felsefesinde pragmatizmin karşısında yer alarak ve "Mutlak iyi"nin aşkına iyiliği tercih et-

238- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, s. 101.

239- Arvasi, a. g. e., s.101, 103.

240- Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, C.1, s. 327-328.

241- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 326.

meyi isteyerek Kant'ın ahlak anlayışına yaklaşmaktadır.²⁴²

Arvasi, ahlakın gücünün “evrensel ve mutlak” olduğu ölçüde artacağı, “mahalli ve itibarı” olduğu ölçüde azalacağı düşüncesine sahip olmakla beraber, teorik bir ahlakın başarı şansının olmayacağını, ahlak eğitiminin ister istemez pratik olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre filozoflar teorik bir ahlak anlayışına bağlı oldukları halde, sosyologlar pratik ahlak töreleri göstermektedir. Ancak töreler de gerçekçi, pratik ve etkili olmalarına rağmen, dar ve mahalli kaldıkları sürece yetersiz kalmaktadır. Oysa insanların, hem gerçekçi, hem pratik, hem etkili, hem de evrensel bir ahlak anlayışına ihtiyaçları vardır.²⁴³

Genel olarak ahlak duygusu, egomuz ile sosyal normlar arasındaki bir ahenk veya çatışmanın meydana geldiği heyecanları ifade eder ²⁴⁴ diyen Arvasi, ahlakı, cemiyetin din ve töresinden bağımsız olmayan bir sosyal müessese olarak kabul etmektedir.²⁴⁵

Felsefecilerin ahlak anlayışının teorik olduğunu, töresel ahlakın ise sınırlı ve mahalli kalabileceğini ileri süren Arvasi, ahlakı sosyal normlardan, toplumun din ve geleneklerinden teşekkül eden bir temele yerleştirmektedir.

Arvasi, ahlak konusunu işlerken vicdan kavramına da değinmektedir. Ona göre vicdan, içinde doğup büyüdüğümüz toplumun din ve töresi ile biçimlenerek, küçük yaştan itibaren olgunlaşmış bulunmaktadır. Vicdan, psikolojik dinamikleri itibarı ile ferdi bir özellik taşımakla beraber, esasen sosyal bir değerdir. Bu sebepten, din ve töre ile zıtlaşan teorik bir ahlak sistemi, kendini ne surette empoze ederse etsin, vicdanımızı etkilemez ve böyle bir ahlak sisteminin hükümlerini ihlal ettiğimizde vicdanımızda bir kaygı duymayız ve vicdan azabı çekmeyiz. Oysa ahlak, her şeyden önce, vicdanda kaygı uyandırdığında, din ve töre bu konuda gerçekten başarılı olarak ifade edilebilir.²⁴⁶

242- Kant'ın ahlak anlayışı ile ilgili olarak bkz, Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 253.

243- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 322-323.

244- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 125

245- Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, C. 1, s. 330.

246- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 331.

Görüldüğü gibi Arvasi, teorik olarak ortaya konan ahlak sistemlerini değil, toplumun din ve töresiyle uzlaşan ahlak anlayışını önermektedir. O, vicdanla ahlak arasında bağlantı kurmakta, vicdanın sosyal yönüne işaret etmekte, toplumun benimsediği inanç ve geleneklere ters düşen ahlakın vicdanda kaygı uyandırmayacağına vurgu yapmaktadır.

Mütecanis toplumlarda, dinin helal haram tarzında ortaya koyduğu normların, ahlakın iyi kötü biçiminde sıraladığı normlara paralel olduğunu söyleyen Arvasi'ye göre, bir müslüman Türk'ün vicdanı, din ve töresi ile kaynaşarak teşekkül etmektedir.²⁴⁷

Arvasi'ye göre milletlerin tarihi incelendiğinde sosyal ve ekonomik yapıdaki değişmelere rağmen, din ve ahlakın binlerce yıl kendini koruyabildiği görülecektir.²⁴⁸ Bu noktada ahlak eğitiminin gerekliliğine değinen Arvasi, ahlakı insan hayatının vazgeçilmez yönlerinden biri olarak tanımlamaktadır.²⁴⁹

Buna göre Arvasi, toplumdaki din kurumundan bağımsız bir ahlak anlayışı düşünmemektedir.

Arvasi ahlak eğitiminden hareketle, bilmek ve yapabilmek kavramlarıyla ilgili tartışmalar üzerinde durmaktadır. Ona göre bazıları, ahlak eğitiminin bilmek değil yapabilmek demek olduğunu, bu sebepten ahlakın okullarda okutulacak bir ders biçiminde alınamayacağını, ahlakın bir cemiyet işi olduğunu, kitaplarla, söz ve nasihatle başarılamayacağını savunmaktadır. Bazıları da bu düşünceye karşı çıkarak, ahlak eğitimi yapabilmek için bilmek gerektiğini, insan hayatında kitapların, söz ve nasihatın etkisiz olmadığını, bu sebepten okullarda yetkili ve örnek şahsiyetlerin okutacağı bir ahlak dersleri programının faydalı olacağını belirtmektedir.

Arvasi çeşitli çevrelerce uzun müddet ülkemizde tartışılmış olan bu meselenin, diğer ülkelerin bazılarında da görüldüğü üzere öğretim kademelerimize ahlak dersleri konulması ile sonuçlandığını ifade etmektedir."²⁵⁰

247- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 332.

248- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 332-333.

249- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 388.

250- Arvasi, a. g. e., C. 1, s. 338.

Nitekim 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında “Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi” bir bütün kabul edilerek, din ve ahlak eğitim ve öğretiminin devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı ve bu derslerin ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu dersler arasında yer alacağı belirtilmiştir.²⁵¹

Arvasi, ahlak eğitiminin anayasal zorunluluk haline getirilmesini olumlu bir karar olarak görmektedir. O, Türkiye Cumhuriyeti’nin, devletin temel niteliklerini korumak ve ortak beşeri değerleri de dikkate almak şartı ile ahlak derslerinin din ve töremiz esas alınarak okutulmasını istediğine, yani Türk-İslam kültür ve medeniyetine dayalı bir ahlak eğitim ve öğretimini uygun gördüğüne, bunun da realist bir anlayışı ifade ettiğine işaret etmektedir. Ona göre devlet ahlak eğitimine önem vermekle teorik ve felsefi spekülasyonlar yerine din ve töremizden kaynaklanan Türk-İslam kültür ve medeniyetinin pratik, denenmiş ve asırlar boyu faydası görülmüş normlarını hedef almış bulunmaktadır.²⁵²

Arvasi, ayrıca Tanzimat ile başlayan “kültür ikizleşmesi” problemine, yani bir tarafın ahlak eğitiminde dini ve milli değerlerimizin ele alınmasını savunduğu, diğer tarafın teorik ve beynelmilel bir ahlak tezinin etrafında dolaşıp durduğu döneme tenkitler getirmektedir.²⁵³

Arvasi, okullarda verilen ahlak eğitiminde şu hususlara dikkat edilmesini istemektedir:

a- Türk milli eğitimi, ahlak derslerine gereken önemi vermemeli, ahlak eğitimi milletimizin vicdanında yatan değerlere bağlı olarak yapılmalıdır. Ahlak eğitiminde dini ve milli ahlak telakkilerimiz dikkate alınmalıdır.

b- Okullarda verilen ahlak dersleri, milli ve dini hayatımızın desteklediği değerlere ters düşmemelidir.

c- Ahlak, teori değil, bizzat milletin yaşadığı ve yaşamak istediği iyi haller olarak pratiktir. Uygulanması mümkün olmayan felsefi doktrinler, milli ve dini hayatımızın yoğurduğu vic-

251- Bkz., *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982*, Madde: 24, s. 27.

252- Arvasi, *Akl ve Gönül*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 77.

253- Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, C.1, s. 338.

danlara, heyecan ve hassasiyet uyandırmayan felsefi kanaatler olarak sadece yük olur, fayda değil zarar verir.

d- Bir ahlak felsefesi teoride gerekli olabilir, ancak bu milli törelerle ve dini ahlakla çatışarak ve milli vicdanı tahrip edici biçimlerle tezahür edemez. Bir ahlak felsefesi yapılabilir, ancak bundan norm çıkarmak mümkün değildir. Teorik bir ahlak felsefesi, milli ve dini ahlakı geliştirici, besleyici, destekleyici ve onlarla işbirliği yapıcı nitelikte olursa elbette faydalı olur.

e- Ahlak eğitimi yapmakla görevlendirilen öğretim kadrosu ve kişiler, öncelikle milli ahlakı yaşamalı, yaşatan değerleri benimsemelidir.²⁵⁴

Arvasi'nin ahlak eğitimine yönelik geliştirdiği önerilere baktığımızda şu hususların ön plana çıktığını görmekteyiz:

Ahlak eğitimi milli ve dini değerler doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Ahlak bir teoriden ibaret olmayıp, aksine bir uygulama alanıdır. Ahlak eğitimi veren öğretim kadrosu, iyi bir ahlak eğitimine tabi tutulmalı, ahlak bilincine sahip kişiler olarak yetiştirilmelidir. Ahlak eğitiminde bir takım felsefi düşüncelere yer vermekten ziyade, toplumun inanç ve geleneklerine ağırlık verilmelidir.

13- Din Eğitimi

Arvasi'nin bu konudaki görüşlerine geçmeden önce din eğitimiyle ilgili yapılan bazı tanımlara yer ver verebiliriz:

Din Eğitimi: "İnsanın dini davranışını planlı olarak müspet ve istenilir bir şekilde sokmayı amaçlayan, bunu yaparken de insandaki dindarlık kabiliyetini sağlam ve doğru dini kültürle uyarıp geliştiren, kişide sağlıklı bir ruhi yapı ve vicdan oluşturmayı, onda hayata ve olaylara daha geniş açıdan bakabilmeyi, Allah huzurunda oluşan benliğin burada arınarak, yaratıklara sevgi ve saygıyla dönmesini sağlamaya çalışan eğitim sistemidir."²⁵⁵

254- Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, C. 1, s. 339.

255- Selahattin Parlador, *Din Eğitimi Ders Notları*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi, İzmir, 1985-1986, s. 2.

Din Eğitimi, “Ferdin çeşitli terbiye edici vasıtalarla rûhen ve mânen geliştirilmek sûretiyle, Allah’ın buyruklarına boyun eğecek hale getirilmesi ve bununla ilgili gerekli bilgileri öğrenmesi ve özümsemesidir.”²⁵⁶

Din Eğitimi, “Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”²⁵⁷

İlk iki tanımda daha ziyade din ve inanç kavramları ön plana çıkmaktadır. Son tanımın kapsam alanına ise formal eğitim girmekte ve bu tanımda olgusal ve betimleyici bir yaklaşım söz konusu olmaktadır.²⁵⁸

Din eğitimi eğitim sistemimiz içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Din eğitimi eğitimin ayrılmaz bir parçası olup, eğitim faaliyetleriyle iç içedir. Eğitim faâliyetleri örgün ve yaygın olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir.

Örgün eğitim: “Belirli bir çağdaki nüfusa nitelik kazandırmak ve üst okula hazırlamak amacıyla verilen okul içi eğitimidir.”²⁵⁹

Arvasi’ye göre örgün eğitim, “Bir toplumsal vakıa olarak cemiyet hayatında plansız ve sistemsiz olarak devam eden eğitimin, milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre bir plana, sisteme, teşkilata ve kadroya kavuşturulmasıdır.”²⁶⁰

Böyle bir eğitim, bir plan ve program dahilinde ele alınan teşkilatlı eğitimidir. Okullarımızda Milli Eğitimin amaçlarına göre belli bir yaş grubunda olan bireylere verilen eğitim, örgün eğitim olarak adlandırılmaktadır. Okul öncesi öğretim, ilköğretim ve yükseköğretim örgün eğitime dahildir. Örgün eğitimde genel, mesleki ve teknik eğitim programları da uygulanmaktadır.

Yaygın eğitime gelince, bu konuda pek çok tanım yapıl-

256- Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İİ. Fak. Yayınları, Adana, 1998, s. 52.

257- Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 25.

258- Tosun, a. g. e., s. 25-26.

259- *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, D.P.T., Ankara, 1972, s. 163.

260- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 362.

maktadır. Bunlardan bir kaç tanesine yer verebiliriz.

Haydar Taymaz, “Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelere birinden ayrılmış olan kişilere ilgi ve gereksinme duydukları alanlarda yapılan eğitimidir.”²⁶¹ tanımını vermektedir.

Cevat Geray, “Yetişkinlere ve okul dışındakilere yönelik düzenli, dizgeli ve örgütlü bir eğitim çabası”²⁶² olarak tarif etmektedir.

Yaygın Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporunda şu tanıma yer verilmektedir:

“Örgün eğitimlerini eksik bırakanlara, eğitim nimetinden hiç faydalanmayanlara olduğu kadar, eğitim ve öğretimde her kademeye ulaştıkları halde yine de daha bir şeyler öğrenmek isteyen birey ve toplumlara hitap eden bir öğretim şeklidir.”²⁶³

Eğitim Terimleri sözlüğünde ise yaygın eğitim şu şekilde tanımlanmaktadır:

“a- Resmi ya da özel kuruluşlarca yetişkinlere türlü alanlarda bilgi kazandırmak ve anlayışlarını geliştirmek amacıyla düzenlenip yürütülen eğitim etkinlikleri,

b- Yetişkin yurttaşların çalışma güçlerini artırmak, yaşayış düzeylerini yükseltmek, ulusal ve insancıl değerlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında ya da yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarıdır.”²⁶⁴

Yaygın eğitimin örgün eğitim gibi sistemli ve planlı olduğu söylenemez. Yaygın eğitim kısa süreli eğitim etkinlikleri şeklinde düzenlenir.

İşte örgün ve yaygın eğitim adı altında yürütülen çalışmalar dini içerik kazandığında örgün ve yaygın din eğitimi olarak ifadelendirilmektedir.

261- Haydar Taymaz, *Hizmetiçi Eğitim, Ders Notları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1978, s. 6.

262- Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay., No:73, Ank., 1978, s. 1.

263- Milli Eğitim Bakanlığı, *Yaygın Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 1966, s. 42.

264- Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, s. 160.

Din eğitimi sosyal bir gerçek olarak niteleyen²⁶⁵ ve milli hayatımızda dinin bütünüleyici yönüne dikkat çeken²⁶⁶ Arvasi, din eğitime yönelik orijinal düşüncelere sahiptir.

Arvasi, din eğitiminin sosyal hayat içinde yaygın eğitimin önemli bir parçası olduğu görüşündedir. Ona göre “Genç nesiller, aileleri içinde doğup büyürken Müslüman Türk milletinin vicdamında taşıdığı ve hayatına tatbik ettiği dini değerleri, ocak başı sohbetlerinde besler, camilerdeki vaazlar ve köy odasındaki konuşmalarla geliştirirler. Sahâbi cenkleri, evliya menkıbeleri, Yunus Emre ilahileri... ezan ve kametler okunarak evlatlarına isim verilmesi gibi faaliyetlerin hepsi din eğitimi gayesiyle yapılmaktadır.”²⁶⁷

Fakat Arvasi, yaygın din eğitiminin sistemsiz, plansız ve programsız olduğunu, birtakım ehliyetsiz kişilerin dine zarar verdiğini ve bu durumun da tehlikeli sonuçlar doğurduğunu ifade etmektedir.²⁶⁸

Bu yüzden o, örgün eğitim içerisinde ciddi bir din eğitimi yapılmasına taraftardır. Zira örgün din eğitimi, yaygın din eğitime nazaran sistemli, planlı ve bir program dahilinde yapılan eğitimidir.

Arvasi, din eğitimi insanın en tabii hakkı olarak görmekte, böyle bir eğitimin hem fert ve hem de toplum açısından son derece gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Din eğitim ve öğretimi, sadece “insanın temel hak ve hürriyetlerinden” biri olduğundan “hukuki” bir zaruret olarak yerine getirilmesi gereken bir vazife telakki edilmemelidir. Din eğitim ve öğretimi, bir taraftan ferdi vicdanların yücelmesi, insanın beden ve ruh sağlığı açısından huzuru, diğer taraftan da biz-zat cemiyetin düzen ve dengesi ile devletin selameti açısından gereklidir.”²⁶⁹

265- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 381.

266- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 387.

267- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 381.

268- Arvasi, a.g.e., C. 1, s. 382.

269- Arvasi, a.g.e., C. 1, s. 387.

Eğitimcimizin burada ifade ettiği üzere din eğitimi bireylerin sorumluluk duygusuna sahip olabilmeleri ve toplumsal düzenin sağlanması açısından son derece önem taşımaktadır.

Ayrıca din eğitiminin şu tür yararları bulunmaktadır:

a- Din eğitimi çocuğun ruh sağlığı üzerinde, duygu ve heyecan gelişiminde olumlu katkılarda bulunur.

b- Din eğitimi insana Allah inancını öğreterek hayatının değerini ve üstünlüğünü anlatır.

c- Din eğitimi ferde hayatını düzene koymak için bazı ilkeler kazandırır. Hayatında huzur ve uyum içinde olan, iman ve aklını yerinde kullanmasını bilen kimse, sosyal hayatta da uyumlu olur.

d- Sağlıklı ve zamanında yapılan din eğitimi, sosyalleştirme aracı olarak değerlendirilebilir, kişinin kendini tanımasında rehberlik yapabilir. Sosyal gruba iyi ve doğru hedefler gösterir. Grubun moral desteğini sağlayarak, uyumlu, ahenkli ve nazik bir cemaat oluşmasına yardımcı olur.

e- Sağlıklı ve yeterli bir din eğitimi fertlerin başka din mensuplarıyla birlikte uyum ve işbirliği içinde yaşamalarını olumlu yönde etkiler.

f- Sağlıklı din eğitimi, iyilikleri, sosyal adalet ve dayanışmayı desteklediği gibi, sosyal rahatsızlık ve bözuklukların da önüne geçer.

g- Din eğitimi, insan fitratında bulunan sevgi duygusundan hareketle eğitimin birçok meselesini halleder.²⁷⁰

Arvasi'nin hem bireyin huzuru hem de toplumun düzeni açısından son derece gerekli gördüğü din eğitimi, ülkemizde bugüne kadar değişik aşamalar geçirmiştir. Belli bir dönem din eğitimi ihmal edilmiş, bunun sonucu olarak fertler dini tahsil ve terbiyeden mahrum bırakılmışlardır.

Din eğitiminin geçirdiği aşamalarla ilgili olarak aşağıda

270- Halis Ayhan, "Din Eğitimi ve Öğretimi: 21. Yüzyılda Beklentiler", *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Sedar yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 287-291.

vereceğimiz ayrıntılı bilgiler bu ihmalin boyutlarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ülkemizde din eğitiminin uğradığı değişiklikler dört maddede özetlenebilir:

- a- Okullarda mecburi dersler arasında din dersi,
- b- Din dersinin okullardan uzaklaştırılması,
- c- Okullarda isteğe bağlı din dersi,
- d- Okullarda mecburi dersler arasında din dersi.²⁷¹

Şimdi 4 maddede toplanan bu değişikliklerin ayrıntılarına geçebiliriz:

1924 yılında Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle bütün okullar, Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Bu tarihten itibaren din eğitimi, mesleki din eğitimi ve genel eğitim içinde yer alan din eğitimi olarak ikiye ayrılmıştır. Önce genel eğitim içerisindeki din eğitimiyle ilgili yaşanan gelişmelere değinip, daha sonra mesleki din eğitiminin geçirdiği aşamalar üzerinde duracağız.

1924 ilkokul programlarında "Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri" adı altında din dersleri birinci sınıf hariç, haftada 2 saat okutulmaktadır. 1926 programında din dersleri üçüncü sınıftan başlamakta ve haftada 1 saate indirilmektedir. 1930 programında din dersleri yalnızca beşinci sınıf öğrencilerine, ebeveynleri isterse, haftada yarım saat verilen bir ders haline gelmiştir. Ancak bu dersin köy ilkokullarında 1938-40'lara kadar okutulduğu görülmektedir.²⁷²

O dönemlerde Lise birinci devre veya ortaokul olarak adlandırılan ve ilkokul üzerine öğrenim veren öğretim kurumlarının, 1924 yılı programında, 1 ve 2. sınıflarında haftada birer saatlik din dersleri bulunmaktadır.²⁷³

271- Bilgin, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Özel Öğretim Yöntemleri Üzerine", *Din Öğretimi Dergisi*, Sayı:30, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1991, s. 79.

272- Yahya Akyüz, *Türkiye'deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri*, Ankara, 1978, s. 278-279.

273- Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 166.

Din dersleri 1930 yılından itibaren orta okullardan tamamen kaldırılmıştır.²⁷⁴

1340 (1942) tarihli ilk resmi program dahil, cumhuriyetin ilk dönemindeki liselerde, 1924-1937 ve bunu takip eden yıllardaki programlarında din eğitimi ve öğretimi veren herhangi bir ders bulunmamaktadır.²⁷⁵

1948-1949 yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına isteğe bağlı olarak haftada 1 saat din dersi konulmuştur.²⁷⁶

Din dersinin ilkokul programlarına girmesinden sonra, 1956 yılında orta okulların 1. ve 2. sınıflarına birer saat din bilgisi dersi isteğe bağlı olarak konulmuştur.²⁷⁷

Bu ders 1967 yılında lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarında haftada 1 saat ve isteğe bağlı olarak okutulmaya başlanmıştır.²⁷⁸

Din dersi, 1976 yılında alınan bir kararla orta okul 3. sınıf, lise ve dengi okulların 3. sınıflarına da konulmuştur.²⁷⁹

1982 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle din dersi okullarımızda mecburi dersler arasına alınmıştır.

Genel eğitim içerisindeki din eğitimiyle ilgili ortaya çıkan bu tablo mesleki din eğitimi açısından da geçerlidir.

Tevhidi Tedrisat Kanununun kabulüyle medreselerin yerlerini alan İmam-Hatip Okullarının sayısı 1924'te 29 tane idi. 1924-1925 öğretim yılında 26'ya, 1925-1926 öğretim yılında ise bu okulların sayısı 20'ye inmiştir. 1927 yılında Kütahya ve İstanbul İmam-Hatip Okullarının dışındakiler kaldırılmış, geriye iki okul kalmıştır.²⁸⁰

Din hizmetlerinin ifası için eleman yetiştirmek üzere ilko-

274- Akyüz, *Türkiye'deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, s. 279.

275- Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, s. 167-173.

276- İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1966, s. 31.

277- Tebliğler Dergisi, 17 Eylül 1956 tarih ve 921 sayılı.

278- Talim ve Terbiye Kurulunun 21.9.1967 tarih ve 343 sayılı kararı.

279- Talim ve Terbiye Kurulunun 23.9.1976 tarih ve 345 sayılı kararı.

280- Nihat Dinçer, *1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, İst, 1974, s. 32.

kula dayalı ve dört yıl süreli olarak kurulan İmam-Hatip Okulları 1930 yılında kapanmıştır. Ancak 1930-1931 ve 1931-1932 yıllarında orta okullara bağlı sınıflar halinde faaliyet göstermişlerdir.²⁸¹

Artık 1930-1950 yılları arasında ülkemizde din adamı yetiştirmek amacına dönük bir eğitim verilmemiştir. Bu sebeple belli bir süre eski medrese mezunları tarafından yürütülen müftülük, vaizlik ve imamlik gibi din görevleri yavaş yavaş hiç eğitim görmemiş kimselerin eline geçmiştir.²⁸²

Okullarda din bilgisi adı ile bir ders bulunmamakla birlikte, başka dersler yolu ile Türkiye'deki din anlayışı tabiatçılığa kaydırılmak istenerek ²⁸³ dinden uzaklaştırılmıştır.

Mesleki din eğitiminin ortadan kaldırılışı zaten uzun süredir din görevlisine ihtiyacı olan halkımıza daha da zor anlar yaşatmıştır.

"Memleketin bir çok yerlerinde hakiki ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek hal-ka namaz kıldırarak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bulunamamış",²⁸⁴ "din hizmetleri ehli olmayan cahil kimselerin elinde kalmış, "köylerde çoğu zaman ölüleri gömmek için bir hoca bulunamaz"²⁸⁵ olmuştur.

Din görevlisine duyulan ihtiyaç gittikçe ağırlıklı olarak kendini hissettirmeye başlamıştır. İhtiyaç hissedilen din görevlilerini yetiştirmek amacıyla, 1948 yılında 10 il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı İlk Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı kurslar açılmasına karar verilmiştir.²⁸⁶

Daha sonraları, açılan bu kursların yetersizliği ve din adamlarına duyulan ihtiyaç göz önünde bulundurularak, 30.10.1951 ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararıyla yedi ilde birer İmam-Hatip Okulu açılmıştır.²⁸⁷

281- *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitiminiz*, Milli Eğitim Bakanlığı, İst, 1973, s. 153.

282- Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 212.

283- Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık. Ankara, 1980, s. 49.

284- Dinçer, *1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, s. 45.

285- Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Çev. Hayrullah Örs, Ank, 1972, s. 77.

286- Dinçer, a. g. e., s. 61.

287- *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, M.E.B., İstanbul, 1983, s. 419.

Bu okullar, ilkokula dayalı, birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıl olmak üzere toplam yedi yıl süreli, meslek kültürü yanında, aynı seviyedeki okullara denk genel kültür veren orta dereceli eğitim ve öğretim kurumları olarak kurulmuştur.²⁸⁸

Sonraki yıllarda İmam-Hatip Okullarının sayısında artış yaşanmış ve bu okullar bir takım değişikliklerle karşı karşıya kalmışlardır. Günümüzde ise bu okulların orta kısımları kapatılmış, sadece lise kısımlarında eğitim yapılmasına imkan tanınmıştır.²⁸⁹

Görüldüğü gibi ülkemizde, hem genel eğitim içerisindeki din eğitimi, hem de mesleki din eğitimi açısından çalkantılı dönemlerden geçilmiştir. Bunun sonucu olarak ülkemiz insanı uzun süre dini eğitim görmekten mahrum kalmıştır.

Bu durum ise Osman Turan'ın ifadesiyle ahlâki ve manevi buhranlara, toplumsal huzursuzluklara yol açmıştır.²⁹⁰

Yine aynı şekilde 12 Eylül 1980'den önceki dönemde dini eğitim ve terbiyeden mahrum bırakılan nesillerin ülkemizi ne-relere götürebileceği yakından görülmüştür.²⁹¹

Fakat 12 Eylül 1980 sonrası iş başına gelen yeni yönetim, din eğitimi ve öğretimine son derece olumlu yaklaşmıştır.

1980-1983 yılları arasında resmi ve gönüllü kuruluşların yaptığı bilimsel çalışmalar ve din eğitimi alanındaki uzmanların görüşleri büyük ölçüde dikkate alınarak, yüksek din öğretimi, İmam-Hatip Liseleri, Anayasa gereği, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin ilk ve orta öğretimde zorunlu olması gibi, din eğitimi ve öğretiminin temel konularında kanunlar çıkarılarak çözümlere ulaşılmıştır.²⁹²

Yukarıda din eğitiminin geçirdiği aşamalarda ifade ettiğimiz üzere, ülkemizde din eğitiminin belli bir dönem ihmal edil-

288- *Din Eğitimi Özel İltisat Komisyonu Raporu*, D.P.T., Ankara, 1971, s. 21.

289- 18.08.1997 tarihli çıkan 4306 sayılı yasa ile 1997-1998 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak İmam Hatip Liselerinin sadece lise kısımlarına öğrenci alınmıştır.

290- Osman Turan, *Türkiye'de Manevî Buhran*, Hilal Yay., Ankara, 1964, s. 220.

291- *Millî Kültür Özel İltisat Komisyonu Raporu*, D.P.T., Ankara, 1983, s. 141-142.

292- Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul, 1999, s. 506.

mesi ve süreklilik sağlanamaması halkın gerçek ve doğru dini bilgilerden mahrum kalmasına sebep olmuştur. Bu sahada büyük bir boşluk yaşanmıştır. Din eğitiminin ihmal edildiği dönemde eğitim ve öğretim faaliyetleri içerisinde yer alan Arvasi, bu yüzden haklı endişelerini ortaya koymuştur.

O, din eğitimi verilmeyen gençliğin manevi bir boşluğa düştüğünü ve yanlış yollara sürüklendiğini, din eğitiminden mahrum kalan halkın yanlış dini inanışlara ve hurafelere yöneldiğini bir eğitimci olarak bizzat müşahade etmiştir.

Arvasi, artık din eğitiminde yaşanan ihmale son verilmesini, ciddi, samimi ve dosdoğru bir din eğitiminin hayata geçirilmesini istemektedir. Ona göre din sahası hem cehaletin, hem de istismarcıların elinden kurtarılmalıdır. Yanlış bir laiklik politikasıyla devlet, dinin yanlış anlatılmasına ve istismar edilmesine karşı ilgisiz kalmamalı, bilakis devlet dinin dosdoğru anlatılmasına ve yorumlanmasına yardımcı olacak ortamı hazırlamalıdır.²⁹³

Arvasi, devletin dine karşı kayıtsız kalmasının ve hakiki bir din eğitiminin hayata geçirilmeyişinin halk açısından çok tehlikeli sonuçlar doğuracağına inanmaktadır. O, bu hususu şu şekilde ifade etmektedir:

“Din hakaret görürse, onun açık veya gizli savunucuları meydana çıkar. Resmi din eğitim ve öğretimi yasaklanır veya ihmal edilirse gayri resmi din eğitim ve öğretimi başlar. İmam-Hatip Liselerini, İlahiyat Fakültelerini, Kur’an Kurslarını, dini basın ve yayını yasaklarsanız, fonksiyonel müesseseler inkar ve ihmal edilemeyeceğinden, yerine hemen gayri resmi olarak gizli-leri kurulacaktır.

Kesin olarak iddia ediyoruz ki, gerçek, güçlü, sağlam, samimî ve ciddi bir din eğitiminden ve onu destekleyen müesseselerden mahrum bırakılan bir ülkede dinî hayat da, cemiyet de, devlet de büyük zarar görür. Devlet, kendi cemiyetine ve kendi sosyal müesseselerine sahip çıkmazsa, o zaman “sahte mürşitler” ve “din tüccarları” piyasayı doldurur. İşte o zaman “politikacı” bu sahayı istismar eder. Gençler ve kitleler, mukaddes di-

293- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 320.

nin saf ve berrak kaynaklarından uzak kalır, din adına yalan yanlış batılların pençesine düşer.

Dinî hayatımızı kurtarmanın ve cemiyeti yeniden aynı inanç ve ahlâk değerlerinde toplamanın ve Türk-İslâm medeniyetini yeniden diriltmenin yolu, samimî, ciddi ve yeterli bir din eğitiminden geçer.”²⁹⁴

Ciddi, samimi ve milli vicdanı tatmin edici bir biçimde din eğitimi ve öğretiminin planlanmasını vurgulayan Arvasi, ihmal edilen din eğitimi ve öğretiminin, her diri ve canlı müessese gibi, yer altına çekilip, istenmeyen gelişmelere kaynaklık edeceği, dini birlik ve insicamı bozacağı, bunun sonucu olarak farklı ve gizli dini gruplar ve akımların teşekkül edeceği, bu durumun ise milli bütünlüğü zedeleyerek toplumsal çözümlere sebep olacağı kanaatinde-dir.²⁹⁵

Görülüyor ki eğitimcimiz devletin dini müesseselere sahip çıkması ve halkına gerçek manada ve dinin özüne uygun bir din eğitimi vermesine taraftardır. Ülkemizde özellikle son dönemlerde din adına ortaya çıkan bazı sahte şahsiyetlerin halkımızın kafasını karıştırmaları, sergiledikleri son derece olumsuz ve dine aykırı tavırlar, Arvasî'nin görüşlerinde son derece isabet kaydettiğini göstermektedir.

Devletimiz insanların dini doğru anlamalarına ve dengeli bir din anlayışına sahip olmalarına imkan sağlamalı ve bu alanda uzman kişilerin görüşlerini dikkate almalıdır. Bu manada özellikle İlahiyat Fakültelerimizde görev yapan bilim adamlarımızı, halkımızı dinî konularda aydınlatmak, batıl inanç ve hurafelerden uzaklaştırmak ve onları dinî açıdan ehliyetli kişilerin elinden kurtarmak konusunda çok büyük görevlerin beklediği kanaatindeyiz. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığını, müftü, vaiz ve bütün diğer din görevlileriyle birlikte halkı din konusunda aydınlatmak hususunda büyük sorumluluklar beklemektedir.

Arvasî, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın doğru yapılanması ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

294- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 3, s. 325.

295- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, s. 39.

“Her şeyden önce “Diyanet Teşkilatı” gerçekten bu işin ehli olan, ilmi ve ahlâkı ile tanınmış “ihlâs sahibi” mü’min kişilerden ve millî şuuru uyanık kimselerden kurulmalıdır. Bu teşkilât, politik endişe ve müdahalelerden uzak tutulmalıdır. Din görevlileri, behemehal küçük politik hareketlerden ve partililikten korunmalıdır.”²⁹⁶

Eğitimcimizin de belirttiği gibi Diyanet İşleri Başkanlığı, siyasetten uzak durmalı, siyasal müdahalelerden korunmalı ve bağımsız bir kurum haline getirilmelidir. Zira bu özelliğini koruduğu sürece, mevcut siyasal gücün etki alanına girmeyecek ve dinî konularda daha rahat bir şekilde dinin özüne uygun çalışmalar gerçekleştirebilecektir.

Esasen Diyanet İşleri Başkanlığı’nın politik ve siyasal düşüncelerden uzak durması gerektiği anayasal bir zorunluluktur. Bu husus Anayasa’nın 136. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir.”²⁹⁷

Anayasada ifadesini bulan özel kanun, Diyanet İşleri Başkanlığı’nı şu tür görevleri yerine getirmekle sorumlu tutmaktadır:

“Diyanet İşleri Başkanlığı İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda cemi-yeti aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek ile görevlendirilmiştir.”²⁹⁸

Anayasada belirtildiği şekilde bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi amaç edinerek halkımızı din konusunda aydınlatan Diyanet İşleri Başkanlığı açısından büyük bir faaliyet alanı bulunmaktadır.

296- Arvası, *Türk İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 388-389.

297- *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982*, Madde:136, s. 104.

298- 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun, Madde:1.

dır. Binlerce câmide görev yapan binlerce din görevlisi * halkın dini konularda aydınlatılması, yanlış dini anlayışların ortadan kaldırılması ve toplumsal dayanışmanın temellerinin atılması açısından bir fırsat olarak göze çarpmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu ağır sorumluluğun üstesinden gelmek için, her şeyden önce din görevlilerinin kalitesini yükseltme yönüne gitmelidir. Şüphesiz ki, iyi bir eğitim seviyesi, kültürlü ve bilgili olma, insanlarla sağlıklı diyaloglar kurabilme, siyasetle uğraşmama, örnek davranışlar sergileme, hoşgörölü ve anlayışlı olma, ifrat ve tefritten uzak durma ve göreve bağlılık din görevlilerinde bulunması gereken üstün özelliklerdir.

Din görevlilerinin eğitim seviyelerini yükseltmek için ciddi önlemler alınmalıdır. Öncelikli olarak İlahiyat Fakültelerinde okuyabilme imkanı sağlanmalıdır. Bunun yanında sık sık hizmet içi eğitim ve seminerler düzenlenmelidir. Din görevlilerinin eğitim düzeyini yükseltme amacıyla İlahiyat Fakülteleriyle işbirliği yapılmalıdır.

2004 yılı istatistiklerine göre camilerimizde görev yapan 49989 din görevlisinin 28597'si İmam-Hatip Lisesi mezunu, 3113'ü İlahiyat Meslek Yüksek Okulu mezunu, 1911'i İlahiyat Fakültesi mezunudur.²⁹⁹

Görüldüğü gibi yüksek dini tahsil yapanların oranı oldukça düşüktür. Bu oran din görevlilerinin eğitim seviyelerinin yükseltilmesinin ne kadar gerekli olduğunu açıkça ortaya koyması açısından son derece önem taşımaktadır. Artık bir taraftan mevcut elemanların eğitim seviyeleri yükseltilirken, diğer taraftan bundan sonraki eleman alımlarında İlahiyat Fakültesi mezunu olanların tercihi yoluna gidilebilir.

Arvasi'nin din görevlilerine yönelik düşünceleri yanında camilerle ilgili görüşü de şu şekildedir:

“Mabetlerimiz halkımıza aktüalitemizle ilgisiz, kuru ve

* - Ülkemizde kadrolu 66356 cami bulunmaktadır. Bu camilerde 49989 İmam-Hatip ve 9453 müezzin görev yapmaktadır. (Diyanet İşleri Başkanlığı 2004 Yılı İstatistikleri, Ankara, 2005, s. 7, 99.)

299- Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri 2004, s. 7.

hayatiyetsiz vaazlar veren, yaşayanlardan ziyade ölüleri ilgilen-diren müesseseler olmaktan kurtarılmalıdır. Mabnetler hayat, ilim ve aktüalite ile dolmalı, ölü ruhları ve beyinleri diriltici tesirlerin meydana olmalıdır. Mabnet millete yaşama gücü ve dinamizm vermelidir.”³⁰⁰

Arvasi'nin camilerin gerçekleştireceği fonksiyonla ilgili olarak ortaya koyduğu bu düşüncesinin hayata geçirilmesinde din görevlilerini büyük sorumluluklar beklemektedir. Çünkü din görevlileri camiler vasıtasıyla devamlı bir şekilde halkla iç içe bulunmakta, onları dini konularda aydınlatmakta ve halkın doğru, gerçek ve dinin özüne uygun olana ulaşmasında, birlik ve beraberliğin ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedirler. Arvasi'nin din görevlilerinin mesleğinin ehli olan kimselerden teşekkül etmesi ve particilikten uzak durmaları yönünde yukarıda ifade ettiğimiz düşüncesi bu açıdan oldukça önem taşımaktadır.

Arvasi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev alanıyla ilgili ayrıca şu önerilerde bulunmaktadır:

a- Gerek okullarda, gerekse yetişkinler eğitimi olarak ele alınacak din eğitim ve öğretimi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorumluluğu altında ilgililerle kurulacak işbirliği ile sağlanmalıdır.

b- Din eğitimi ve öğretimi müfredatı ile ilgili ders kitaplarının hazırlanmasında, okutulmasında, hatta müfredat ve muhtelif okullardaki programların tespitinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı sürekli işbirliği halinde bulunmalıdır.

c- Her kademedeki okullarımızda okutulacak din dersleri hem sayıca, hem de kalitece artırılmalıdır.

d- Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği ile hem yetişkinler, hem de çocuklarımız için Kur'an-ı Kerim kursları açılmalı, orta dereceli okullarda Kur'an-ı Kerim dersi okutulmalıdır.

e- Din dersleri sadece teorik bilgi vermemeli, haftada bir saat veya gerektiğinde uygulama da yaptırılmalıdır.

300- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s. 13.

f- Din eğitimi ve öğretiminde görev alacak kimseler, Diyanet Teşkilatı'nın onayı alınmak suretiyle tayin edilmelidir.³⁰¹

Görüldüğü gibi Arvasî, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev alanını daha da genişletmektedir. Örgün din eğitiminin sadece Milli Eğitim Bakanlığı'na yürütülmesine karşı çıkmaktadır. Bu manada Milli Eğitim Bakanlığı ile bu kurum arasında sürekli işbirliği yapılmasını, din eğitimi müfredat programının belirlenmesinde ve bu müfredata uygun kitapların hazırlanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın etkin bir şekilde yer almasını istemektedir.

Arvasî, devletin azınlıkların din eğitim ve öğretim işini cemaatlere bırakmış olduğu halde, İslâm dini ile ilgili eğitim ve öğretimi cemaatlere bırakmayarak bizzat üstlenmesini doğru bir karar olarak görmektedir. Ona göre Türkiye Cumhuriyeti, din eğitim ve öğretimini cemaatlere bırakmayıp bizzat yapmakla, hem devleti, hem halkını ve hem de dini tehlikelerden korumak istemiştir.³⁰²

Fakat Arvasî, devletin din eğitim ve öğretimini cemaatlere bırakmayıp bizzat ve isteyerek yüklendiğine göre, üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁰³

Din eğitimi ve öğretiminin nasıl yapılacağıyla ilgili olarak 1982 Anayasasının 24. maddesinde şu ifadeler yer verilmektedir:

“Din ve Ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.”³⁰⁴

Arvasî'ye göre anayasanın din eğitimiyle ilgili bu açık emrine rağmen uygulama yarım ve eksik bir din eğitimi verilmektedir:

“Şu andaki uygulama kelimenin tam manasıyla yarım ve eksiktir.”

301- Arvasî, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 389-390.

302- Arvasî, *Hasbihal*, C. 5, s. 377.

303- Arvasî, *Hasbihal*, C. 5, s. 378.

304- *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası* 1982, s. 27.

Yani, okullarımızda din kültürü verilmekte, fakat din eğitimi ihmal edilmektedir. Anayasa'nın bize ve çocuklarımıza tanıdığı bu hak yerine getirilmelidir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığımız ihtiyari din eğitimi gerçekleştirmek üzere ek zaman ayırarak ve ek program yaparak derhal bu işe el koymalıdır. Devletimiz, din eğitim ve öğretimini cemaatlara bırakmayıp bizzat ve isteyerek yüklendiğine göre sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır. Meselenin rafa kaldırılacak bir tarafı yoktur.”³⁰⁵

Din eğitimi din kültürünün verilmesi, din kişiliğinin kazandırılması demektir.³⁰⁶

Din kişiliğinin kazandırılması esaslı bir din eğitimiyle mümkündür. Oysa okullarımızda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretimine baktığımızda sadece din kültürünün verildiğini, fakat din kişiliği kazandırılması boyutunun ihmal edildiğini görmekteyiz. Buradan da din eğitiminin ihmal edildiği sonucunu çıkarabiliriz.

Din kültürü denince dinle ilgili genel bilgiler akla gelmektedir. Din eğitimi denince din kişiliğini kazandıracak, öğrenilen bilgileri hayata aktaracak ve bizzat dinî bilgilerle ilgili uygulamalı eğitime ağırlık verecek olan bir eğitim anlaşılmaktadır. Bu manada namazın kılma şeklinin ve abdest almanın uygulamalı olarak öğretilmesini, uygulamalı din eğitimi ile ilgili basit bir örnek olarak verebiliriz.

Bütün bu ifadelerden sonra, devlet din eğitimi bizzat üstlendiğine ve bu husus anayasamızda teminat altına alındığına göre, okullarımızda, Arvasî'nin de ifade ettiği üzere sadece din kültürüyle yetinilmeyip aynı zamanda din eğitimi uygulamasına da yer verilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Eğitimcimiz zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi dışında, istekliler için ayrıca plânlanacak ve daha çok uygulamalara ağırlık verecek bir din eğitimi ve öğretimine taraftardır. Böylece o, çocuklarımızdan isteyenlerin, ayrı bir ders saati ve prog-

305- Arvasî, *Hasbihal*, C. 5, s. 378.

306- Bilgin, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, *Ankara Ün. İlahiyat Fak. Der.*, C. 24, Ankara, 1981, s. 474.

ramı içinde anayasada teminat altına alınan ihtiyarî din eğitimi ve öğretimi görme hak ve hürriyetlerini de kullanmış olacaklarını düşünmektedir.³⁰⁷

İsteğe bağlı olarak ilk ve orta öğretim kurumlarına, Din Eğitimi dersi konulması, 1924'ten günümüze kadar yaşanan tecrübeler ışığında ülkemizde eğitim ve öğretimin yapısal ve işlevsel yeri bakımından çok önemlidir. Dinin iman, ibadet ve ahlâk konularının uygulamasının da yer alacağı isteğe bağlı din dersi, pedagojik formasyon almış, üniversite mezunu ve gönüllü din bilgisi öğretmenleri tarafından örgün eğitim kurumlarının her kademesinde verilmelidir.³⁰⁸

Arvasî isteğe bağlı din dersi uygulamasının dışında ayrıca okullarda Kur'an-ı Kerîm dersi konulmasını istemektedir.³⁰⁹

Arvasî'nin bu düşüncesinin mutlaka hayata geçirilmesi kanaatindeyiz. Buna ilaveten ilköğretim okulları ve liselerde Siyer dersine yer verilmesinin doğru olacağını düşünmekteyiz. Bu sayede çocuklarımız, yüksek dinî tahsil görmüş uzman kişilerin gözetiminde mukaddes kitaplarını yakından tanıma imkânını elde edeceklerdir. Ayrıca Hz. Peygamber'in dinin hakikatleri ile ilgili yaptığı tavsiyelere dair gerçek ve hakiki bilgilere ulaşacaklardır. En önemlisi de, çocuklarımızın bu uygulamayla dini bilmeyen ve cahil kimselerin etki alanından uzaklaşma imkanına kavuşacak olmalarıdır.

Arvasî çocuğa din eğitiminin hangi yaşta verilmesi gerektiği hususuna açıklık kazandırmaktadır. Çocuk hangi yaşta ve sınıfta dini konulara ilgi duyuyorsa, o yaşta ve sınıfta din eğitimi ve öğretimine başlanması gerektiğini belirtmektedir.³¹⁰

Çocuklar erken yaşlarda din ve inanç konularında sorular sorduklarına ve dini konulara ilgi duyduklarına göre, Arvasî'nin çocuklara erken yaşlarda din eğitimi verilmesi gerektiği düşün-

307- Arvasî, *Hasbihal*, C. 5, s. 336.

308- Ayhan, "Anayasa'nın 24.Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar", *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2001, s. 107-108.

309- Arvasî, *Türk-İslâm Ülküsü*, C. 1, s. 389.

310- Arvasî, *Kadın-Erkek Üzerine*, s. 152.

cesinde olduğunu söyleyebiliriz.

Arvasi'ye göre, çocuklar bir konuda soru sormaya başladıklarında, o konuda yetişmek istemektedirler.³¹¹ Bu yüzden o, çocukların sorularına doğru ve uygun cevaplar vermeyi ve çocuğun fitratındaki dinî duygu ve heyecanların gelişmesine yardımcı olmayı yetişkinlerin görevi olarak ifade etmektedir.³¹²

Ayrıca Arvasî, ülkemizde din hürriyeti ve din eğitimiyle ilgili mevzuatın geliştirilmesini istemektedir. Ona göre Türkiye'deki din eğitim ve öğretimi medenî ülkeler seviyesine çıkarılmalıdır.³¹³

311- Arvasi, a. g. e., s. 148.

312- Arvasi, a. g. e., s. 152.

313- Arvasî, *Türk-İslâm Ülkitsü*, C. 1, s. 390.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİT AHMET ARVASI HAKKINDA GÖRÜŞ BEYAN EDENLER

III- SEYYİT AHMET ARVASI HAKKINDA GÖRÜŞ BEYAN EDENLER

Seyyit Ahmet Arvasi Yüce Mevlâ'sına kavuştuktan sonra dostları onun hakkında üzüntülerini dile getirdikleri ve görüşlerini beyan ettikleri yazılar kaleme almışlardır. Arvasi hakkında görüş beyan eden dostlarından bazıları şunlardır:

1- Enver Ören

Muhterem Hocam;

Her şeyin faniliğini, dünyanın geçiciliğini, ebedi hayatın öldükten sonra başlayacağını, Allah ve Resulü'ne muhabbetin esas olduğunu bize hep söylediniz....Hayatınız boyunca bu istikâmette yazılar yazdınız, sohbetlerde bulundunuz.

Bugün, maksadınıza kavuşmanın zevkine ulaştığınıza inanıyoruz. Ne mutlu sizin gibi inanıp, sizin gibi hizmetle, bu fânî dünyadan ebedî âleme intikal edenlere...

Bizi ve sevdiklerinizi derin üzüntüye boğdunuz. Allah gani gani rahnet eylesin. Geride kalanlara sabır ve metanet ihsan etsin.

2- Dilaver Cebeci

"Merhum Arvasî'yi saf bir mü'min, İslâm dini'nin temel gayesine tam vâkıf, eşya ehrâmı altında ezilen insanoğlunun acısını, çilesini vücudunun her zerresinde hissedenden bir güzel adam olarak tanıdım. Çağımızda bu acıyı duyan pek az insan mevcuttur. Necip Fâzıl'da bu çileyi çeke çeke yaşadı. O da Abdülhakîm Arvasî'nin irşâdından geçmişti.

Ahmet Arvasi bu cihan şümûl tefekkürünün yanı sıra,

Türk milletinin diyalektiği ve estetiğine dair tespitleri ile de fikir dünyamıza yeni fidanlar dikmiş bir mütefekkidir. Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi'nin savunucusu olan ilim adamı, sanat-kâr, mütefekkir ve politikacılarımızın Arvasi'nin eserlerini dikkatle tetkik edip, mücadelelerini onun düşünce ve teklifleri zemininde teksif etmeleri ve 21. asra hazırlanan Türk gençliğine ondan mülhem bir istikamet vermeleri, ardı sıra 'ah ah' etmekten çok daha vefâlı bir iş olacaktır."

3- Hamdi Mert

"Âlimin ölümü, Âlemin ölümü demektir" hükmü ne kadar doğrudur!. S. Ahmet Arvasi bir manevî kutuptu. Şimdi onun yerine bir yenisini koyabilmek, bakalım kaç on yılda, kaç yüz yılda mümkün olabilecek?

Bir insan, hayatta iken pek fark edilmiyor. Merhum Arvasi, yerini boş bıraktıktan sonra daha çok fark edildi ve acısı yüreklerimize oturdu.

Arvasi niçin bu kadar kıymetli idi? "Öğretmen"di, fakat yüz binlerce emsalinden farklı idi. Bir "yazar"dı, ama benzerlerinden değişik bir çizgisi vardı. O çizgi kolayca bir çizgi değil, binlerce yıllık derinlerden süzülüp gelen bir soylu misyonun temsilcisi idi.

4- Birol Dok

"Herkesçe bilinen bir gerçek de şudur; bazı insanlar tarihe, dolayısıyla insanlığın hafızasına silinmez bir kalemle yazılmışlardır. Tarih ve özellikle Türk milletinin hafızasına yazılan bu isimlerden birisi de, merhûm Seyyit Ahmet Arvasi'dir. Merhûm Hocamız, bir gençliğin yetişmesinde büyük emekleri geçmiş unutulmayacak mütefekkirlerimizdendir. Onun hayatı hep Allah Celle Celalühü ve Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem yolunda, İslâm davasını anlatmakla geçmişti. S. Ahmet Arvasi, yazdığı bütün yazılarıyla İslâm'ın çok iyi bir dâisi veya günümüzdeki meşhur kelimesiyle propagandisti olmuştur."

5- Yümni Sezen

“Milletlerin fikir, felsefe, san’at, askerlik, devlet adamlığı gibi çeşitli sahalarda, iftihar edebileceği büyük şahsiyetleri her zaman olagelmıştır. Türk Milleti şüphesiz bu yönden çok zengin bir millettir. Son devirlerde fikrî buhranlar yaşamışsa da S. Ahmet Arvasi gibi mütefekkir şahsiyetlere de sahip olabilmıştır. İddia ediyorum ki, çünkü meseleyle yakinen ilgilenen bir akademisyen olarak ve rahmetlinin 24 yıllık bir dostu olarak biliyorum ki, Ahmet Arvasi fikir tarihimizin yetiştirdiği ender simâlardan biridir. Tarihe mâl oldu. Fakat bize çok şey bırakarak.

Arvasi’den bize kalanlar nedir? a- İslam’ın, her an yeniden vahyolunuyormuş gibi tekrar tekrar incelenmesi. Bütün fikri, felsefi, ilmi verileri olanca incelikleri ve derinlikleri ile kullanılarak İslam’ın iyi anlaşılması. b- Kendi eksikliklerinin farkına varan yegane varlık insana ait ilimlerin yeniden gözden geçirilerek insan bilgisi biliminin kurulması. c- Akıl ve eşya düzeninin mahiyeti hakkında yeniden düşünme. d- Fizik ve metafizik yerine, insan ve insan ötesi anlayışının teklifi. e- Sübjektif-Objektifliğin gerçek mahiyeti. f- Üç tip insan ve bu tiplere uyan üç nizam. Hayvan insan ve nizamı, dramatik insan ve nizamı, ideal insan ve nizamı. g- Nihayet Müslüman Türk gencine bıraktığı büyük ve çetin mesele. İslâm’ın Türklükle olan beraberliği meselesi.”

6- Süleyman Yalçın

Ahmet Arvasi, sıkıntılı, güç ve mücadeleli bir hayatı üstlenen, onu örnek bir güzellikte tamamlayan bahtiyar insanlardan biridir. Zannederim bu kadarı ona her şeyden önce, içinden geldiği soy kütüğü vermiştir. Eskilerin o güzelim ve doğru ifade ile “Sülalei Tahire” dedikleri, bugün örnekleri hemen hemen tükenmiş, soylu bir aileye mensuptu. Onun bünyesindeki genetik ve çevresindeki içtimai vasıfları, herhalde önce Arvasi ailesinden ona intikal etmiştir. Bu şartlar ona, varlığın ve hayatın gayesi olarak İslâm’ı, hayat çizgisi olarak da “Sırat-ı müstakim”i göstermiştir. Yaşadığı zaman, mekân ve tarih şartları ise onu, İslâm

Türk Tefekkürünün yılmaz bir savunucusu yapmıştır. Bu ulvî vazifeyi o, içinde yetiştiği topluma hakim bütün menfi atmosfere ve kalbindeki ciddi bir romatizmal kapak hastalığına rağmen aksatmadan yürüttü. Hem de ömrünün son dakikasına kadar örnek bir gayret, fazilet ve cihad anlayışı içinde.

7- Gürbüz Azak

Ahmet Arvasi rahmetli ile sadece üç defa görüşebildim. Biri 1987 ilkbaharı, diğeri 88 yazına rastlar.

Cağaloğluna geldiği nâdir günlerden olsa gerek.

Tanışmıyorduk. Gazetemizde üç yıldır yakın sayfalarda yazıyorduk ama yüz yüze gelmişliğimiz yoktu. 87 ilkbaharında bir öğle sonrası kapım açıldı. Şevimli, kırçıl sakallı bir bay girdi. Selâm verip:

- Ben Ahmet Arvasi, dedi.. Sizinle tanışmak istiyorum.

Kıbar, itimat telkin eden, ölçülü konuşan biri olduğu hemen fark ediliyordu. Yer gösterip merhaba dedim.

“Merhaba” dedi.

Uzun süre konuşmadan bakiştık.

Bendeniz ellisine merdiven dayamıştım. O, merdiveni birkaç yıl önce çıkmıştı.

Bazıları konuşmadan anlaşılabılır.

Ses etmeden hal hatır sorar, hâli hatırı sorulur.

Anladım ki Arvasî Hoca öyle biridir.

O gün, bir saatlik sohbetin yarısı gönüller arasında sessiz cereyan etti.

Şikayetçi olmadan rahatsızlığını belirtti. Beni iltifatlarla, “bilseniz, nasıl istifade ediyorum” diyerek de mahcubiyetlere boğdu. Oysa, asıl müstefid olan bendim.

.....

Arvasi Bey, varılacak yerlere varmıştı.

Görevi gayri dağıtmak, sevindirmek ve aydınlatmak idi.

Vazifeyi eksiksiz yaptı.

İkinci görüşmemiz, yine onun uğramasıylaadır.

Ziyaretlerini iade edemedim. Ha bugün, ha yarın avuntusu, sonunda Fatih Camiinde bitti. Kader, o örnek mütefekkir ile musallada helalleşmeğe ancak müsaade etti. Böylece üç kere karşılaşmak kısmet oldu.

Biz ondan razı idik. Allah'da razı olsun.

Arvasi Hoca'nın seveni çokmuş. Defin günü Fatih Camii mü'minlere yetmedi. Avlu yetmedi, yollar yetmedi.

Arvasi Hoca daha bize yetmemişti.

Ülkeye, gençliğe, okuyucuya yetmemişti.

Tefekkür âlemine yetmemişti.

Ona Fâtihalar yetirmeliyiz.

Çoğu merakımızın, sorumuzun cevabı onun yazılarında. O, "Mektep Adam"dı.

Ve sanırım hep öyle kalacak...

8- Ömer Öztürkmen

Sevgili Kenan Akın, "İki haberim var" dedi. "Biri iyi, biri kötü". İyi haber, Uğur Reyhan'ın oğlu Mehmed'in kurtulmuş olmasıydı. Kötü ve acı olan haber de Arvasi Hocamızın ölümüydü.

İçimde bir çınarın koparıldığını hissettim. Arvasi Hoca bin yıllık tarihimizin, bin yıllık kültürümüzün çınarıydı. Kafasıyla gönlünü bir imânın emrine vermiş ve yüz binlerce genci gölgesinde yetiştirmiş bir çınardı.

Maddeci bir dünyanın ezici baskıları altında bunalan bir toplumda, Arvasi Hoca gibi ruhçu bir iman adamının gelmiş olması, Yüce Allah'ın büyük bir lütfu olarak kabul edilmelidir.

Bütün değerlerin toz duman olduğu bir ortamda doğruyu,

iyiyi ve güzeli bulmak kolay değildir. Doğruyla yanlışı, iyiyle kötüyü, güzelle çirkini ayırmak, gerçeği görmek, ancak ve ancak dehâ derecesinde sezîş kabiliyeti olan insanlara nasip olur. Arvası Hoca o nasibe layık görülmüş insanlardan biriydi.

Yüz binlerce genç yetiştirdi.. Son günlerine kadar konferanslara ve seminerlere iştirak etmekten geri kalmıyordu. Gazetemizdeki günlük yazılarıyla o, âdeta bir üniversite kürsüsünden seslenir gibiydi. Hafızasını kaybetmiş bir toplum, onun yazılarıyla yeniden hafızasına kavuşuyordu. Düşüncelerindeki mantık örgüsü ve hakikat aşkı onun o mükemmel üslûbunu oluşturunuyordu. Hepimiz o üslûbun meftunu olmuştuk.

Bugünkü nesiller nasıl ki onun kitap ve yazılarından yararlandılarsa, gelecek nesiller de o eserlerle besleneceklerdir.

Cenab-ı Hak'tan ona rahmet diliyoruz. Muhterem ailesine ve Türk milletine de başsağlığı.

9- Nevzat Yalçıntaş

S. Ahmet Arvasi, memleketimizin yetiştirdiği imanlı ve bilgili bir kardeşimizdir. Türkiye'nin problemlerine iman ve ihlasla eğilirdi. Yazılarını her gün sabırsızlıkla bekler ve okurdum. S. Ahmet Arvasi denince aklıma kavi, imanlı, bilgili, mücadeleci, Türkçe'ye çok iyi hakim, ihlâşlı bir vatan evladı geliyor. Nadir açan çok değerli çiçek, nadir gelen Türk evladıydı. Bütün mücadelelerinde, herkesin eğilip büküldüğü bir toplum yapısında dimdik vakarlı, Türkiye'nin bütünlüğünü ve İslâm'ı yılmadan müdafaa eden bir mü'mindi. Gönülleri dolusu dualar onunla olsun.

10- Mustafa Erkal

Özü sözü doğru, idealist bir Türk milliyetçisiydi. Milliyetçiliği küfür sayanlara İslâm'ın güzel bir cevabıydı. Biz kendilerini Aydınlar Ocağı'na davet ettik. Konuşmalarından çok faydalandık. Onun gibi birini yitirdiğimiz için çok üzgünüz. Ondan kalan fikirler ve kitaplar, gençlere ve gelecek nesillere bir rehberdir. Allah rahmet etsin, nur içinde yatsın.

11- Turan Yazgan

Benim için iyi bir dost, iyi bir arkadaş ve can yoldaşı. Milleti için çok iyi bir fikir adamıydı. Yıllar geçse bile unutulmayacak, içimizde yaşayacaktır. Allah rahmet eylesin. Herkesin başı sağ olsun.

12- Ahmet Kabaklı

Ahmet Arvasi bey, hem müsbet ilimde, hem de dinimize ve soyumuza bağlı manevi ilimler alanında, felsefe denilecek tertip ve kemal derecesine ulaşmış bir fikir adamımızdı. Bugün yeri tamamen boştur. Çünkü, kendisinde iman ve ideal, fikir ve coşkunluk bütün mükemmeliyetiyle mevcuttu. Daha da gelişmesinde zirvesine doğru gitmekteydi. Hem adına, hem soyadına layık bu mütefekkirimize cennette mekanlar dilerken, Türkiye Gazetesi değerli okurlarına da başsağlığı dilerim.

13- Yavuz Bahadıroğlu

Türkiye ilim ve irfanına hizmet etmiş değerli bir aydın arkadaşımızdır. Onu kaybetmenin üzüntüsü içindeyiz. Bu üzüntüyü katlayan amil, gidenlerin yerinin boş kalması, doldurulmasıdır. Kendisine Allah'tan rahmet diliyorum.

14- Kenan Akın

1988'in son gününde aramızdan ebediyen ayrılan ağabeyimiz S. Ahmet Arvasi, hiçbir gün gönlümüzden kopmayacak. Gözyaşları ve fatihalarla uğurladığımız ağabeyimizin Türk-İslâm mefkûresini işleyen yazıları genç kuşaklara bir ışık, insan sevgisi ise daime bir örnek olacak.

Ben şahsen "Arvasi Hoca"yı çok geç tanımanın üzüntüsü içindeyim. Türkiye Gazetesi'ne intisap ettikten sonra, yakından takip ettiğim ve yazılarını daha gazeteye girmeden önce okumak şansına sahip olduğum merhum ağabeyimizin aslında bir sohbet üstadı olduğunu ve konuşurken, "sanki dudaklarından bal akan-

ların” başında geldiğini de müşahade etmenin zevkini tattım.

15- M. Necati Özfatıra

Okuyucularımızın çoğunun olduğu gibi, benim de Türkiye Gazetesi’ni her sabah elime aldığında ilk olarak zevkle yazılarını okuduğum, akrabam, yazı hayatında rehberim ve her konuda çok sevdiğim ve hayranı olduğum S. Ahmet Arvasi kardeşimin âhîret hayatına intikali ile kaleme aldığım bu yazı, hayatım boyunca yazdığım hiçbir yazıya benzememektedir.

“Âlimin ölümü, âlemin ölümü” olarak buyurulmuştur. Gerçekten rahmetli S. Ahmet Arvasi “bilgi hazinesi” idi. Binlerce yazısı, yazmadıklarının yanında çok az kalır. Bilgi potansiyeli yanında temiz ahlâk ve seciyesi, saf bir elmas gibi ihlâsı, meseleler arasındaki irtibatı bularak pratik halli ve bilhassa uzakları görüşü ve bu konudaki isabetli teşhislerini anlatmak mümkün değildir.

Son günlerde doktorlar kesin istirahat tavsiye ettikleri halde her biri çok değerli yazılarını aksatmamıştır. Daktilosu başında köşesi için yazı hazırlarken aniden gelen bir kriz ile sandalyesinden düşerek yere uzanmış ve eşinin söylediği Kelime-i Şehadete iştirak ederek mübarek ve temiz ruhunu teslim etmiştir. Hayatı gibi son nefesi de mübarek ve şerefli olmuştur.

Her yazısını “Allahü Teâlâ”nın rızası ile İslâm’a ve ülkesine hizmet ve ibadet niyetiyle yazardı. Mübarek ruhunu ibadet ve hizmet esnasında teslim ederek şehid olduğuna inanıyorum.

1973’ten bu yana hem akrabam, hem de birbirini çok seven iki dost idik. Kendisini ziyaret ettiğimde, “Necati Ağabey, seni görünce hastalığımı unutuyor ve rahatlıyorum” der ve çok tatlı sohbetlerde bulunurduk.

Vefatından tam 15 gün önce beni, eşimi (yeğenini), çocuklarımı (yeğenlerini) ve kayınvalidemi (öz amcasının kızı) akşam yemeğine davet etmişti. Akşam namazını ben ve oğlum Mehmed, arkasında kıldık. Yemekten sonra uzun süren sohbetimizde bana ve kayınbiraderim Mustafa Doğan’a devamlı ölüm-

le ilgili şeyler anlattı. Ve bir ara “Ölüme hazırım, her an bekliyorum ve yakın olduğumu hissediyorum” dediğinde, “Allahü Teâlâ uzun ömürler versin. Sana ihtiyacımız var” dedim. Bunun üzerine Mübarek cedlerinin ve akrabalarının vefatlarıyla ilgili ve burada ifadesi çok güç güzel hallerini anlattığı sırada mübarek gözlerinden akan yaşlar mübarek sakalından gömleğine damlarken ilk defa ağladığını gördüm.

O gece dünya gözüyle son görüşmemiz oldu. Vefatından üç gün önce telefonla hatırını sormuştum. Rahatsız olduğunu söylemiş ve kıymetli duasını almıştım.

Tanıştığımızdan bu yana kendisinden çok şeyler öğrendim. Gerçekten örnek ve temiz bir yaşantısı vardı. Bursa’da görev yaparken, ben de Eskişehir’de görevliydim. Bayramları ailece onun evinde geçirirdik. İstanbul’a tayininden sonra aramızdaki sevgi bağı daha da kuvvetlenmiştir. Çok yönlü bağlarla sevdiğim bir sırdaş ve dostumu kaybetmenin ıstırabını elbette bir makaleye sığdırmak mümkün olmadığı gibi; bir deryayı bir kaba sığdırmak nasıl mümkün değilse, bütün hayatı mücadele, çile ve hizmet içinde geçen bu kıymetli “Mücahit ve Şehit”in örnek hayatını kelimelerle tasvir etmek de mümkün değildir.

Sevgili ve kıymetli S. Ahmet Arvasi’nin en olgun yaşında vefatı ülkemiz için telafisi çok zor bir kayıptır. Allah’ü Teâlâ’nın rahmeti üzerine olsun ve kabri cennetten bir bahçe olsun. Geride kalan aile fertlerine ve sevenlerine sabırlar dilerim.

16- Yılmaz Boyunağa

S. Ahmet Arvasi Hocamız,

Onun Rahman’ın rahmetine kavuştuğunu öğrendiğim zaman önce şaşırdım ve sonra acı ile kavruldum. Türkiye gazetesindeki son yazısı ile basılmış imzalayarak bana hediye etmiş olduğu kitaplarını teker teker gözden geçirdim. Bu kitaplara ve yazıya bakarken, Sevgili Peygamberimiz’in (S.A.V.) “İlmi, yazı ile bağlayınız” hadisini hatırladım. Evet, rahmetli arkadaşım, dostum, Hocamız hayatı boyunca bu hadis’e uymuş, vazifesini ya-

parken de ruhunu, çok sevdiği ve asla dilinden düşürmediği Rahman'a teslim etmişti.

Bunları hatırlamak, gözlerimi yaşarttı. Gönül isterdi ki, ben onun ardından değil de, o bizim arkamızdan muhabbetlerini belirtir birkaç satır yazsın ve Cenab-ı Hakk'ın böylece sevgisine nail olmak şerefine erebilelim. Ama Yüce Allah ne buyurmuşsa o olur ve en hayırlısı da muhakkak ki budur.

Onunla tanıştığım günü hatırladım. 1965'in bir Kasım günü, tarih öğretmeni olarak tayin edildiğim Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü'ne gitmiştim. Yüksek Öğretmen Okulundan arkadaşım olan Aydoğan vardı. Ders saati olduğundan koridor boştu. Öğretmenler odasına girerken ileride, meşin koltukta oturan bir zatı bana gösteren arkadaşım: "Bak" dedi. "Gördüğün bu şahısla çok iyi anlaşacağını tahmin ederim."

İlerledik. Koltukta oturan zat, başını bize çevirdi. Arkadaşım bizi tanıştırdı: "Yılmaz Boyunağa... Yeni tarih öğretmeni-miz, Ahmet Arvasî... Meslek dersleri öğretmenimiz..."

İnsanın içini okurcasına bakan ve zekâ fışkıran kapkara gözler...Gür kara saçlar...Çok yakışıklı bir çehre... Unutulamayacak (hâlâ kulaklarımda olan) çok güzel bir ses tonu...O zamana kadar rastlamadığım güçlü, çekici ve insana tesir eden bir şahsiyet.

Onu tanıdıkça, muhabbetim ve bağlılığım artmıştı. Çünkü çok mert ve güvenilecek bir insandı. Çok mütevaziydi. Dinine, milletine ve vatanına candan bağlıydı. Bunları eserlerinde de görmek mümkündür. O, hayatı zevk ve eğlence olarak görmez, vakar içinde ve yüksek bir ahlâk üzere yaşardı. İncasına hizmet düşüncesi, hayatının gayesiydi. Allahü Teâlâ'ya ve Resulüne sarsılmaz imanla bağlıydı. İncasına göre yaşar, bu uğurda asla taviz vermezdi. Bu yüzden de, onun bu durumundan rahatsız olanların dil ile yaptıkları saldırılara uğrardı. Fakat bütün tartışmalar onun galibiyeti ve saldıranların yenilgisi ile sonuçlanırdı. Çünkü tartışmalarda kimse onun karşısında duramazdı. Zaman zaman bunlara şahit olmuşumdur. Meselâ, o tarihlerde bizlerden yaşlı ve demagog birinin, onunla yaptığı münakaşa sonunda gözlerini kısarak: "Arvasi ile münakaşa etmeye gelmiyor, insanı

allak bullak ediyor” dediğine bizzat şahit olmuştum.

Onda teşhis ettiğim başka bir özellik te; kendisine yapılan bazı saldırıları cevaplandırırken, bambaşka bir hal alır ve konuşma sırasında üzerine, o zamana kadar onda görmediğim bir heybet gelirdi. Arkadaşı olmak şerefine ermiş olduğum halde, bu gibi hallerde, ben bile ürkmekten kendimi alamazdım.

Onda malâyani, yani lüzumsuz konuşmalar yoktu. Sohbetleri ilmî ve dîniydi. Bu sohbetler çok çekici ve faydalı idi. Derya gibi ilim sahibiydi. Her suâlimize, doğru ve inandırıcı cevaplar verirdi. O kadar olgun ve iyi davranışı vardı ki, sıkılmadan bilmediğimiz her meseleyi sual edip öğrenebiliyorduk. O, arkadaşımız değil, aynı zamanda muallimimiz, hocamızdı. Onun bilgisi, değil ondan faydalanan arkadaşlarımızı, o tarihlerde aynı binada ders yaptığımız öğretmen okuluna yeni tayin edilmiş İlahiyat Fakültesi mezunu din dersi öğretmenini şaşırtmıştı.

Bu satırların yazarı ondan çok istifade etmek talihine ermiş ve “Türk-İslâm Sentezi” adlı kitabını yazarken, onun çok değerli teşviklerini görmüştür. Salah Bilici ve Hakikat Kitabevi’nin, bilinmesi gereken bilgileri veren, çok değerli ve çok faydalı yayınlarını da onun vasıtası ile tanımıştır.

Hayatı boyunca inancına hizmet eden ve inancı uğruna her türlü çileyi göze alarak mücadeleden kaçınmayan kıymetli arkadaşımın, dostumun, kardeşimin yine her zaman hizmet düşüncesiyle yazısını yazarken mübarek ruhunu teslim etmesiyle “Şehit” olduğuna inanıyorum.³¹⁴

314- Arvasi hakkında kaleme alınan yazılar için bkz., Kuvancı, a.g.e., s. 199-212, *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, s. 1-35, Karanfil, Yıl:1, Sayı:1, 15 Aralık 1992, s. 5-11.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Seyyit Ahmet Arvasi, ülkemizde Cumhuriyet döneminde yetişen önemli bir eğitimcidir. Çok yönlü kişiliği olan, arkasından çok sayıda eser bırakan ve binlerce öğretmen yetiştiren Arvasi, Türk milli eğitimine uzun süre hizmet etmiştir. Bu uzun hizmet süresi içerisinde eğitim sistemimizin içinde bulunduğu problemleri bizzat yaşayarak görmüş ve bu problemlerin çözümüne yönelik olarak öneriler geliştirmiştir.

Arvasi'nin görev yaptığı yıllarda kaleme aldığı "Eğitim Sosyolojisi" adlı kitabı, başlı başına eğitim konularını içermesi ve eğitime dair görüşlerini ortaya koyması açısından son derece önem arz etmektedir. Arvasi bu eserindeki düşünceleriyle bir "Eğitim Sosyoloğu" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arvasi eğitimde milli tecrübe üzerinde ısrarla durmaktadır. Ona göre, eğitimin en önemli işlevi, milli unsurları yeni yetişen nesle aktarmak ve bu unsurları devamlı bir şekilde canlı tutabilmektir. Okullar ve üniversitelerin en büyük görevi bu olmalıdır. Bu yüzden o, milli tecrübeyi uygulama alanına taşıyacak uzman kadroların yetiştirilmesine özel bir önem vermiştir. Yaşamı boyunca kendisinin en büyük amacı, bu uzman kadroların yetiştirilmesi olmuştur.

Arvasi'ye göre eğitimde her şeyi devletten beklemek hayalciliktir. Eğitim faaliyetleri millet devlet işbirliğiyle gerçekleştirilmelidir. O, bunun gerçekleştirilmesine yönelik olarak özel kuruluşların, vakıfların, derneklerin ve mahalli idarelerin bir bütün halinde eğitim çalışmalarında aktif bir şekilde yerini almasını istemektedir. Bunun gerçekleşmesine yönelik olarak devletin millete güvenmesini istemektedir. Ona göre, millete

güvenmeyen ve milletini devre dışı bırakan kadroların başarılı olmaları mümkün değildir.

Arvasi, eğitimde devletin ağırlığının azalmasını istemekle, eğitim faaliyetlerinde özelleştirmeyi savunan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık her alanda göze çarpan özelleşme, eğitim alanında da yerini almalıdır. Bu düşünce günümüzde pek çok kimse tarafından dile getirilmektedir. Devlet peyderpey eğitimi özelleştirmeli, üzerindeki eğitim yükünü hafifletmeli ve koordinatörlük görevini üstlenmelidir. Bugün özel eğitim teşekkülleri-nin eğitim alanında ortaya çıkan başarıları, eğitimin hızlı bir şekilde özelleştirilmesinin zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Arvasi eğitimin tek merkezden yönetilmesinin zorlukları olduğunu ve bu yüzden eğitim çalışmalarını daha aktif kılmak amacıyla bölge planlama merkezlerinin faaliyete geçirilmesini istemektedir. O, bu düşüncesiyle merkezin yükünün azalacağına ve bunun sonucu olarak eğitim ve öğretim çalışmalarının daha hızlı ve pratik bir şekilde yürüyeceğine inanmaktadır.

Arvasi, İslâm'ın sosyolojisini aile üzerine kurduğunu, aileye büyük bir önem verdiğini, öncelikli olarak ailenin temel üyelerinden biri olan kadını içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtardığını ve ona sahip olması gereken bütün temel hak ve hürriyetleri tanıdığını ifade etmektedir. Buradan hareketle Arvasi, kadınların eğitim öğretim faaliyetleri içerisinde yer alması gerektiğine ve meşru olan her türlü meslekte görev yapma hakkına sahip bulunduğuna dikkat çekmektedir. O, kadını dışlayan ve sosyal hayatın dışında gören her türlü anlayışa şiddetle karşı çıkmaktadır. Onun bu yöndeki düşüncesi eğitimde fırsat eşitliğine verdiği önemi göstermektedir.

Arvasi'ye göre aile, beden ve ruh sağlığı açısından dengeli kişilerin yetişmesine en uygun bir yerdir. Bu açıdan hiçbir kurum ailenin yerini tutamaz. Ona göre aile, çocuğun eğitiminde, sosyalleşmesinde, uyumlu bir kişilik yapısına sahip olmasında, dini ve milli değerleri benimsemesi ve milli bir şahsiyet kazanmasında, yabancı tesirlerden ve zararlı yayınlardan korunmasında önemli bir etkiye sahiptir. Arvasi ailenin çocuğun eğitimindeki

yerine değinmekle yaygın eğitimin önemine dikkat çekmektedir.

Arvasi, ailede verilen eğitimle okulda verilen eğitimin birbirine ters düşmemesi gerektiğini ve okulun görevinin çocuğun ailede kazandıklarını korumak ve onları geliştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre okul, ailenin arzu ve istekleri doğrultusunda hareket ederek ailenin çocuğa kazandırdığı milli, mukaddes ve toplumsal değerleri ve temel toplumsal şahsiyeti korumak ve geliştirmekle sorumludur. Arvasi, okulun bu görevini istenilen şekilde yerine getirememesi durumunda, uyumsuz, milli şahsiyeti gelişmemiş ve içinde yaşadığı toplumun temel değerleriyle çatışan bireylerin yetişeceğini ileri sürmektedir. Böyle bir durum, şüphesiz o toplumun geleceği açısından bir olumsuzluktur.

Arvasi, neslin korunması ve toplumda ortaya çıkabilecek ahlâki çöküntülerin önüne geçilmesi için, gençleri erken evlenmeye teşvik etmektedir. O, gençlerin erken evlenmesini isterken, bu konuda alınması gereken önlemleri de sıralamaktadır. Gençleri sosyal ve ekonomik bakımdan desteklemek, tahsil sürelerini kısaltmak, onları kısa yoldan iş ve meslek sahibi yapmak, gece öğretimine ağırlık vermek, evli çiftlerin öğrenim ve eğitim imkanlarını genişletmek, aileye zarar verici her türlü basın ve yayın faaliyetlerini önlemek Arvasi'nin alınmasını istediği önlemlerden bazılarıdır.

Arvasi'ye göre, menfi propagandalar sonucu ailenin zayıflaması durumunda toplumda cinsiyet duygusu mecrasından çıkar. Cinsel suçlar, sapıklıklar ve zührevi hastalıklar çoğalır. Mutluluğu ve huzuru mâceralarda, anti sosyal davranışlarda, alkolizmde, uyuşturucu maddelerde, suç ve cinayetlerde arayan nesillerin sayısında büyük bir artış yaşanır. Böylece aile, beden ve ruh sağlığı yerinde nesiller yetiştirme şeklindeki en önemli görevini yerine getiremez.

Arvasi'ye göre aileyi korumaya yönelik olarak devlete büyük görevler düşmektedir. Ona göre devlet, aile müessesesini güçlendirerek beden ve ruh sağlığı yerinde nesiller yetiştirmek, anne ve babaların milli kültür değerleri ile beslenmiş genç şah-

siyetler hazırlamasına yardımcı olmak, yetişmekte olan insanımızın yeteneklerine uygun bir iş ve meslekte başarılı olmasını temin etmek, ailenin toplumsal, iktisadi ve hukuki desteklerle güçlenmesini sağlamak, aileyi huzur, refah ve güven ortamı haline getirmek zorundadır. Devlet aileyi sarsacak ve işlevini yitirmesine sebep olabilecek zararlı yayınlar, filmler ve programlar karşısında çok duyarlı hareket etmek durumundadır. Arvasi, aile güçlü olduğu ve fonksiyonlarını başarı ile yürütebildiği sürece devlet ve milletin de güçlü kalacağı görüşündedir.

Arvasi'ye göre okul milletin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Okul hayatın içinde, hayat için ve hayatla beraber teşkilatlanmak ve faaliyette bulunmak zorundadır.

Arvasi, milli unsurların ve kültür değerlerinin genç nesillere benimsetilmesi konusunda okula büyük sorumluluklar düştüğünü ifade etmektedir. Ona göre okul milli değerlere ters düşemez. Okul, millete ait sosyal, kültürel, ekonomik ve politik tecrübeyi milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre geliştirmek durumundadır.

Arvasi okulların yeniden yapılanmasını istemektedir. Ona göre okullar, milli ve mahalli ihtiyaçlar dikkate alınarak ve mahalli problemler göz önünde bulundurularak yeniden teşkilatlanmalı ve buralar artık bilgi üreten merkezler haline gelmelidir.

Arvasi kültürden, bir milletin bütün maddi değerleriyle birlikte manevi değerlerini de anlamaktadır. Ona göre maddi ve manevi kültür unsurları iç içedir ve bir bütünlük taşırlar. İnsan ve tabiat, nasıl birbirinden ayrılamazsa, insan toplumlarının sahip bulunduğu maddi ve manevi kültür unsurları da birbirlerinden ayrılamazlar.

Arvasi kültür emperyalizmine dikkat çekmekte ve kültür emperyalizmini çok büyük bir tehlike olarak görmektedir. Arvasi'ye göre kültür emperyalizmi, bir milletin çeşitli sebeplere bağlı olarak, kendi kültür ve medeniyet değerlerine yabancılaşması, kendi kültür ve medeniyet değerlerinden utanması, bu değerleri hor ve hakir görmesi, yabancı kültür ve medeniyet değerlerine hayranlık duyarak bağlanmasıdır. O, kendi kültür ve me-

deniyet tarihini, kendi klasiklerini tanımadan yetişen ve kendi milli değerlerinden habersiz kalan nesillerin, yabancı kültürlerin yayın ve propagandalarından olumsuz yönde etkileneceklerini düşünmektedir.

Arvasi kültürle birlikte medeniyet kavramına da dikkat çekmektedir. Ona göre kültür bir milletin oluşturduğu maddi ve manevi sosyal değerlerin bütünü, medeniyet ise bu kültür malzemesine yön ve biçim veren bir üst sistem ve çağdaş seviyeye göre işlenme durumudur. O bir milletin kültür ve medeniyetinin birbirinden ayrılmayacak biçimde kaynaştığını söylemekte ve kültürde milli, medeniyette evrensel olmak fikrine karşı çıkmaktadır.

Arvasi, eğitim ve öğretimde öğretmeni önemli bir unsur olarak görmektedir. Ona göre bir ülkenin eğitiminin başarısı, öğretmeninin başarılı olmasına bağlıdır. Arvasi, kurulmasını istediği Milli Eğitim Akademisinin, başarılı ve nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesine ve bu yönde uzun süreli bir planlamaya gidilmesine olumlu katkılar sağlayacağı ve bu sayede eğitimle ilgili problemlerin çözümünde daha aktif olunacağı kanaatindedir. Nitekim onun bu yöndeki düşüncesinin gerçekleşmesine yönelik olarak son yıllarda ciddi adımlar atıldığı görülmektedir.

Arvasi, milli dilimiz olan Türkçe'nin ihmal edilerek yabancı dil eğitimine ağırlık verilmesine karşıdır. Milli dilin ikinci plana atılarak yabancı dile öncelik verilmesinin yabancılaşmayı da beraberinde getireceğini ileri sürmektedir.

Arvasi paralı Yüksek Öğretime taraftardır. Ona göre, bu sayede ekonomik açıdan durumu uygun olanlar devletin eğitim yükünün hafiflemesine katkı sağlamış olacaklardır. Ancak Arvasi, paralı eğitimi savunurken fakir öğrencileri bunun dışında tutmaktadır. Fakir öğrencilerden para alınmamasını ve onlara okuyabilmeleri için maddi imkanlar sağlanmasını istemektedir.

Arvasi'nin üniversitelerimizde gece öğretimine geçilmesi yönündeki düşüncesi son derece önemlidir. Bu sayede, gündüzleri işyerlerinde çalışan ve ülkenin ekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlayan kişiler geceleri okuma imkanına sahip olacaklardır. Böylece üniversiteyi bitiren, bilgi ve kültür seviyesi yük-

selen kimselerin sayısında büyük bir artış yaşanacaktır. Nitekim onun bu yöndeki düşüncesi, ölümünden çok kısa bir süre sonra gerçekleştirilmiştir.

Arvasi, mesleki ve teknik eğitime son derece önem vermekte ve bu anlayışın ifadesi olarak Meslek Yüksek Okullarının sayısının artırılmasını istemektedir. Zira bu okulların sayısının artırılmasıyla, bireylere mesleki eğitim verilecek ve bu kişiler kısa zamanda üretim faaliyetleri içerisinde yer alarak, ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunabileceklerdir. Günümüzde Meslek Yüksek Okullarının sayısında büyük bir artışın yaşanması ve hemen hemen ülkenin her tarafında bu okulların açılması Arvasi'nin bu yöndeki düşüncesinin önemini ortaya koymaktadır.

Arvasi, her ferde eşit oranda eğitim imkanının sağlanmasına taraftardır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda bu yönde yer alan ifadelerin kağıt üzerinde kalmayıp uygulamaya geçirilmesini istemektedir. Arvasi'nin bu amaçla köy çocuklarının tahsil seviyelerinin yükseltilmesi ve maddi durumları yerinde olmayan çocukların eğitimine yönelik ortaya koyduğu fikirler kayda değerdir. Yatılı liseler, yatılı bölge okulları ve yatılı bölge meslek okulları onun bu konuda geliştirdiği çözüm önerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim son yıllarda bu yönde atılan adımlar, Arvasi'nin düşüncelerinin son derece isabetli olduğunu göstermektedir.

Eğitim faaliyetlerinde aşırı devletçiliğe karşı çıkan ve özel teşebbüslerin eğitimde aktif bir şekilde yer almasını savunan Arvasî, din eğitimi konusunda devletin öncülüğüne taraftardır. O, devletin İslâm dini ile ilgili eğitim ve öğretimi cemaatlara bırakmayarak bizzat üstlenmesini doğru bir karar olarak görmektedir. Cemaatlerdeki farklı dinî anlayışların, din eğitimi uygulamalarında kargaşaya sebep olabileceği, dinin birleştirici yönünün işlevini yitirebileceği ve sonuçta sosyal çözümlerin ortaya çıkabileceği endişesinin onu bu düşünceye sevk ettiğini söyleyebiliriz.

Devletin din eğitim ve öğretimini bizzat üstlenmesini olumlu bulan Arvasî, ancak devleti bugüne kadar din eğitimi ko-

nusunda üzerine düşeni tam olarak yerine getirmedeği için eleştirmektedir. Ona göre, okullarımızda sadece din kültürü verilmekte, din eğitimi yapılmamaktadır.

Arvasi, zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi dışında, isteklilere din eğitimi verilmediği için uygulamada eksiklik olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden o, çocuklarımızdan isteyenlere, ayrı bir ders saati ve programı içinde anayasada teminat altına alınan ihtiyarî din eğitimi ve öğretimi görme hakkının tanınmasını istemektedir. Buradan Arvasi'nin din eğitimine temel hak ve hürriyetler açısından yaklaştığını görmekteyiz.

Arvasi, toplumu ortak esaslar etrafında toplamak ve Türk-İslâm medeniyetini yeniden canlandırmak için ciddi ve yeterli bir din eğitimi yapılmasını istemektedir. Bu manada örgün eğitim içerisinde sistemli, programlı, nitelikli ve milletin isteklerini karşılayıcı mahiyette din eğitimi plânlamasının yapılmasının ve okullarımızda uygulamaya ağırlık verecek din eğitiminin hayata geçirilmesinin zorunluluğuna işaret etmektedir.

Arvasi, örgün din eğitiminin sadece Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülmesine karşı çıkmaktadır. Bu manada Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında sürekli işbirliği yapılmasını, din eğitimi müfredat programının belirlenmesinde ve bu müfredata uygun kitapların hazırlanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın etkin bir şekilde yer almasını istemektedir.

Türk millî eğitim camiasında önemli bir yere sahip olan ve binlerce öğretmen adayının yetişmesinde büyük emeği geçmiş olan Arvasî, eğitime ilişkin özgün ve yönlendirici fikirler ortaya koymuştur. O bu yöndeki düşünceleriyle eğitimcilerimiz tarafından devamlı bir şekilde örnek alınacak ve görüşleri her zaman uygulama alanı bulacaktır.

Seyyit Ahmet Arvasi'nin eğitime dair görüşlerini ele aldığımız bu araştırmada ulaştığımız sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunabiliriz:

1- Eğitim faaliyetleri devlet millet işbirliğiyle yürütülmelidir. Böylece hem devlet millet kaynaşması sağlanır, hem de devletin eğitime ayırdığı maliyet azalır.

2- Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ifadesini bulduğu üzere her bireye eşit seviyede eğitim imkanı sağlanmalıdır. Köy çocuklarının ve fakir aile çocuklarının eğitim seviyelerinin yükseltilmesine yönelik olarak önlemler alınmalıdır. Bu amaçla yatılı liseler, yatılı bölge okulları ve yatılı bölge meslek okulları açılmalıdır. Maddi durumu iyi olmayan bu çocuklara yatılı okullarda daha fazla kontenjan ayrılmalıdır.

3- Üniversitelerde fakir ve maddi durumu iyi olmayan öğrencilerden öğrenimleri karşılığında para alınmamalı, devlet bu öğrencilere her türlü maddi ve manevi desteği sağlamalıdır. Ayrıca mahalli idareler, vakıflar ve özel kuruluşlarla işbirliğine gidilerek bu öğrencilere burs temin edilmelidir.

4- Aile yapısı güçlendirilmeli, ailenin varlığını olumsuz yönde tehdit eden unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Devlet aileyi sarsacak ve işlevini yitirmesine sebep olabilecek zararlı yayınlar, filmler ve programlar karşısında çok duyarlı hareket etmelidir. Aileyi korumaya yönelik olarak, okullarımızda aileyi tanıtıcı ve işlevini açıklığa kavuşturucu aile dersi konulmalı, televizyonlarda aileye yönelik eğitici programlara yer verilmeli ve aile bağlarını kuvvetlendirici filmler yayınlanmalı, ailenin sorunlarını çözmeye yönelik araştırmalar yapılmalı, çalışan ailelerle ilgili olarak iyileştirici yönde düzenlemelere gidilmeli, İslâm'ın aileyi koruyucu yöndeki tavsiyeleri din görevlileri ve basın yayın aracılığıyla halka anlatılmalıdır. Bütün bunların yapılması ailenin ayakta kalabilmesi ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi açısından son derece yararlı olacaktır.

5- Ailede verilen eğitimle okulda verilen eğitim birbirini tamamlamalıdır. Okul, ailenin çocuğa kazandırdığı milli, manevi ve toplumsal değerleri korumalı ve geliştirmelidir. Okulun bu görevini istenilen şekilde yerine getirememesi durumunda, uyumsuz, problemlili ve içinde yaşadığı toplumun temel değerleriyle çatışan bireyler yetiştirebilecektir.

6- Bir ülkenin geleceğinin teminatı gençliktir. Gençleri ruhi açıdan denge içerisinde tutabilecek ve zararlı alışkanlıklara yönelmelerine engel oluşturacak şekilde gerek ailede, gerekse

okullarda din eğitime ağırlık verilmeli, gençler milli ve manevi değerlerden haberdar edilmelidir. Ayrıca gençler sosyal ve ekonomik bakımdan desteklenmeli, kısa yoldan iş ve meslek sahibi yapılmalı ve zararlı yayınlardan korunmalıdır.

7- Öğretmen eğitim ve öğretimde önemli bir unsurdur. Öğretmenler en iyi şekilde yetiştirilmeli ve sosyal hayatta layık oldukları statüye kavuşturulmalıdır. Din eğitiminde görev alacak öğretmenler iyi bir eğitime tabi tutulmalı ve branşlarında söz sahibi olmalıdır. Bu çerçevede İlahiyat Fakültelerinde nitelikli bir din eğitimi verilmelidir. 1998-1999 yılından itibaren İlahiyat Fakültelerinde uygulamaya konan öğretmen yetiştirmeyle ilgili yeni düzenlemenin nitelikli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni yetişmesi açısından bir imkan olduğunu söyleyebiliriz.

8- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine yönelik sık sık hizmet-içi eğitim kursları düzenlenmeli ve bu kurslar öğretmenlerin branşlarında kendilerini yenilemeleri açısından verimli hale getirilmelidir.

9- Eğitimde milli dilimiz olan Türkçe'ye ağırlık verilmelidir. Gençlerimiz aşırı bir yabancı dil hayranlığı ile kendi öz dillerine yabancılaştırılmamalıdır.

10- Kadınlar okuma hakkına sahip olmalı, aldıkları eğitimin sonucunda her türlü meslekte görev almalı ve sosyal hayatın içinde etkin bir şekilde yer almalıdır.

11- Üniversitelerimizde gece öğretimi son derece önemli bir uygulamadır. İlahiyat Fakültelerinde ara verilen gece öğretimine yeniden başlanmalıdır. Bu durum üniversitelerde fırsat eşitliği açısından bir olumsuzluktur. İlahiyat Fakültelerinde belli bir süre devam eden bu uygulama sayesinde bir çok gencimiz gündüzleri geçimlerini temin için bir işte çalışırken, geceleri de yüksek din eğitimlerini tamamlamışlardır. Ayrıca bu uygulama ile çok sayıda din görevlisi İlahiyat Fakültesinde okuma imkanına sahip olmuştur.

12- Meslek Yüksek Okullarının sayısı artırılmalıdır. Ülkemizde 1989-1990 öğretim yılında açılan, 1999-2000 öğretim yılından itibaren öğrenci alınması durdurulan İlahiyat Meslek

Yüksek okullarına tekrar öğrenci alınmalıdır. Zira bu sayede din görevlilerimiz mesleki açıdan eğitilecek ve branşlarında kendilerini yenileyeceklerdir. Bu okullar din görevlilerimizin yüksek dini tahsil görmeleri açısından bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

13- Diyanet İşleri Başkanlığı Anayasa'da ifade edilen görevlerini en iyi şekilde yerine getirmelidir. Bu kuruluş sürekli kendini yenilemeli, siyasetten uzak durmalı, en iyi şekilde teşkilatlanmalı ve insanların dini problemlerine çözüm üretmelidir.

14- Milli Eğitim Bakanlığı, okullara yönelik Din Eğitimi müfredat programının belirlenmesinde ve bu müfredat programı doğrultusunda kitaplar hazırlanmasında din işlerini yürütmekle görevli Diyanet İşleri Başkanlığı ile sürekli işbirliği içinde olmalıdır.

15- Din görevlileri aşırılıklardan kaçınmalı, tavır ve davranışlarında, insanlarla olan ilişkilerinde ölçülü olmalı, taassuptan ve saplantılardan kendilerini arındırmalıdır. Din görevlileri günümüz insanının dini ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde iyi bir eğitime tabi tutulmalıdır. İslâm'ın temel ilkelerini insanlara anlatma görevini üstlenen din görevlileri iyi bir bilgi ve kültür birikimine sahip olmalıdır. Din görevlileri halkla sürekli ilişki içerisinde olmalı ve bu manada din görevlilerinin bilgi seviyelerini yükseltmek için ciddi önlemler alınmalıdır. Öncelikli olarak İlahiyat Fakültelerinde okuyabilme imkanı sağlanmalıdır. Bunun yanında din görevlilerine yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri ve seminerler düzenlenmelidir.

16- Din görevlileri siyasetten uzak durarak bütün halkı kucaklamalıdır. Siyasi düşünceler çoğu defa insanların arasını bozucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Din görevlilerinin böyle bir tavır içerisinde olmaları onları bunu körükleyici bir kişi durumuna getirebilir. Din görevlilerinin temel gayeleri İslâm'ı anlatmak, siyasi düşünceler ve değişik nedenlerden dolayı insanlar arasında ortaya çıkan ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkileyen anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak olmalıdır.

17- Toplumsal dayanışmayı sağlamak, milli birlik ve bü-

tünlüğümüzü korumak için ciddi ve yeterli bir din eğitimi verilmelidir. Halkımız taassuba ve hurafelere yol açan yanlış, sağlıklı ve yetersiz bir din eğitiminden korunmalıdır. Bu manada örgün eğitim içerisinde genç nesillerin sağlıklı bir ruhsal gelişimine katkı sağlayan sistemli, programlı ve nitelikli bir din eğitimi planlanmalıdır.

18- Devlet din eğitimi konusunda öncülüğünü devam ettirmelidir. Devletin İslâm dini ile ilgili eğitim ve öğretimi cemaatlere bırakmayarak bizzat üstlenmesi doğru bir karardır. Çünkü cemaatlerdeki farklı dinî anlayışların ve cemaatlerin pedagojik açıdan yetişkin elemana sahip olamayışının, din eğitimi uygulamalarında kargaşaya sebep olabileceği, yetersiz bir din eğitiminin yapılabileceği, dinin birleştirici yönünün işlevini yitirebileceği ve sonuçta toplumsal çatışmaların ortaya çıkabileceği ihtimal dahilindedir.

19- Din eğitimi konusunda sorumluluğu üstlenen devlet üzerine düşen görevi tam olarak yerine getirmelidir. Anayasa'da ifadesini bulduğu üzere zorunlu din eğitimi dışında ayrıca istekliler için de temel bir hak olarak din eğitimi planlamasına gidilmelidir. İsteğe bağlı din eğitimi ilk ve orta öğretim kurumlarının her kademesinde verilmelidir.

20- İsteğe bağlı din eğitiminde öğrencilere dinin iman, ibadet ve ahlâk konuları olmak üzere temel İslâmî bilgiler öğretilmelidir. İsteyen öğrencilere uygulamalı din eğitimi verilmelidir. Bu run yanında derslerde Kur'an-ı Kerim anlamıyla birlikte öğretilmeli, Hz. Peygamberin hayatı bir bütünlük içerisinde ders konusu yapılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, Dâru İhyâi't-Tûrasi'l-Arabî, 1351.
- Âdem, Mahmut, *Eğitim Planlaması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Akarsu, Bedia, *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982.
- Akyüz, Hüseyin, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, M.E.Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Akyüz, Yahya, *Türkiye'deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara, 1978.
- Arslan, Salih, *Seyyid Ahmet Arvasi'nin İnsan Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İsparta, 1997.
- Arvas, Muhip, "Merhum Babamızın Anlattıkları Hatıralardan", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1990.
- Arvasi, Seyyid Ahmet, *Akl ve Gönül*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1982.
- Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, İstanbul, 1986.
- Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, Özdemir Basımevi, İstanbul, 1976.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.1, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.2, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.3, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.4, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.5, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *Hasbihal*, C.6, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul, 1965.
- Arvasi, *İlm-i Hâl*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, 3.B., Burak Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Arvasi, *Kadın-Erkek Üzerine*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Arvasi, *Kendini Arayan İnsan*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Arvasi, *Medenileşme ve İslamiyet*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Arvasi, *Sır*, İstanbul, 1955.
- Arvasi, *Şiirlerim*, İstanbul, 1989.
- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C.1, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C.2, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Arvasi, *Türk-İslâm Ülküsü*, C.3, Burak Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Aydın, Muhammed Şevki, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2000.
- Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, Kayseri, 1996.

- Ayhan, Halis, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul, 1999.
- Ayhan, "Din Eğitimi ve Öğretimi:21. Yüzyılda Beklentiler", *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Sedar yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Ayhan, "Anayasa'nın 24.Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar", *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2001.
- Başaran, İbrahim Ethem, *Türkiye Eğitim Sistemi*, Ankara, 1994.
- Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1990.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslâm'da Eğitim*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- Behiy, Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar*, Çev. Adil Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1985.
- Bıyıklı, Latife, "Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Korumaya Aile Uygulaması ", *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu*, Ankara Ün. Eğitim Bil. Fak. Yayınları, Ankara, 1983.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara, 1990.
- Bilgin, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", *Ankara Ün. İlahiyat Fak. Der.*, C. 24, Ankara, 1981.
- Bilgin, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Özel Öğretim Yöntemleri Üzerine", *Din Öğretimi Dergisi*, Sayı:30, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1991.
- Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980.
- Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi, Özel Öğretim Yöntemleri*, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Binbaşıoğlu, Cavit, *Eğitime Giriş*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Camiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Bülbul, Sudi, "Eğitim Planlaması ve Harcamaları", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, M.E.Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983.
- Coomb, Philip H., *Eğitim Planlaması Nedir*. Çev., Cemal Mihçioğlu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1973.
- Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, M.E.B., İstanbul, 1983.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1973.
- Çağlar, Doğan, *Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi*, Ankara Ün. Eğ. Fak. Yayınları, Ankara, 1981.
- Din Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, D.P.T., Ankara, 1971.
- Dinçer, Nihat, *1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, İstanbul, 1974.
- Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri 2004*, Ankara, 2005.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun*, 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı, Madde:1.

Doğan, Hıfzı, *Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.

Ertürk, Selahattin, "İyi Öğretmenin Mesleki Davranışı İle İlgili Esaslar", *Eğitim*, C.1, Sayı:4, Ankara, 1963.

Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Yayınları, Ankara, 1993.

Geray, Cevat, *Halk Eğitimi*, Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay., No:73, Ankara, 1978.

Gökarp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Günay, Ünver, *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*, Erciyes Üni Yay, Kayseri, 1995.

<http://www.die.gov.tr>

<http://www.meb.gov.tr/Stats/ist2000:02.04.2001>

İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, D.P.T., Ankara, 1972.

Jaschke, Gotthard, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Çev. Hayrullah Örs, Ankara, 1972.

Kadın İstatistikleri ve Göstergeleri, <http://www.die.gov.tr/toyak1/home/index.html>.

Karanfil, Yıl:1, Sayı:1, 15 Aralık 1992.

Kaya, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Erk Basımevi, Ankara, 1981.

Kaya, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış*, Bilim Yayınları, Ankara, 1989.

Keçebaş, Ali, Polat, Ümit, "S. Ahmet Arvası", *Yeni Düşünce* Sayı:480, 11 Ocak 1991.

Kuvancı, Mustafa, *Seyyid Ahmet Arvası, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, Burak Yayınevi, İst., 1992.

Leif, J., Rustin, G., *Genel Pedagoji*, Çev. Nejat Yüzbaşıoğulları, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1980.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimin Temel Esasları*, Ankara, 1997.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Yaygın Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 1966.

Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde:8, Milli Eğit. Basımevi, Ank. 1986.

Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu, D.P.T., Ankara, 1983.

Müller, Kurt, "Dini Eğitiminin Ön Şartı Olarak Çocukta Ahlâki Kavramların Gelişmesi", Çev., Şuayip Özdemir, Mustafa Önder, *Tabula Rasa*, Yıl:1, Sayı:2, Isparta, 2001.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b.Haccac el-Kuşeyri, *Camiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

Oğuz, Orhan, "Yüksek Öğretim Üzerine Bazı Tespitler ve Yeniden Yapılanma Önerileri", 21. *Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, İstanbul, 2001.

Oğuzkan, A. Ferhan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1993.

Onur, Hüdavendigâr, *Asrın Yesevîsi S. Ahmet Arvası*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1999.

Öner, Sakin, "Türk İslam Ülküsü Mütefekkirinin Eğitimle İlgili Düşünceleri", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, İstanbul, 1990.

Özfatura, Mustafa Necati, "Arvası'nın Estetik Anlayışı", *Türkiye Gazetesi*, 31 Aralık 1995.

Özfatura, "Asrımızın Mücahid ve Mütefekkirî", *Türkiye Gazetesi*, 1 Ocak 1996.

Parladır, Selahattin, *Din Eğitimi Ders Notları*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi, İzmir, 1985-1986.

Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1966.

Rüük Yasası, 13. 4. 1994 tarih ve 3984 sayılı kanun, Madde:4, Resmi Gazete, 20. 4. 1994 - 21911.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005, D.P.T., Ankara, 2000.

Sezen, Yümnî, *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, Marmara Ün. İl. Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Sezen, "Çağdaş Düşünce Tarihimizde S. Ahmet Arvası", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı:4, İstanbul, 1990.

Sezgin, Abdulkadir, "Seyyit Ahmet Arvası", *Yeni Ufuk Çizgisi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1990,

Talim Terbiye Kurulunun 17.09.1997 tarih ve 144, 145, 146 sayılı yazıları, *Tebliğler Dergisi*, C.60, Sayı: 2481, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1997.

Talim ve Terbiye Kurulunun 21.9.1967 tarih ve 343 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulunun 23.9.1976 tarih ve 345 sayılı kararı.

Taymaz, Haydar, *Hizmetçi Eğitim, Ders Notları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1978.

Tebliğler Dergisi, 17 Eylül 1956 tarih ve 921 sayılı.

Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, 8. B., Ankara, 1992.

Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yay. Ank 2001.

Turan, Osman, *Türkiye'de Manevi Buhran*, Hilal Yay., Ankara, 1964.

Turgut, İhsan, *Eğitim Üzerine Felsefî Bir Deneme*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1996.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1990.

Türkiye İstatistik Yılıhğı, 1999, D.İ.E., Ankara, 2000.

Uluslar Arası Ekonomik Göstergeler, D.P.T., Ankara, 2000.

Varış, Fatma, *Eğitim Bilimine Giriş*, Atlas Kitapevi, Konya, 1994.

Yavuz, Kerim, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İl. Fak. Yayınları, Adana, 1998.

Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Yüksek Öğretim Kanunu, 2547 sayılı, Madde:46, 6. 11. 1981 tarih ve 17506 sayılı Resmi Gazete.

Yüksek Öğretim Kurulu'nun 11. 07. 1997 tarih ve 97. 23. 1660 sayılı kararı. (İlâhiyat Fakülteleriyle ilgili düzenleme), Yüksek Öğretim Kurulu'nun 04.11.1997 tarih ve 97.39.2761 sayılı kararı. (Eğitim Fakülteleriyle ilgili düzenleme).

Yüksek Öğretim Kurumlarında İkili Öğretim Yapılmasıyla İlgili Kanun, 3843 sayılı, 27.11.1992 tarih ve 21422 sayılı Resmi Gazete.

